

Yvonne Nielsen Alstrup

Kirken på landet

Etablering af et folkekirkeligt beredskab
for kirken på landet

Kirken på landet

Til:

Afrapportering i forbindelse med tillægsbevilling fra fællesfonden

Forfatter:

Yvonne Nielsen Alstrup

Dato:

31-01-2020

Dokumenttype:

Dokumentationsrapport

Kirken på landet

Etablering af et folkekirkeligt beredskab for kirken på landet

FOLKEKIRKENS
UDDANNELSES- OG VIDENSCENTER

Indholdsfortegnelse

A. Forord	5
B. Vilkår og rammer for rapporten	7
Indledning	7
Datagrundlag	7
Opbygning og indhold	7
C. Projektet: "Kirken på Landet"	8
Formålet med projektet	8
Midler til at nå målet	9
Følgegruppen	9
Fokusgruppen	10
D. Indsatsområderne	11
Introduktion	11
5 platforme	12
De syv indsatsområder	13
Læsevejledning	14
1.Hvilken <i>retning</i>	15
Indledning	15
1.1 Hvilken betydning har de kirkelige for folkekirkens fremtid – på landet og i byen.	
1.2 Vi af samme sind	17
1.3 Forskellige strategier for lokal kirkeudvikling	22
2. Præst på landet	24
Indledning	24
2.1 Netværk for præster på landet	24

2.2 Præstearbejde i storpastorater	25
2.3 Landpræsteembedet	29
2.4 Inspiration fra udlandet	30
2.5 Materiale til inspiration	31
3.Diakoni	33
Indledning	33
3.1 Fyraftensmøder om diakoni i landdistrikterne	33
3.2 Hovedpointer fra møderne	34
3.3 Inspiration til det videre arbejde med diakoni på landet	36
4.Provstiet og kommunen	39
Indledning	39
4.1 Undersøgelsen	39
4.2 Hovedtendenser fra minirapporten	39
4.3 Idekataloget	43
4.4 Afsluttende bemærkning	44
4.5 Materiale til inspiration	44
5.Kirken og civilsamfundet	45
Indledning	45
5.1 Undersøgelsen	45
5.2 Hovedtendenser fra rapporten	46
5.3 Svar på undersøgelsesspørgsmålene	49
5.4 Gode spørgsmål at arbejde videre med lokalt	50
5.5 Konferencen	51
5.6 Materiale til inspiration	51
6.Kirken i Sommerlandet	53
Indledning	53
6.1 Undersøgelsen	53

6.2 Hovedtendenser fra undersøgelsen.....	54
6.3 Rapportens konklusioner.....	56
6.4 Idekataloget.....	58
6.5 Implementering af sommerlandsprojektet lokalt.....	58
6.6 Materiale til inspiration.....	59
7.Huset og haven.....	60
Indledning.....	60
7.1 Projektet bag indsatsområdet.....	61
7.2 Materiale til inspiration.....	62
E. Opsamling og perspektivering.....	63
Indledning.....	63
Om indsatsområdet: Hvilken retning.....	63
Om indsatsområdet: Præst på landet.....	64
Om indsatsområdet: Diakoni.....	65
Om indsatsområdet: Provstiet og kommunen.....	66
Om indsatsområdet: Kirken og civilsamfundet.....	66
Om indsatsområdet: Kirken i sommerlandet.....	67
Om indsatsområdet: Huset og haven.....	67
Afsluttende bemærkning.....	68
F. Fremtidens kirke på landet.....	69
Indledning.....	69
Det internationale beredskab.....	70
Det nationale beredskab.....	71
Vidensbanken.....	74
Afsluttende bemærkninger.....	76
Epilog.....	78
Bilagsliste.....	79

A. Forord

Det har i flere år været tydeligt, at kirkerne og menighederne på landet har været udfordret af urbaniseringen. Det faktum at befolkningen i højere og højere grad flytter fra landet til byerne har givet nye vilkår at være kirke under i landsognene. Urbanisering og centralisering har medført, at landområderne har mistet arbejdspladser. Skoler og institutioner er lukket. Omfattende butiksdød og stadig dårligere infrastruktur som følge af det faldende indbyggertal har sat sine spor i landsognene. Alle disse grundvilkår for livet på landet præger også kirkens liv på landet, og derfor blev en arbejdsgruppe med navnet "Kirken på landet" etableret i 2012.¹ Bag initiativet stod Teologisk Pædagogisk Center², Grundtvigsk Forum samt Lolland Falster stift.³ Arbejdsgruppen ville undersøge, hvordan kirkens situation på landet så ud og indkredse, hvori forskellen mellem kirken i byen og kirken på landet bestod med henblik på at finde nye veje og muligheder for kirken på landet.

I foråret 2014 løb en konference af stablen på Teologisk Pædagogisk Center i Løgumkloster, hvor man havde fokus på situationen i landsognene. Her deltog daværende kirkeminister Marianne Jelved, og hun opfordrede til, at konferencen skulle følges op for at evaluere på, hvordan udviklingen havde været i takt med, at der nu var sat fokus på området.

Arbejdsgruppens ihærdige indsats for at sætte "Kirken på Landet" på dagsordenen medførte allerede i juni samme år, at man i samarbejde med Landsforeningen af menighedsråd fik midler af Folkekirkens Videnspulje til en stor undersøgelse af, hvilke former for landsogne der er i Danmark og en beskrivelse af deltagerne i de kirkelige aktiviteter i udvalgte landsogne. Undersøgelsen udkom som en værkstedsrapport i 2015, og resultaterne har siden dannet grundlag for, hvordan man kategoriserer forskellige typer af landsogne og deres urbaniseringsgrad.⁴

---

¹ Rasmussen, Steen Marqvard: Forskellige vilkår for folkekirken på landet, 2015

² Nu en del af Folkekirkens Uddannelses og Videnscenter, FUV

³ Arbejdsgruppens medlemmer var: Birgitte Rosager Møldrup (sognepræst, tovholder), Holger Villadsen (provst emeritus, sekretær), Birger Nygaard (Folkekirkens Mission), Christina Rygaard Kristiansen (sognepræst i Tingsted), Gustav Gerstrøm (menighedsrådsmedlem i Ildved), Marie Hedegaard Thomsen (ph.d. fra Aarhus Universitet), Merethe Jørgensen (sognepræst i Åstrup) og Mogens Hess (menighedsrådsmedlem i Horbelev).

⁴ Rasmussen, Steen Marqvard: Forskellige vilkår for folkekirken på landet, 2015

I forlængelse af undersøgelsen ansøgte der igen i efteråret 2014 i et samarbejde mellem Folkekirkens Uddannelses og Videnscenter og arbejdsgruppen om midler til finansiering af en projektlederstilling for projekt "Kirken på Landet". Midlerne blev bevilliget i 2015 som en tillægsbevilling fra fællesfonden, og året efter blev provst Hasse Neldeberg Jørgensen ansat som projektleder.⁵ "Kirken på Landet"-projektet er det første store projekt i Videnscenterregi, og det har fra starten været afgørende, at projektet skulle bygges på nogle solide vidensrapporter, der skulle danne basis for et stykke praksisnært, handlingsorienteret netværks- og udviklingsarbejde. I den firårige projektperiode med start den 1. februar 2016 skulle der sættes særligt fokus på de udfordringer, der er for kirken på landet og udarbejdes strategier for, hvordan kirker i landsogne kan forholde sig til de ændrede vilkår. Der er altså dels tale om en analytisk del, som handler om at undersøge og forstå vilkårene for folkekirken i landdistrikter dels en politisk del, der kan være handlingsvejledende for kirkens ledelse herunder menighedsråd og præster.

De sidste 11 måneder af projektperioden har undertegnede, Yvonne Nielsen Alstrup, overtaget stillingen som projektleder for "Kirken på Landet" med henblik på at færdiggøre projektet, idet tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen er blevet udnævnt til provst for de danske menigheder i Sydslesvig. Undertegnede har primært beskæftiget mig med at afslutte projektet, samt sikre at der fremadrettet vil være etableret et landsdækkende netværk, som vil arbejde videre med de udfordringer, der er forbundet med at være kirke på landet. I dette arbejde er indgået opsamling og afsluttende møder med følgegruppen, færdiggørelse af undersøgelsen om forholdet mellem provsti og kommune, afsluttende møder med præstenetværket, etablering af og kurser for det nationale beredskab (Landsnetværket for Kirken på Landet), organisering af fremtidige kurser og 5-årsplan for landsnetværket, planlægning og afvikling af konferencen "Vi af samme sind 2", planlægning af afslutningseventet og sidst men ikke mindst udarbejdelse af denne rapport.

---

⁵ Se beskrivelsen af projektet til Fællesfonden i bilag 1

B. Vilkår og rammer for rapporten

Indledning

Formålet med rapporten er at redegøre for de forskellige indsatsområder under "Kirken på Landet"-projektet. Rapporten er også tænkt som baggrundsmateriale for og inspiration til at arbejde videre med de udfordringer, som er forbundet med at være kirke på landet. Der er tale om en dokumentationsrapport, der er deskriptiv i forhold til projektet og de 7 indsatsområder. Det betyder, at det der beskrives er, hvad der er foregået og hvem, der har været involveret i arbejdet. Rapporten er udarbejdet af Yvonne Nielsen Alstrup, som har været ansat som projektleder siden 1.marts 2019.

Datagrundlag

Det skriftlige materiale, der har været til rådighed, er primært fundet på projektets hjemmeside og er af forskellig karakter: Det er deltagerbeskrivelser fra konferencer, artikler hvor journalister har beskrevet arbejdet, studierapporter og meget andet. På de fire indsatsområder, der er en projektbeskrivelse til, har det været muligt at beskrive området mere indgående og særligt de store undersøgelser af henholdsvis præsters arbejde i storpastorater, forholdet mellem provsti og kommune, menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde samt sommerlandsprojektet har i særlig grad givet god mulighed for at formidle relevante informationer videre.

Opbygning og indhold

Indledningsvist beskrives selve projektet, hvorefter progressionen på indsatsområderne i projektperioden gennemgås. Beskrivelsen af projektet og indsatsområderne er baseret på ovennævnte dokumentation, hvorimod såvel opsamling og perspektivering som kapitlet om fremtidens kirke på landet er mine refleksioner over arbejdet med projektet i projektperioden. I de sidste kapitler er der altså fokus på, hvad projektet har medført og kan pege på i fremtidens arbejde med kirken i landdistriktssogne.

C. Projektet: "Kirken på Landet"

Indledning

Projektet "Kirken på Landet" er et firårigt projekt afviklet i perioden fra den 1. februar 2016 til den 31. januar 2020. Projektet er finansieret af en tillægsbevilling fra fællesfonden. Jævnfør projektbeskrivelsen sigtes der med projektet mod at inspirere sognekirker i landdistrikter til at samarbejde med andre kirkelige og ikke-kirkelige aktører i lokalområdet.⁶ Der er blevet arbejdet både strukturelt og netværksorienteret med henblik på at undgå "silotænkning", hvor kirken arbejder isoleret fra den omverden, den er en del af. I beskrivelsen af projektet til fællesfonden, peges der på, at udfordringen for kirken på landet er at gennemføre en omstilling af kirkens arbejde, sådan at kirken forholder sig til de ændrede vilkår, og på den måde kan være en aktiv medspiller i arbejdet med at udvikle lokalsamfund. Projektet sigter altså også mod at finde pejlemærker for en udvikling af kirken på landet, så man i fremtiden kan sikre en relevant tilstedeværelse også i landområder.⁷

Formålet med projektet

Hovedmålet med projektet er, at der ved projektets afslutning er etableret et folkekirkeligt beredskab til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces for kirken på landet. Herunder en nytænkning af kirkens rolle i lokal- og civilsamfund.

Tanken med beredskabet er yderligere uddybet i resultataftale for FUV til Kirkeministeriet, hvor beredskabet beskrives på følgende måde⁸: For at kunne imødekomme de nye behov, der er opstået på landet gennem de senere år, og for at kunne indfri formålet med FUV's landsdækkende Kirken på Landet projekt, faciliteres beredskabet på følgende tre områder:

1. internationalt i form af samarbejde med EKD/Nordkirche
2. nationalt i form af kvalificering af ressourcepersoner i hvert stift med særligt ansvar for og viden om Kirken på Landet
3. nationalt i form af videndeling gennem ny vidensbank inden for området.

---

⁶ Bilag 2. Projektbeskrivelsen er udarbejdet af tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen

⁷ Se bilag 1.

⁸ Bilag 3: Resultataftale for Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter 2019, side 8-10

Midler til at nå målet

Projektbeskrivelsen oplister særligt fem opgaver i projektperioden, der skal realisere målet:

- Indsamle, vurdere og formidle resultater af relevante vidensundersøgelser i såvel faglig som folkelig sammenhæng.
- Facilitere aktørnetværk (kirkelige såvel som ikke-kirkelige). Strategisk udvikling og lokal implementering af modeller for KPL
- Initiere og gennemføre udviklingsarbejde
- Tilknyttes aktuelle og fremtidige udviklingsprojekter
- Tilbyde FUV-kurser

Følgegruppe

De sidste tre år af projektperioden har der været knyttet en følgegruppe til projektet. Det var intentionen, at følgegruppen skulle mødes 2-4 gange om året, og der har været 7 møder i følgegruppen, hvoraf de tre møder er afviklet i 2019. Følgegruppens medlemmer er Pernille Esdahl for Kirkeministeriet, Henrik Stubkjær som repræsentant for biskopperne, Holger Lyngberg for Provsteforeningen, Jan P.C. Schmidt afløst af Signe Kølbæk Høg for Præsteforeningen, Jens Krogh afløst af Ketty Sørensen for Landsforeningen af Menighedsråd og Steffen Damsgaard for Landdistrikternes Fællesråd.

Følgegruppen har haft til opgave at følge projektet løbende ved at:⁹

- Påse, at projektledelsen strategisk og procesorienteret tilrettelægger en opfyldelse af de hoved- og delmål, der ligger til grund for Fællesfondens projektstøtte.
- Foreslå projektledelsen emner, der bør inddrages eller tiltag, der bør tages i forhold til projektets overordnede formål.
- Påse, at der indsamles relevant viden om emnet, og at denne finder anvendelse som inspiration til udvikling. Følgegruppen skal her være særligt opmærksom på viden, der kan være relevant i forhold til generelle samfundsmæssige problemstillinger i og uden for folkekirken.
- Bidrage med ideer til, hvorledes den indsamlede viden formidles og omsættes til strategi- og udviklingsprojekter både i folkekirken og i det omgivende samfund.

---

⁹ Følgegruppens opgaver er beskrevet af tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen i 2017

- Følgegruppen skal også fokuseres på, hvordan viden kan bringes i spil i aktuelle sammenhænge, herunder i forhold til regeringsinitiativer m.v.
- Bidrage til/bistå med etablering af aktør-netværk og samarbejde med relevante fagfolk- og miljøer.
- Påse, at der fra projektledelsen løbende inspireres til strategiudvikling for pilotprojekter, der bl.a. tilgodeser forskelligheden for kirken på landet fra sogn til sogn, fra stift til stift.
- Indgå i en løbende drøftelse af, hvordan man løbende tilgodeser de krav og ændringer, der måtte være afledt af aktuelle kirke- og samfundsmæssige spørgsmål.
- Påse, at der ved projektets afslutning foreligger et kordineret folkekirkeligt beredskab for kirken på landet.

Fokusgruppe

Derudover har der været knyttet en fokusgruppe til projektet siden september 2016. Der har været 4 møder i gruppen, hvoraf det sidste blev afviklet i juni 2018. Fokusgruppens medlemmer er professor Viggo Mortensen; post.doc, Anne Kjærsgaard, AU, Institut for kultur og samfund; sognepræst, Marianne Myssen; stenhugger, Filip Møller, Horsens; gårdejer, tidl. MF, Jens Kirk; provst, Anders Bonde; forskningschef, Michael Andersen, Nationalmuseet; rektor, Egon Noe, Syddansk Universitet; provst, Christina Rygaard Kristiansen. Gruppen repræsenterer individuelle, uafhængige synspunkter omkring: kirkegårdskultur, bygningskultur, diakoni, driftsøkonomi, kirkepolitik, forvaltning, kirke- og foreningsliv.

Gruppen har haft til opgave:¹⁰

- at udfordre KPL-projektlederen og hinanden i en nuanceret drøftelse af KPL-emner, der er aftalt fra gang til gang
- at udpege problematikker og/eller potentialer omkring folkekirkens rolle i landsognet. Dels i forhold til det aktuelle og specifikke landdistriktsfokus, dels den generelle samfundsudvikling i Danmark (bl.a. med henblik på sub-urbanisering)
- at kvalificere KPL-projektet med udpegning/identifikation af ikke-organiserede grupper eller enkeltpersoner, der har viden om eller de facto er aktører på området.

---

¹⁰ Fokusgruppens opgaver er beskrevet af tidligere projektleder af Hasse Neldeberg Jørgensen

D. Indsatsområderne

Introduktion:

Processen med at vælge indsatsområder blev ledet af tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen og efterfølgende præsenteret for og godkendt af følgegruppen. Indledningsvist blev der udarbejdet en interessent- og aktøranalyse på baggrund af kontakt med relevante kirkelige interessenter, aktører, organisationer og myndigheder.

På den baggrund kom der en bred vifte af behov og ønsker frem til hvilke områder, der skulle belyses. Der kom også en lang række synspunkter frem om det at arbejde med kirke på landet.

5 platforme

Det hele blev udtrykt i fem platforme, der er internt forbundne og tilsammen danner basis for udvælgelsen af de syv indsatsområder.¹¹ Hvert indsatsområde har en relation til to eller flere af platformene.

”Ekklesiologi” er den midterste platform i diagrammet og betyder ”Læren om kirken og den kristne menighed”. Den dækker over emner som; hvad er det for en kirke, vi har i Danmark, hvad vil vi med den, og hvad karakteriserer dens virke? Den er forbundet med platformen til venstre ”Organisation/struktur”.

”Organisation/struktur” forholder sig bl.a. til spørgsmålene; hvor få kan man være for at være en menighed? Hvor begrænset aktivitet kan der være i et landdistrikt, hvis der stadig skal være tale om et sogn? Folk forventer af kirken, at den udøver socialt arbejde og kirkelig omsorg. Kirkens sociale arbejde forholder sig til det, der i øvrigt sker af socialt arbejde i resten af samfundet og i private organisationer. Hvordan er folkekirkens forhold til dem, og kunne der være en interesse i at arbejde sammen? ”Organisation/struktur” er forbundet med platformen ”Kirke og civilsamfund” øverst.

---

¹¹ De 5 platforme er beskrevet af tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen.

”Kirke og civilsamfund” handler om kirkens forhold til civilsamfundet. Civilsamfundet – det, der ikke er staten, har også en relation til strukturen i kommunen eller provstiet, der udgør såvel en organisatorisk som økonomisk myndighed. Den relation har også en betydning. Hvordan forholder menigheden sig til det øvrige civilsamfund? Er det en forening blandt foreninger? Er det to for hinanden lukkede verdener, eller er der relationer? Er der måske potentielle relationer, som kan udvikle sig? ”Kirke og civilsamfund” er forbundet med ”Kirke og kultur” nederst i diagrammet.

”Kirke og kultur” drejer sig om det folkelige aspekt af folkekirkens virke og virkningshistorie. Kirken er folkets kirke, og der er også en folkelig interesse i selve kirkebygningen. Mange har et særligt forhold til kirkebygningen, også selv om de måske ikke bruger den til gudstjeneste. Der er også en museal interesse i kirkebygningen som kulturarv, og derfor har vi har sat statens dygtigste fagfolk til at rådgive om husene.

De 7 indsatsområder skal som følge heraf ikke ses isoleret fra hinanden, men de indgår i en indbyrdes relation til hinanden, idet de er forbundet via de ovenfor anførte platforme.

De syv indsatsområder

På baggrund af interessen- og aktøranalysen og de 5 platforme blev der peget på syv indsatsområder, der er blevet arbejdet med på forskellige måder. Områderne er:

- Hvilken retning
- Præst på Landet
- Diakoni
- Provstiet og kommunen
- Kirken og civilsamfundet
- Kirken i sommerlandet
- Huset og haven

De første tre indsatsområder er der ikke knyttet en projektbeskrivelse til, idet de ikke er blevet betragtet som egentlige projekter men som mangefacetterede interesseområder. De sidste fire områder er projekter, der er beskrevet separat. En stor del af arbejdet med indsatsområderne har været netværksarbejde.

Læsevejledning

Hvert indsatsområde beskrives separat og kan læses separat. Under titlen for hvert indsatsområde står den oprindelige præsentationstekst, der ganske kort forklarer, hvad indsatsområdet retter sig mod. Herefter følger en kort indledning, der både uddyber forklaringen og i nogle tilfælde stiller relevante spørgsmål til den. Derefter følger en beskrivelse af, hvordan og hvad der er blevet arbejdet med på området. Hvert kapitel afsluttes så vidt muligt med inspiration til videre fordybelse i emnet. Navne på oplægsholdere og andre aktører er skrevet ind i rapporten, idet det giver læseren mulighed for at indhente yderligere oplysninger og på den måde arbejde videre med området.

1. Hvilken *retning*

Strategier for lokal kirkeudvikling i landsogne: for hvem, hvor og hvordan?

Herunder betydningen af "retningspræg", teologisk refleksion og mulige implikationer i forhold til forandringsprocesser.

Indledning:

Menighedsråd og menigheder på landet er ofte meget opmærksomme på de udfordringer, de har med vigende befolkningsgrundlag, offentlige institutioner og skoler der lukker og den deraf følgende nedgang i deltagere til kirkelige aktiviteter som ældrearrangementer, konfirmandundervisning og minikonfirmander. Derudover kommer der ofte til at mangle relevante samarbejdspartnere i lokalområdet for ikke at tale om gudstjenestedeltagelsen, der kan dykke. Hvad gør man så som menighedsråd? Hvem samarbejder man med? Og hvem giver menighedsrådene en hånd, når de gerne vil finde nye veje at gå? Betyder det noget, hvilke kirkelige retninger, der er repræsenteret i menighedsråd og menighed?

Arbejdet med indsatsområdet er faldet i tre dele:

For det første er der afholdt en konference med fokus på, hvilken betydning de kirkelige retninger har for folkekirkens fremtid på landet.

For det andet er der afholdt to konferencer under overskriften "Vi af samme sind" i samarbejde med "Kirken i Byen" i Århus Stift, hvor den indsamlede viden i de to projekter er blevet fremlagt og drøftet.

For det tredje er der i projektperioden indsamlet viden om forskellige strategier for lokal kirkeudvikling. Disse muligheder findes i Vidensbanken og er listet op til sidst i dette kapitel. Det er eksempler på, hvordan man har arbejdet med at udvikle kirkelivet i landdistrikter.

1.1 Hvilken betydning har de kirkelige retninger for folkekirkens fremtid - på landet og i byen.

I november 2018 var der indbudt til konference på Vartov i København, hvor man havde indbudt fire oplægsholdere, som efterfølgende indgik i en paneldebat om, hvordan de forskellige kirkelige retninger ser på folkekirkens fremtid. De fire oplægsholdere var Henrik Bundgaard Nielsen, generalsekretær i Kirkefondet, Akademileder og redaktør af Dansk Kirketidende Ingrid Ank, Regionsleder i Indre Mission Kurt Kristensen og sognepræst og redaktør for tidsskriftet "Tidehverv" Agnete Raahauge. Kirkefondet repræsenterer som bekendt ikke en kirkelig retning men var inviteret med, idet de repræsenterer en særlig ekklesiologisk tænkning.¹²

Henrik Bundgaard Nielsen satte fokus på, at menigheden bør være centrum for talen om fremtidens kirke. Kirken skal være lokal, kontekstuel, relevant og nærværende i lokalsamfundet. Kirken skal skabe mødesteder, også udenfor gudstjenesten, men skal også kunne gå over sognegrænser, når det giver mening. Afgørende er det, at kristendom skal konkretiseres i praksis, og at det sker, når kirken tager sit sociale ansvar alvorligt. Menigheden skal spørges om, hvad de forstår ved at være kirke, og hvad de ønsker sig af kirken. På den måde bliver kirken tidssvarende og kan udleve sit sociale ansvar.

Kurt Kristensen lagde vægten på, at Kristus er kirkens begyndelse og centrum. Gudstjenesten må betragtes som kirkens midte, hvorfra alle andre kirkelige aktiviteter bør udspringe. Menigheden er det primære. Kirken har brug for frivillige, og der bør ikke ansættes professionelle til alle opgaver. De lønnede medarbejdere, herunder præsten, er ikke det vigtigste element i kirken, men de lønnede kan bære mere, fordi de qua deres job har tid til at gøre mere end de frivillige.

Ingrid Ank introducerede et begreb, hun kaldte "folkekirkens kølighed". Begrebet står i modsætning til den kirke, der er båret af et fællesskab, der kan virke ekskluderende, idet det ikke taler om og til det enkelte menneske men til mennesker som en målgruppe.

---

¹² Provst Hanne Birgitte Kristiansen, Hedensted provsti, udarbejdede et personligt resumé af konferencen, og det følgende er en beskrivelse af konferencen med udgangspunkt i hendes resumé.

Derfor må kirkens fællesskab være et gudstjenestefællesskab med dåb og nadver i centrum, hvor man ikke forventer eller forlanger noget af den enkelte. ”Mennesker skal ikke ind i kirken, de skal ud af den: De skal gøre sig gældende i ikke-kirkelige sammenhænge”.

Agnete Raahauge påpegede, at det er Kristus, der gør kirken til kirke. Kristus er til stede, hvor blot to mennesker er samlet, og derfor bør der fastholdes gudstjeneste i alle kirker hver søndag, uanset hvor mange der kommer. Der skal ikke bruges ressourcer på alt muligt andet end gudstjenester og heller ikke være særlige frivillige. Præsten skal ikke bruge kræfter på at skabe fællesskaber men alene forkynde Guds ord.

Der blev ifølge Hanne-Birgitte Kristiansen ikke sagt meget om, hvad de kirkelige retningers forskellige ekklesiologi får af betydning for Kirken på Landet i fremtiden. Hun konkluderer dog, at det gør en forskel for kirkelivet, hvilken ekklesiologi vores kirkelighed udspringer af, og at fornemmelsen for det faktum måske er ved at forsvinde. Derfor betragtede hun konferencen som et godt og vigtigt initiativ.

1.2 Vi af samme sind

Med temaet ”Kirken i by og på land” blev den første af to konferencer afviklet i maj 2018, og det følgende er en kort gennemgang af oplæggene fra konferencen¹³. Der blev sat fokus på erfaringer og perspektiver fra de to projekter med henblik på at indkredse og drøfte forskelle og ligheder mellem kirkelivet i byen og på landet. De ekklesiologiske aspekter som sognestruktur, menighedsliv og folkekirkens fremtid som ”folkets kirke” var i centrum. Hvad betyder urbaniseringen, polariseringen og sekulariseringen som vilkår og udfordring for kirkens liv og virke?

Provst i Horsens provsti Annette Bennedsgaard pegede på vigtigheden af at få foretaget en demografiske analyse af det område, man er kirke i, så man kan få et realistisk indtryk af, hvem man er kirke for og med og på den måde få øje på kirkens blinde vinkel:

---

¹³ Beskrivelsen af den første konference er udarbejdet med udgangspunkt i program for konferencen samt notat om konferencen af studentermedhjælp, cand.mag Camilla Henriksen.

Hvem ser kirken ikke? Hvem bruger ikke kirken? Sådan kan man arbejde med at regulere kirkens tilbud, så de svarer til virkeligheden og medlemmernes forventninger. I stedet for belæring og monolog må kirken fokusere på samtale og fordybelse, idet det er det, folket søger. Nøgleordene var relevans, inddragelse og virkelighedsregulering.

Lektor ved det religionsvidenskabelige fakultet Marie Vejrup Nielsen satte fokus på, at kirken har en begrænset adgang til folket og bør have fokus på, hvilke kommunikationsplatforme, der er hensigtsmæssige for at tale med medlemmerne. Kirken bør forsøge at vinde en hverdagstilstedeværelse i individets liv. Nøgleordene var opbygning af en relation mellem kirke og medlem, herunder overvejelser over, hvad præstens rolle er i denne relation.

Sognepræst og styrelsesmedlem i Grundtvigsk Forum Morten Thaysen satte spørgsmålstegn ved, hvordan det folkekirkelige fællesskab skal forstås i dag. Individualiseringen medfører, at danskerne nedprioriterer fællesskabet og det kollektive. Kirkens fællesskab er ikke et identitetsfællesskab men et socialt fællesskab med et kristent udgangspunkt. Nøgleordet er "køligt fællesskab", der ikke forpligter.

Lektor ved FUV Erling Andersen havde sat fokus på den økonomiske dimension, og at medlemmerne vil have en oplevelse af, at de får noget for pengene. Medlemmer er blevet forbrugere, som vælger og fravælger. Den næste generation vil selv være med til at definere rammerne, og den samtale skal kirken gribe og aktualisere. Kirken må forholde sig til en ændret økonomi og omverden. Nøgleordene er forbrugerkultur og innovation.

Projektmedarbejder ved "Kirken i Byen" Sanne Andersen Hansen gjorde rede for sin undersøgelse af, hvad kirken kan og skal bidrage med i byerne. Hvordan kan man sikre motivation, ejerskab og relevans? Et casestudie i de 4 århusprovstier, der pegede på at forholdet mellem kirken og dens medlemmer er præget af stabilitet og tillid, men at kirken bliver nedprioriteret, idet man har svært ved at se kirkens relevans i hverdagen. Nøgleordene er: Hvad vil medlemmerne have? Kan kirken give dem det?

Sognepræst Simon Kangas Larsen, som også er projektmedarbejder ved "Kirken i Byen", talte under overskriften "Kirkelig omsorg" om kirkens funktionalitet, dvs. hvordan kirken kan fungere i et samarbejde med civilsamfundet. Forholdet mellem folkekirken, kommunen og de kirkelige, sociale organisationer er afgørende. Kirken lykkes dér, hvor den tager sin målgruppe seriøst og skaber aktiviteter, der rammer målgruppen. Nøgleordene er relationer, kommunikation og formidling.

Korshærspræst på landet Kathrine Asklund Brorson satte fokus på, at fattigdommen er flyttet på landet, men også at land og by ligner hinanden. Udfordringen på landet er afstanden og dermed tidsperspektivet – ting tager tid, fordi der er længere afstande. Begrebet omvendt frivillighed blev introduceret: Det at man skal vise mennesker, der har hjælp behov, at der er brug for dem også som frivillige. Alle bør betragtes om en ressource også dem, vi traditionelt betragter som resourcesvage. Nøgleordene var ressourcer, samarbejde og dialog.

Afslutningsvist satte generalsekretær i Kirkefondet Henrik Bundgaard "kerneydelse" på dagsordenen. Kirkelighed skal rime på virkelighed, og der spørges til, hvordan kirke og folk finder hinanden. Gudstjeneste, undervisning, diakoni og mission bør introduceres ved hjælp af relationer, fællesskab og dialog. Nøgleordene var folkekirken som mødested i by og på land.

Den anden konference "Vi af samme sind 2", løb af stablen i september 2019. Konferencen var primært tænkt som en netværkskonference men også som et sted, hvor der blev sat spot på de indsats og den viden, der er indsamlet i de to projekter.

Samarbejdet mellem kommune og folkekirke, "Fællesom", blev præsenteret af provst Esben Thusgaard. Samarbejdet er et opgør med silotænkningen, hvor kommune og kirke passer hver sit. Velfærdsstaten er ikke solist, og derfor bygges der bro mellem de to institutioner, når kommunen kalder kirken til at være fælles om det sociale ansvar. Nøgleordene er diakoni og samskabelse.

Forholdet mellem provsti og kommune er blevet undersøgt af projektmedarbejder i kirken på landet Camilla Henriksen.

Kirken på landet

Der er blevet sat fokus på praksis, udvikling og potentiale i relationen. Der blev peget på to provstetyper: Den interne (reaktiv) og den eksterne (proaktiv) og på, hvordan provsten/provstiet kan sætte kirken på dagsordenen i forhold til kommunen. Nøgleordene var identitet og kommunikation.

Center for Landdistriktsforskning ved professor Egon Noe præsenterede den rapport, der er udarbejdet i forbindelse med "Kirken på Landet", om "Menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde". Rapporten er baseret på et kvalitativt casestudie med fokus på de lokale muligheder på landet; organiseringer, samarbejder og dynamikker. Nøgleordene var kompleksitet og følgende grundbegreber: Linking, bonding, bridging - anchoring.

Præst og projektmedarbejder i "Kirken i Byen" Karen Trolle Viholm undersøger, hvad folket tænker om kirken i forskellige bymiljøer. En undersøgelse med fokus på holdning og opfattelse men også på, hvordan folk i byen bruger kirken. I landsbyen er det kirken der kalder, men i byen er det medlemmet, der opsøger kirken. Hvad kan kirken så tilbyde? Nøgleordene var kirken som aktør i lokalsamfundet.

Med overskriften "Kirken som pejlemærke, mødested og åndehul i byen" fortalte ph.d Lars Viftrup om kirkens betydning og muligheder i en foranderlig og mangfoldig by. Der blev ikke sondret mellem land og by, idet vi er indbyggere på den samme klode, og alle kan betragtes som glokale (globale og lokale). Nøgleordene var åndehul, mødested, pejlemærke.

"Kirken på Ø" blev præsenteret af projektmedarbejder Shala Angela Sadaghani, som er ansat af Århus Domprovsti med henblik på, at kirken skal være til stede i et bådehus i den nye bydel. Der er blevet arbejdet inddragende, sådan at potentielle brugere er blevet inviteret til dialog med fokus på spørgsmålene: Hvad vil I? Hvordan gør vi det? Nøgleordene er nysgerrighed, grænser og samskabelse.

Kirken på landet har igangsat en stor undersøgelse af storpastoratet som organisationsform for præstearbejde på landet. De foreløbige resultater blev fremlagt af sognepræst og ph.d. Marie Hedegaard Thomsen.

Har det implikationer på præstens arbejde, når sognene organiserer sig anderledes? Nøgleordene er sammenlægning af menighedsråd, rekruttering af præster og samarbejde.

Kontorchef i Kirkeministriet Pernille Esdahl gjorde rede for kirkeministerens særlige interessefelter: Den grønne omstilling, kirkens sociale arbejde og balancen mellem by og land. Ministeren ser primært sig selv som inspirerende pedel eller synlig vicevært. Folkekirken skal være til stede overalt. Nøgleordene var lovgivning, rammer og strukturer.

Biskopperne Henrik Wigh Poulsen og Elof Westergaard var inviteret til at pege på hovedudfordringerne for kirken i byen og på landet set fra bispestolen. Byen landliggøres, og landet byliggøres og spejler sig på den måde i hinanden. Nye strukturer kræver en høj grad af inddragelse, og opfølgning er essentiel. Fokus på global ekklesiologi og proaktivitet i forhold til sogneændringer. Nøgleordene var ejerskab og forandringer.

Lektor ved FUV Erling Andersen satte fokus på de organisatoriske og økonomiske udfordringer, kirken står med. Præstemangel, legitimitet og selvtilfredshed er de største udfordringer, der sammen med det faldende medlemstal truer folkekirken. Der bør være fokus på personaleledelse, økonomistyring og bygningsadministration. Hvem tager teten? Nøgleordene er fra folkekirke til medlemskirke, centralisering og kerneopgave.

Kirken i Sommerlandet er et selvstændigt indsatsområde under "Kirken på Landet" og er blevet undersøgt af vidensmedarbejder ved FUV cand.scient.anth. Marianne Houmøller. Der har været fokus på at undersøge, hvordan man bruger kirken i sommerhusområder, forholdet mellem sommerhusgæster og kirken, og hvordan præst og menighed tackler det store antal midlertidige indbyggere i ferieperioderne. Emnet uddybes under indsatsområde 6. Nøgleordene var flygtig menighed, turisme og mulige aktiviteter.

Provst i Langeland-Ærø provsti Trille Brink Westergaard fortalte om, hvordan "corporate networking" kan styrke samarbejdet mellem kirken, kommune og andre. Der blev differentieret mellem I-kirken, institutionskirken, der udgør medlemmerne, og O-kirken, organisationskirken, der udgør de ansatte, med henblik på at mindske afstanden mellem de to.

Opgaven er at gøre kirken synlig og invitere til samtale. Nøgleordene var værdier, socialt arbejde og samskabelse.

1.3 Forskellige strategier for lokal kirkeudvikling

Hvis man er interesseret i at arbejde med lokal kirkeudvikling på landet, kan man i særlig grad lade sig inspirere af følgende indsamlede viden på området:

- Mols i udvikling: En rapport om landsbyklynger. 2016.
- Kirken på Landet – menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde. En rapport udarbejdet af SDU. Rapporten behandles separat under indsatsområde 5.
- Samarbejde mellem menighedsråd i Folkekirkens provstier. Endelige resultater fra ”provsti/provstiudvalg på jeres måde”- undersøgelsen. Ved Nete Helene Enggaard og Peter Lüchau. 2016.
- www.kirkeoglandsby.dk. Et projekt med støtte fra Folkekirkens udviklingsfond, Middelfart kommune og Assens og Bogense provstier. Et samarbejde mellem lokale aktører i 13 sogne og kommunernes lændistriktsskulententer.
- # i kirke. Små sogne – store udfordringer. Af provst Bjarne Markussen, 2018. Om arbejdet med gudstjenesten i landsogne.
- Den fjerne præst – den nære menighed. En undersøgelse af præstegårdens betydning for landsognene med særligt henblik på Ribe stift. En studieorvsrapport af sognepræst Merethe Jørgensen. 2016.
- Kirken på Landet: Lokale samarbejds muligheder og frivillighed. En studieorvsrapport af sognepræst Birgitte Haahr Callesen. 2016.
- Hvordan kan kirken på landet, med provstiet som katalysator, udvikle sig inden for den kommende 10-års periode. Studieorvsrapport af provst Susan Aaen. 2016.
- Kirken på landet: Forsøg med workshop og spørgeskema for at iværksætte dialog og få flere til at deltage i gudstjenesterne. Studieorvsprojekt af sognepræst Hanne Ellemann Rytter. 2016.

- Fælles landsbyløft: En artikel om hvordan man i Nr. Kongerslev har givet landsbyen et løft ved et samarbejde mellem menighedsråd, landsbyråd, borgerforening og kommune. Bragt i Menighedsrådenes blad i 2017.
- Folkekirken under forandring: Artikel af cand.mag Louise Theilgaard. 2017.
- Best practice/gode ideer: 12 artikler om forskellige lokale kirkelige initiativer i landdistrikter. Indsamlet og redigeret af Sophie Nordentoft og Hasse Neldeberg Jørgensen.
- Futuriblerne: Tidsskrift om samfundsforhold, temaet er "Fremtidens landsbyer I". November 2016. Redaktion Tyge Mortensen.

2. Præst på landet

Undersøgelser af de pastoralteologiske aspekter der knytter sig til præsten som forkynder, "netværkskollega" og entreprenør i forhold til samarbejde med forskellige lokale aktører.

Indledning:

Ovenstående præsentationstekst tjener alene som udgangspunkt og overskrift for et område, der er ganske komplekst både i forhold til indhold og udfoldelse. Det afspejler sig i det brede spekter af tiltag, der har været på indsatsområdet i projektperioden. Overordnet kan tiltagene beskrives under følgende overskrifter: Netværk for præster på landet, præstearbejde i storpastorater, landpræsteembedet og inspiration fra udlandet. Sidst i kapitlet er en liste over relevant læsemateriale.

2.1 Netværk for præster på landet

Allerede tidligt i projektperioden stod det klart, at der var brug for særlige møder for landdistriktspræster med fokus på erfaringsudveksling - men også med indlæg om emner, der retter sig særligt mod den arbejds hverdag, præsterne befinder sig i på landet. Derfor har der været indkaldt til 12 netværksmøder i projektperioden, hvoraf tre er blevet aflyst som følge af manglende tilmeldinger. På grund af manglende tilmeldinger til netværksmøderne i 2019, blev der i foråret foretaget en rundringning til de 49 præster, som stod på netværkslisten, hvor mange gav udtryk for, at de ikke aktivt havde meldt sig ind i præstenetværket, men alene havde været interesseret i enkeltarrangementer, der var udbudt under projektet. På landsplan er der nu tale om en liste med 36 landpræster, som aktivt har tilkendegivet, at de ønsker at være en del af netværket, også efter at projektet er afsluttet. Det vil give mening, at Landsnetværket for kirken på landet fremadrettet inddrager disse præster på stiftsniveau.

På de sidste to netværksmøder har deltagerne haft direkte indflydelse på indholdet, og de har ønsket konkrete værktøjer til at navigere i de udfordringer, de står med. Derfor var provst Christina Rygaard Christiansen indkaldt som oplægsholder til at give konkrete ideer til, hvordan man gør en gudstjeneste med få deltagere til en god oplevelse for både præst og menighed.

Der blev lagt vægt på, hvordan man ændrer talen om kirken på landet fra en tabsdiskurs til en vækstdiskurs og går fra at tale om strukturændringer til kulturændringer.

På det sidste møde blev idékataloget for "Kirken i sommerlandet" behandlet, sådan at deltagerne kunne gå direkte hjem og arbejde videre med de forskellige tiltag. Der var et ønske om at få sat tal på landdistrikterne, og derfor var sociologisk vidensmedarbejder ved FUV, Bjarke Schönwandt Mortensen, med for at gøre rede for de demografiske tendenser, der er for kirken på landet.

Der var også et ønske fra landpræsterne om at præge arbejdet med fremtidens Landsnetværk for Kirken på Landet, sådan at præsterne, også efter projektophør, kunne få glæde af hinanden og den viden, der løbende bliver indsamlet på feltet. Det betød en samtale med fokus på gode ideer til såvel organisering som fremtidige opgaver for landsnetværket.

Sammenfattende er det afgørende at have fokus på konkrete arbejdsværktøjer eller konkret viden på landdistriktsområdet, såfremt præsterne skal finde netværksmøderne relevante.

2.2 Præstearbejdet i storpastorater

En relativt ny organisationsform vinder i disse år i stigende grad udbredelse i folkekirken. Det drejer sig om storpastoratet, som er en formaliseret sammenlægning af flere (mindre) sogne eller pastorater, der hidtil har været betjent af en enkelt præst, til større enheder, som betjenes af flere præster i fællesskab. Under overskriften "Præster på tværs - Storpastoratet som ramme om præstens arbejde på landet" er der gennemført en undersøgelse af, hvordan præstens arbejde påvirkes, når præsten arbejder i et storpastorat¹⁴. Målet med projektet er for det første at kortlægge forekomsten af storpastorater, herunder forskellige modeller for organisering af opgavefordeling og samarbejde mellem præster på tværs af sognegrænser inden for pastoratets rammer men også at dokumentere og analysere såvel positive som negative erfaringer med storpastoratet som organisationsform for præstearbejdet og den kirkelige betjening set fra de implicerede præsters og menighedsråds perspektiv. Sidst men ikke mindst skal den indsamlede viden formidles til kirkelige myndigheder og beslutningstagere.

---

¹⁴ Se projektbeskrivelsen i bilag 4

Undersøgelsen mundede i januar 2020 ud i en rapport og et samtalehæfte for menighedsråd og præster.¹⁵ I de næste afsnit vil jeg fremhæve nogle af hovedpointerne fra undersøgelsen, som belyser nye rammer og forhold for præstearbejdet i storpastorater.

De strukturelle rammer

Antallet af storpastorater har været stærkt stigende i årene fra 2000-2019. Der er en tendens til, at konstruktionerne bliver større, hvad angår antallet af sogne og præstestillinger. Den hyppigst forekommende sammensætning er en kombination af land og mindre by. Halvdelen af sognene har haft et naturligt tilknytningsforhold forud for etablering af storpastoratet, og for halvdelen af sognene har der ikke været en naturlig sammenhæng. Der er en klar tendens til, at menighedsrådene ikke lægges sammen i forbindelse med etablering af storpastoratet, men i godt halvdelen af storpastoraterne er der tværgående råd eller udvalg, der dækker hele pastoratet. Halvdelen af pastoraterne fik tilført ekstra ressourcer til opbygning af samarbejdet i den nye konstruktion.

Samarbejdsområder mellem sognene

For langt hovedparten af sognene medfører storpastoratet nye samarbejdsområder. Konkrete samarbejdsområder, som i varierende grad forekommer, er det administrative fællesskab om kirkekontor, fælles/tværgående udvalg for koordinering og planlægning, økonomi, ekstern kommunikation, fælles præsteansættelser og ansættelser af andet personale.

De kirkelige aktiviteter foregår overvejende lokalt i de enkelte sogne. Hvad personale angår, er præsterne den gruppe, der går mest på tværs af sognene, fulgt af kirkemusikerne, mens kirketjenere og kirkegårdspersonale i udpræget grad arbejder lokalt.

---

¹⁵ Undersøgelsen er gennemført i perioden marts-oktober 2019. Kortlægningen af storpastorater er gennemført af sognepræst, ph.d. Marie Hedegaard Thomsen, som har været frikøbt til projektet, bistået af pastor, cand.theol. Anders Damtoft Kaufmann. Den kvalitative del af undersøgelsen er gennemført af Marie Hedegaard Thomsen og teologisk vidensmedarbejder ved FUV, ph.d. Kirsten Donskov Felter, som også har været leder af undersøgelsen. Det tilhørende samtalehæfte er udarbejdet af Anders Damtoft Kaufmann.

Organisering af præstearbejdet

Samarbejdet mellem præsterne foregår meget forskelligt, og fordelingen af arbejdet er i høj grad overladt til præsterne selv. Halvdelen af pastoraterne betjenes af præsterne i fællesskab, mens der i ca. en tredjedel af pastoraterne er distriktsdeling.

Der er en klar tendens til, at pastorater med få sogne og præster har betjening i fællesskab, mens større konstruktioner benytter sig af distriktsdeling. Samarbejdet sker hyppigst om afløsning, planlægning og koordinering, mens afvikling af konkrete aktiviteter kommer senere. En undtagelse er gudstjenester med deltagelse af flere præster, som er almindeligt udbredte. I 40% af pastoraterne er præstekvoten uændret, i 40% er den sat ned, og i de sidste 20% af pastoraterne er der sket en forøgelse af præstekvoten.

Fordele og ulemper

For præsterne er det kollegiale fællesskab den store fordel, idet det giver mulighed for såvel arbejdsdeling og sparring som ekstra frisdage. For menighederne er det fællesskab om administration og aktiviteter på tværs af store områder, der ses som en fordel. Blandt ulemperne nævner præsterne mange møder og mere koordinering, træge beslutningsprocesser og et skisma i at være forpligtet på betjening af pastoratet som helhed, mens menighedsråd og menighed i udpræget grad tænker og engagerer sig lokalt, og derfor kan se samarbejdet som en trussel mod deres selvbestemmelse og lokale identitet. Overordnet betragtes storpastoratet som en positiv ramme om præsternes arbejde, og storpastoratet medfører stabilitet om den kirkelige betjening, frigiver arbejdskraft gennem fælles administration og giver mulighed for sammenlægning af økonomiske ressourcer. Blandt udfordringerne nævnes vanskeligheder med at krydse sognegrænser, manglende enighed om samarbejdets indhold, mange møder og geografisk afstand.

Kirkernes brug og antallet af gudstjenester

I halvdelen af pastoraterne er der kirker, der bruges i mindre omfang end før oprettelsen af storpastoratet, men ingen kirker er taget ud af brug. Tilsvarende er antallet af søndagsgudstjenester sat ned i godt halvdelen af pastoraterne.

Stærke tendenser

Der er en stærk og gennemgående tendens til at vægte det lokale over det fælles. Samtidig skaber storpastoratet en overskuelighed i forhold til den kirkelige betjening, idet det er en fast gruppe af medarbejdere, der betjener hele området. Det har afgørende betydning at finde en balance mellem det lokale og det fælles, og derfor ser jeg, at der med fordel kan arbejdes målrettet med kommunikation, koordinering og betydningen af at skabe fællesskaber på tværs af sognegrænser.

Det, der lykkes:

- at skabe en fælles ramme om præsterne. Denne opleves af præsterne som en positiv forpligtelse og et værn mod "at stå alene med alting". Det giver endvidere faglig sparring, større fleksibilitet i planlægningen af det daglige arbejde, samt flere prædikenfrie søndage for den enkelte præst.
- at skabe en stabilitet i forhold til præsternes interne afløsning. Det opleves positivt for både præster og menighedsråd, at der ved afløsning kommer "én af vores præster" frem for en vikar udefra.
- at frigive ressourcer hos både menighedsråd og præster gennem en fælles administration, hvor man samler opgaveløsningen i større – og i menighedsrådenes erfaring – mere attraktive stillinger.
- at lave større arrangementer for et større område ved at pulje ressourcerne fra flere menighedsråd.
- at få kendskab til mennesker i et større lokalområde gennem arrangementer og diverse møder i forbindelse med menighedsrådsarbejdet.

Det, der er udfordrende:

- at få menighederne til at krydse sognegrænser til gudstjenester og andre arrangementer
- at få en fælles opfattelse af, hvad storpastoratet kan og skal være ramme om
- en til tider høj mødeaktivitet på grund af koordinerende udvalg og/eller præsteansættelser

- at geografien nogle gange sætter rammen for, hvor fælles man kan blive inden for storpastoratet

Alt i alt har både præster og menighedsråd i de fire pastorater, der har været genstand for undersøgelsen langt nemmere ved at finde fordele end ulemper.

2.3 Landpræsteembedet

Der er over tre gange afviklet en workshop med henblik på at kaste lys over embedet som præst i landdistrikter. Derudover har man med udgangspunkt i stillingsopslag fra præsteforeningens blad drøftet forholdet mellem det billede, der tegnes i stillingsopslaget og den virkelighed, der udfoldes, efter at præsten er tiltrådt embedet. I workshoppen deltog 6 landpræster, der repræsenterede 6 forskellige stifter: Rebekka Maria Kristensen, Lolland-Falster stift, Daniel Vigtoft Jakobsen, Viborg stift, Susan Ballegaard Sørensen, Århus stift, Ulrik Dige, Haderslev stift, Søren-Herluf Mohr Sørensen, Fyns stift og Lone Balle Olesen fra Roskilde stift. Opdraget var at belyse på hvilke områder og i hvilket omfang landpræsteembedet byder på særlige vilkår i forhold til embeder i urbane områder.

Herudover var opdraget at belyse, hvorvidt det er hensigtsmæssigt at tale om landpræsteembedet som et særligt pastoralteologisk speciale samt til sidst give gode råd til den nye præst i et landdistriktsejede. De 6 præster har hver bidraget med en kort artikel, der efterfølgende er skrevet sammen og redigeret af tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen og workshopdeltager Rebekka Maria Brandt Kristensen.¹⁶

Artiklen peger på, at stillingsopslagene har ændret sig fra at være faktuelle med nøje beskrivelser af kirke og præstegård, til at handle om de forventninger menigheden har til den nye præsts virke. Der efterlyses fokus på det store antal arbejdsopgaver, der er på landet, idet præsten ofte er alene om at løfte alle opgaver selv, men der gives ikke en endelig recept på et stillingsopslag.

---

¹⁶ Præst på landet? Red. Rebekka Maria Brandt Kristensen og Hasse Neldeberg Jørgensen, 2019. Artiklen er udgivet i Menighedsrådenes blad og på Kirke.dk.

Artiklen stiller spørgsmålstegn ved, hvor småt et landpastorat kan være for at kunne oppebære en præstestilling: "På den måde bliver KPL-præsten en forkæmper for selve kirkens berettigelse! Der kæmper mod strukturændringer og lukning af kirker på den ene side og på den anden side drømmer om samarbejde, prædikenfrie søndage med tid til at slikke sine stress-sår og til teologisk fordybelse".

Af særlige udfordringer for en præst i et landembede peges der på, at landpræsten ikke har nære kolleger eller andre medarbejdere, der kan bistå med opgaverne, og at en del af præstens arbejde derfor bliver "usynligt" for såvel ledelse som andre. Derudover forventes det ofte, at man kan skabe liv og vækst i sogne med stor affolkning, og at "præsten er fællesskabende og altfavnende som centrum i sognet; en der forbliver og opretholder sognets identitet og virkelighed". Det stiller også særlige krav til landpræsten, såfremt der ikke er offentlige institutioner i området at samarbejde med. Et landpræsteembede beskrives som følge heraf som et solist-embede med risiko for faglig ensomhed, idet nogle landpræster mangler faglig sparring, idéudvikling og kollegialitet. "Det er krævende at være præst på landet, ikke bare for præsten selv, men også for børn og ægtefælle, idet der fordres en accept af det offentlige liv, man bliver en del af som præstefamilie på landet". Embedsboligen beskrives ikke alene som et privilegium men også som en pligt, der pålægges hele familien.

Afslutningsvist appelleres der til, at der udarbejdes foldere til de nye landpræster med diverse grundoplysninger om området såsom særlige kontakter, traditioner og samarbejdspartnere.

2.4 Inspiration fra udlandet

I projektperioden er der også blevet set ud over vores egne landegrænser med henblik på at finde inspiration til arbejdet som præst på landet. Særligt har Salisbury stift, Church of England, været genstand for stor interesse men også besøg fra den norske præsteforening om tjenesteboliger i Norge, inspiration fra Svenska Kyrkan og sidst men ikke mindst et samarbejde med EKD Nordkirche om en europæisk konference om emnet. Der er dannet basis for en international konference, der skal løbe af stablen hvert andet år med temaet: "Landkirchen in Europa/Rural Church in Europe, hvoraf den første løb af stablen i maj 2019.¹⁷

---

¹⁷ Læs mere om konferencen i afsnittet: Opsamling og perspektivering

Når det gælder temaet "Præst på landet" er en studietur i efteråret 2018 til Salisbury af særlig interesse. 23 danske præster tog turen til Sarum College i Salsbury stift, hvor der blev budt på forelæsninger, besøg på stiftet og i flere landsogne og tankevækkende drøftelser med engelske præster. Det blev til en udfordrende dialog for begge parter i mødet mellem det anglikanske og evangelisk-lutherske kirkesyn.

Efterfølgende er der skrevet flere artikler om turen, og sammenfattende kan vi i folkekirken måske lære noget, af den måde man tackler landdistriktsudfordringerne i Church of England.¹⁸ Den engelske kirke oplever svigtende opbakning, lave dåbsprocenter på under 5%, få kirkelige handlinger, et stort antal middelalderkirker og dårlig økonomi. Derfor har man udpeget Salsbury stift til forsøgs- og udviklingsstift for arbejdet med "rural ministry". Det har blandt andet ført til en særlig pastoralteologisk uddannelse, der retter sig mod præster i landembeder. Der uddannes også lægfolk, der kan varetage lægmandsgudstjenester, stå for børnegudstjenester og sociale arrangementer. Store dele af det kirkelige arbejde udføres af frivillige, ikke mindst fordi man har valgt, at der uanset sognets størrelse og meget få præster skal holdes gudstjeneste hver søndag i alle kirker. I artiklerne peges der særligt på tre områder, hvor vi i folkekirken kan lære af Church of England, og det er, måden man inddrager andre end præsten i kirkelivet, måden man bruger kirkerummet på og sidst men ikke mindst en differentieret uddannelse af dem, der kan forestå gudstjenestelige opgaver. Der er tale om såvel ordinerede som lægmandspræster, lønnede, ulønnede og frivillige, der varetager gudstjenesterne på landet. I den forbindelse bruger man også præstegårdene på en anden måde, end den vi kender, idet den for eksempel godt kan være beboet af en halvtidspræst eller af en pensioneret præst, der har enkelte opgaver i sognet.

2.5 Materiale til inspiration

- Præster på tværs. Storpastoratet som ramme om præstens arbejde på landet. Rapport og samtalehæfte. Udarbejdet af sognepræst, ph.d.Marie Hedegaard Thomsen og

---

¹⁸ To artikler fra Kirke.dk: Studietur til Sydengland: Det kan landsogne lære af en presset Church of England. Af Benjamin Birk Christophersen; Sognepræst efter studietur til England: Landsognene skal ruste op, ikke pakke ned. Af Ian Ørtenblad.

teologisk vidensmedarbejder ved FUV, ph.d. Kirsten Donskov Felter. Det tilhørende samtalehæfte er udarbejdet af cand.theol. Anders Damtoft Kaufmann, 2020.

- Præst på landet? Red. sognepræst Rebekka Maria Brandt Kristensen og provst Hasse Neldeberg Jørgensen, 2019.
- Læsøordningen. Den præstelige betjening af et ø-samfund. Af provst Winnie Nørholm Rischel, Hjørring Nordre provsti
- Studietur til Sydengland: Det kan landsogne lære af en presset Church of England. Af Benjamin Birk Christophersen, kirke.dk, 2018.
- Sognepræst efter studietur til England: Landsognene skal ruste op, ikke pakke ned. Af Ian Ørtenblad, kirke.dk, 2018
- Den fjerne præst – den nære menighed. En undersøgelse af præstegårdens betydning for landsognene med særligt henblik på Ribe stift. En studieorlovsrapport af sognepræst Merethe Jørgensen. 2016

3. Diakoni

Diakonens betydning som et strategisk emne omkring folkekirkens eksistensberettigelse / indsats / ekklesiologiske selvforståelse i landområder og i byerne?

Indledning:

Når vi taler om diakoni i folkekirken, taler vi om kirkens sociale arbejde. Så kan man jævnfør ovenstående præsentationstekst spørge sig selv, hvad kirkens sociale arbejde overhovedet indebærer? Og om kirkens sociale arbejde er det, der giver folkekirkens sin eksistensberettigelse? Er vi inde og røre ved kirkens selvforståelse? Forstår vi os selv som nogen, der er forpligtede på at hjælpe andre? I denne sammenhæng kunne man spørge videre: Er der behov for, at kirken udøver socialt arbejde på landet? Er der mulighed for det? Og hvis ja, hvordan kan man så gribe det an?

I projektet valgte man at sætte fokus på diakoni gennem afholdelse af fyraftensmøder, hvor man åbnede op for en dialog om emnet. Diakoni som indsatsområde har været vanskeligt at isolere, fordi diakonien er et gennemgående tema i flere af de andre indsatsområder. Derfor har man valgt ikke at udarbejde konkrete projekter under indsatsområdet.

3.1 Fyraftensmøder om diakoni i landdistrikterne¹⁹

I efteråret 2017 inviterede "Kirken på Landet" til tre fyraftensmøder, der skulle være med til at kickstarte projektets diakonale vinkel. Møderne skulle også skabe dialog mellem by og land med henblik på en drøftelse af behov og muligheder, hvorvidt erfaringer fra byen kan bruges på landet, krydsfeltet mellem kommunal og kirkelig indsats og samarbejde med ikke-kirkelige organisationer. Møderne var arrangeret i et samarbejde med Landsforeningen af menighedsråd, og man havde inviteret repræsentanter fra Kirkens Korshær, Røde Kors, KFUM's sociale arbejde og Samvirkende menighedsplejer til at komme med oplæg og deltage i møderne. På den måde kunne man samle mennesker på tværs af sogne- og kommunegrænser, organisationer og professioner til en snak om diakoni i landdistrikterne.

---

¹⁹ Fyraftensmøderne er beskrevet med udgangspunkt i en feltrapport udarbejdet af cand.mag., projektmedarbejder i KPL og daværende studentermedhjælp Camilla Henriksen

Møderne var lokaliseret i hhv. Nordjylland, Syddjylland og på Sydsjælland, så alle fra hele landet havde mulighed for at deltage i et af møderne. Desværre måtte mødet i Nordjylland aflyses på grund af for få tilmeldinger.

3.2 Hovedpointer fra møderne

Udfordringerne for landdistrikterne blev beskrevet bredt som stigende affolkning, butiksdød, dårlig infrastruktur og det, at fattige flytter fra byen og ud på landet, hvor leveomkostningerne er billigere. Som følge heraf konkluderedes det, at der vil blive et større og større behov for diakonalt arbejde i landdistrikterne. I landdistrikterne oplever man også, at mange lokale mødesteder falder bort, og derfor er det oplagt, at kirke og menighedsråd vender sig mod nye samarbejdspartnere, så man får mest muligt ud af de bygninger, herunder kirken, der er tilbage i landdistriktsområderne.

Kirkens ressourcer "to go"

Danskerne har en forventning til kirken om, at den yder en social indsats, men der er ikke sat en særlig praksis eller dagsorden for kirkens diakonale arbejde. Det blev pointeret, at såfremt de små samfund skal bestå, så er det landsognet selv, herunder kirken, som skal interagere og tage ansvaret. Kirken og dermed menighedsrådet må lytte til de behov og ønsker, der kommer til udtryk i lokalsamfundet. Ikke fordi man selv behøver opfinde nyt, men mere fordi man stiller sine ressourcer til rådighed; at man stiller præst, frivillige, kirken eller dens lokaler til rådighed.

Forholdet mellem diakoni og forkyndelse

Når kirken skal ud og samarbejde med andre, særligt ikke religiøse samarbejdspartnere, er det afgørende, at man er bevidst om, hvornår den hjælp, man vil yde, kan have en forkyndende karakter. Det er ofte accepteret, at man har et kristent motiv til at ville hjælpe andre, som for eksempel næstekærlighedsbuddet og den gyldne regel, men det er ofte ikke accepteret, hvis man har et særligt kristent formål, som for eksempel omvendelse eller mission. Man må være bevidst om, at man kommer fra en værdibaseret organisation, og at det sætter nogle rammer for, hvad man kan gøre og ikke kan gøre.

Forholdet mellem kirken og kommunen²⁰

Kirken og kommunen skal blive bedre til at samarbejde og bruge hinanden i landdistrikterne. Kirken på landet skal blive bedre til at formidle og synliggøre de initiativer og tilbud, der er lokalt. Kirken på landet har den fordel, at den er helt tæt på indbyggerne i sognet og er lokalt forankret. Menighedsråd og præster på landet har en stor berøringsflade, og det kan være en fordel, for eksempel ved fordeling af julehjælp eller anden relevant hjælp til dem, der har brug for hjælp.

Samarbejde mellem sogne kan give mere diakoni

Repræsentanten fra Samvirkende menighedsplejer pointerede, at det er vigtigt at have et samarbejde mellem sognene, og at samarbejdsprocessen kan fremmes, hvis man har en menighedspleje på stedet. I Kalundborg kommune er 10 sogne gået sammen om en menighedspleje. På den måde kan de 10 sogne løfte forskellige projekter og initiativer i sognene sammen.

Diakoni i landområder – hvor skal pengene komme fra?

Der blev peget på 5 muligheder for at skaffe midler til lokale diakoniprojekter:

1. Man kan udvikle et projekt på sogneniveau og budgettere med det året efter.
2. Man kan gå sammen med nabosogne om at udvikle et projekt og søge provstiet om midler.
3. Sognene i et provsti kan gå sammen om at udvikle en fælles diakonal strategi, der finansieres via en fælles pulje, der placeres i provstiudvalgskassen.²¹
4. Man kan udvikle et tilbud, der retter sig specifikt mod aktivering eller forebyggelse, og så har man mulighed for at søge §79-midler hos kommunen.²²

---

²⁰ Se mere om forholdet under indsatsområde 4: Provstiet og kommunen

²¹ I Brønderslev provsti har sognene i fællesskab ansat en 50% diakonipræst og en kommunikationsmedarbejder, som sørger for at formidle relevante tilbud ud til dem, der har behov for hjælp.

²² Serviceloven § 79. Kommunalbestyrelsen kan iværksætte eller give tilskud til generelle tilbud med aktiverende og forebyggende sigte. Kommunalbestyrelsen skal fastsætte retningslinjer for, hvilke persongrupper der kan benytte tilbuddene.

5. Man kan starte en forening udenfor kirken, for eksempel en menighedspleje. Så kan man søge §18-midler hos kommunen.²³

Er der forskel på diakoni i byen og på landet?

Selvom fattigdommen hævdes at være flyttet på landet, gemmer der sig stadig en rigdom af ressourcer i præsteembedet på landet. Der blev fortalt om et eksempel fra Bornholm, hvor lokale præster havde valgt at engagere sig i lokalsamfundet og den lokale debat. Det havde haft en positiv indvirkning på såvel relationen som dynamikken mellem præst og menighed.

Generelt fremhæves nærheden i lokalsamfundene på landet som et aktiv, men nærheden og kendskabet til hinanden kan også have en bagside, nemlig at det enkelte menneske kan frygte at tabe ansigt, såfremt det har brug for hjælp. Det blev beskrevet som en frygt for udskamning i lokalområdet. Derfor kan en provstidiakonal strategi give mening, så der ikke behøver være lokalt kendskab til den enkelte, som modtager hjælp. Det, landdistrikterne kan lære af den diakonale indsats i byerne, er at samarbejde bredt, også udenfor kirkens egne rækker og skabe netværk, der rækker ud over sognegrænser og udover kirkens egne resourcepersoner.

3.3 Inspiration til det videre arbejde med diakoni på landet

Der er masser af god viden og inspiration at hente i den rapport, der blev udarbejdet på baggrund af interviews, da en arbejdsgruppe fra 2012-2014 arbejdede målrettet med kirkens situation på landet. Rapporten havde til formål at høre om, hvilke tanker, ideer, erfaringer og opfattelser der eksisterer om, med og af diakonien på landet: "Diakoni er at leve sammen med, og ikke kun gøre noget for andre, men også med andre".²⁴ Her introduceres "neo-diakonien", hvis særkende er et fokus på det inkluderende fællesskab. Diakonibegrebet ansues her i et bredt perspektiv, hvor afhjælpning af ensomhed indgår som en diakonal hovedopgave.

---

²³ Serviceloven § 18: Kommunalbestyrelsen skal samarbejde med frivillige sociale organisationer og foreninger.
Stk. 2. Kommunalbestyrelsen skal årligt afsætte et beløb til støtte af frivilligt socialt arbejde.
Stk. 3. Rammerne for samarbejdet fastlægges af den enkelte kommunalbestyrelse.

²⁴ "Kirken på landet og de sociale udfordringer". Interviews og rapport af Jannie Iwankow Søgaard, maj 2015. side

Fællesskabet er på mange måder kommet under pres i landsamfund, og derfor er såvel kirkekaffe som kirkens korvirksomhed nævnt som to af de meget givtige diakonale tiltag på landet. Der peges i rapporten på tre ting, der er afgørende, hvis man vil arbejde lokalt med diakonale tiltag²⁵:

1. Frivillige er afgørende for den diakonale indsats på landet
2. En professionel tovholder er ofte afgørende for, at diakonale indsatser bliver en succes.
3. Det er stadig lettere at engagere frivillige i landområderne end i byen

Mange landsogne har ikke økonomien til at ansætte professionelle tovholder, men når man går sammen om ansættelser åbner der sig nye muligheder. Bundlinjen i rapporten er, at de sociale indsatser bør tage udgangspunkt i fællesskabsfremmende og inkluderende initiativer.

Man kan også lade sig inspirere af Århusprojektet "Fællesom det sociale ansvar"²⁶. Det bliver kort beskrevet under indsatsområde 1 i forbindelse med konferencen "Vi af samme sind 2". Derudover kan undersøgelsen af forholdet mellem provsti og kommune under indsatsområde 4 også være til inspiration.

Hvis man er interesseret i at arbejde videre med diakonien, kan følgende være til god inspiration:

- Kirken på landet og de sociale udfordringer. Interviews og rapport af Jannie Iwankow Søgaard, maj 2015
- Få talt om det. Diakoni i landsogne. Pjece med oplæg til lokal debat. Et samarbejde mellem Grundtvigsk Forum og den tidlige "Kirken på landet" arbejdsgruppe bestående af Birger Nygaard, mellemkirkeligt råd, Birgitte Stoklund Larsen, Bibelselskabet, Birgitte Rosager Møldrup, sognepræst og Holger Villadsen, provst emeritus.

---

²⁵ Kirken på landet og de sociale udfordringer. Interviews og rapport af Jannie Iwankow Søgaard, maj 2015, side 19

²⁶ Se mere på hjemmesiden: www.fællesom.dk

- At gøre det diakonale arbejde på Langeland synligt – med samtale, samarbejde og nye ord, Provsteopgave af Trille Brink Westergaard, 2017
- 'Jeg tror simpelthen, at barriererne ligger mellem ørerne'. En undersøgelse af samarbejdet mellem kommuner og sognekirker på det frivillige sociale område, 2017
- Video om at etablere lokale besøgstjenester:
www.skanderupsogn.dk/aktiviteter/besoegstjeneste

4. Provstiet og kommunen

Indledning:

Der er udarbejdet en særskilt projektbeskrivelse i forbindelse med indsatsområdet.²⁷ Projektbeskrivelsen peger i korte træk på, at formålet med indsatsområdet er at undersøge, hvorvidt kommunalreformen fra 2007 har haft betydning for relationen mellem kirken og kommunen: administrativt, relationelt og operationelt. Målet var, at der blev udarbejdet en rapport, der belyser forholdet mellem provsti og kommune, og at rapporten skulle danne grundlag for et udviklingsperspektiv i relationen mellem parterne. Der er på den baggrund udarbejdet en minirapport og et idékatalog, der henholdsvis belyser forholdet og tilføjer et udviklingsperspektiv ved at pege på muligheder og uudviklet potentiale i relationen mellem provsti og kommune²⁸.

4.1 Undersøgelsen

Undersøgelsen er baseret på en indledende desk-research og 14 kvalitative interviews med repræsentanter fra syv forskellige provstier og kommuner. Områderne er valgt ud fra et ønske om, at de skal repræsentere forskellige stifter og naturligvis have landdistriktskarakter. Der har særligt være fokus på tre hovedtemaer: Den lokale praksis, udviklingspotentiale i relationen og fordele og ulemper i relationen. Tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen varetog de første 6 interviews, og såvel de sidste 8 interviews som arbejdet med rapporten og idekataloget blev udført under ledelse af ny projektleder Yvonne Alstrup.

4.2 Hovedtendenser fra minirapporten

Der har generelt været stor forskel på praksis i de 7 case-områder, men vi har udledt følgende tendenser på tværs af de 14 interviews.

Diversitet

Forholdet mellem provst og borgmester er ikke formaliseret eller systematiseret, hvilket åbner op for en høj grad af lokal diversitet.

---

²⁷ Se projektbeskrivelsen i bilag 5

²⁸ Minirapporten og idékataloget er udarbejdet af projektassistent, cand.mag. Camilla Henriksen i 2019.

I forholdet mellem provsti og kommune er der to officielle og formaliserede skæringspunkter - kirkeskatten og konfirmationsundervisningen - men de to skæringspunkter behandles forskelligt fra provsti til provsti. Vi har mødt syv forskellige arbejdsmodeller for de to punkter, og syv forskellige forhold mellem provst og borgmester, som i høj grad er et præget af provstens og borgmesterens personlige identitet. Forholdet mellem provsti og kommune består af et systembåret niveau og et personbåret niveau, hvor det personbårede niveau er en definerende faktor i samarbejdskulturen mellem provsti og kommune.

Ad-hoc forhold

Provster og borgmestre havde begge generelt et stærkt fokus på deres embedsfunktion og rolle i relationen. Der blev lagt vægt på de forskellige niveauer i deres enheder og deres sammenspil, herunder hvordan den decentrale struktur i begge enheder fordrer en høj lokal autonomi og lokal samarbejdsrelation. Her definerer provsterne provstiets rolle, som "rammesætter", forstået på den måde, at provstiet skal være den understøttende struktur for sognene, som trækker de store, overordnede linjer i provstiet. Undersøgelsen vidner om, at provstierne generelt ikke har et direkte samarbejde med kommunen/borgmesteren. Forholdet mellem provsti/kommune eller provst/borgmester kan defineres, som et "Ad Hoc - forhold". Det betyder, at man generelt mødes over enkeltstående sager med udgangspunkt i lokale forhold eller problematikker.

Samspillet mellem det formelle og uformelle

Borgmestre og provster mødes både i formelle og uformelle rammer. De har forskellige roller som borgmester, provst, bestyrelsesmedlem, foreningsmedlem, kirkegænger, familiefar, borgere med mere og mødes derfor også i forskellige sociale sammenhænge. De uformelle rammer og møder er med til at styrke den formelle relation, fordi de skaber kendskab til hinanden og åbner for samtaler med et andet perspektiv end det politiske og kirkelige. På den måde mindskes afstanden mellem provstiet og kommunen, og der skabes en kortere kommunikationsvej mellem de to enheder. Både provste- og borgmesterembedet er præget af mange formaliserede og officielle forhold og relationer.

Såvel provster som borgmestre udtrykker generel tilfredshed med det uformelle ad hoc forhold, fordi man på den måde arbejder ud fra et reaktivt "behovs-grundlag" med fokus på enkeltstående situationer, udviklinger eller felter, der overlapper hinanden i interessefeltet mellem kommune og kirke.

En selvfølgelighed

Man italesætter sjældent relationen mellem provsti og kommune, idet der er tale om to veletablerede enheder med traditioner, rammer og modeller. Man har ikke en bevidsthed om hinandens enheder og deres samspil eller potentielle samspil på andre parametre end de traditionelle, etablerede samarbejder. Kommunen og Folkekirken er begge store enheder med decentrale strukturer og en parallel udviklingsstruktur. I det strukturelle samfundssystem er man på et overordnet niveau designet og konstitueret til at spejle hinanden, fordi begge er en del af Grundloven og borgernes samfundsmæssige rammer, hvorfor det *naturlige og det, der er givet* i relationen, er stadfæstet. Undersøgelsen illustrerer, at provsten og borgmesteren generelt ikke har kendskab til hinandens enheders initiativer, projekter eller problematikker, - dog med undtagelse af de tre kommuner/provstier, hvor man har haft et aftalt møde mellem borgmester og provst med fokus på "videns-udveksling". Det manglende kendskab til hinandens enheder kan ses som en konsekvens af det uformelle ad hoc forhold mellem provst og borgmester.

Kommunen 3.0

Borgmestrene og repræsentanterne fra kommunerne er generelt præget af "den nye kommune-identitet 3.0" og dens samskabelses-dagsorden. Den nye samskabelses-dagsorden handler om, at kommunerne i højere grad end tidligere åbner deres døre op mod civilsamfundet og dets aktører med det formål at skabe gode løsninger for borgerne i fællesskab. Den nye kommunale identitet mødte vi reflekteret i de kommunale repræsentanter, hvor vi generelt mødte en stor åbenhed fra deres side mod folkekirken, og mod det at udforske mulighederne i relationen. Sat i perspektiv til samfundets udvikling, for eksempel den øgede centralisering, har man i kommunerne gjort sig de erfaringer, at man ikke kan "gøre alting selv", og at man i fællesskab med eksempelvis interesseorganisationer og folkekirken kan løfte mere.

I samtalerne med kommunerne mødte vi denne samskabelses-tanke i dialogen om forholdet mellem provsti og kommune, og de to enheders fremtidige potentiale, idet der er en række overlappende arbejdsområder mellem kirke og kommune.

Der blev peget på følgende hovedområder, som mulige samarbejdsfelter:

- Ældre - demens, sorg/tab, ensomhed
- Kultur - koncerter, kunst, arrangementer
- Turisme - alternative brug af kirkens bygninger
- Skole - skolemateriale, arrangementer
- Byfornyelse - sammenspil mellem kommunale og kirkelige arealer
- Bæredygtighedsinitiativer – for eksempel med henblik på biodiversitet

Det fælles grundlag

Såvel provster som borgmestre pegede på borgerne som det fælles grundlag og det største incitament til et samvirke mellem enhederne. Generelt hviler dette fælles grundlag på det faktum, at flertallet af kommunernes indbyggere er medlemmer af den danske folkekirke, hvilket skaber det naturlige incitament til at samtænke folkekirke og kommune ud fra borgeren og majoritets-kulturen.

Stopklodser

Undersøgelsen pegede særligt på fire forhold i relationen, der kan betegnes som stopklodser i forhold til et potentielt samarbejde mellem provsti og kommune.

Fordomme: Fordomme er stopklodser, som man møder på begge sider af relationen. Fordommene hviler blandt andet på en frygt for at miste sin enheds identitet i mødet med den andens. De fordomme kirken møder fra kommunens side handler om, at de kommunale aktører identificerer folkekirken med "forkyndelse og mission", hvilket er en identitet, der kan støde sammen med kommunens neutrale værdigrundlag og de forskellige kommunale områders faglighed og arbejdsopgaver. I folkekirkens møde med kommunen handler fordommene fra kirkens side om, at man i mødet med kommunen frygter, at man mister sin identitet og særpræg og bruges til at varetage opgaver uden for det kirkelige område.

Disse fordomme, som både kirken og kommunen møder, er med til at bremse forholdet, men undersøgelsen illustrerede også, at en god relation mellem provst og borgmester kan være med til at italesætte og nedbryde fordommene.

Modstand: Forestillingen om at et potentielt samarbejde vil møde modstand kan bremse samarbejdet. Samtidig udtrykker alle at de sjældent oplever modstand i praksis, så det er en fordom, der mister sin kraft i mødet med virkeligheden.

Målsætninger: Undersøgelsen pegede på, at der var stor usikkerhed om, hvorvidt de to institutioner har den samme agenda i forhold til et givent samarbejde. Kan den politiske og kirkelige dagsorden og værdisæt mødes? Ønsker vi at gå de samme veje?

Tid: Særligt provsterne gav udtryk for, at de manglede tid til at udforske og udvikle relationen til kommunen.

Provstetyper

Undersøgelsen viste, at provsterne kan kategoriseres i to typer: Den eksternt orienterede som i sit arbejde har fokus på provstiet og provstiets eksterne relationer, og den internt orienterede som har sit fokus på provstiet som administrativ enhed.

4.3 Idékataloget

Under titlen: "Vil du arbejde med forholdet mellem kommune og kirke" peges der på ideer, inspiration og spørgsmål, der kan bruges i arbejdet med at udbygge relationen. Interviewundersøgelsen viste entydigt, at alene det faktum, at vi spurgte til relationen medførte, at der opstod en dialog mellem provst og borgmester, og at det forholdsvist lille greb styrkede kendskabet mellem parterne og relationen som sådan. Idékataloget foreslår konkrete værktøjer, der kan bruges i opbygningen af en relation men også flere eksempler til efterfølgelse. Eksempler hvor man med stor succes har arbejdet sammen og skabt noget, der bidrager til sammenhængskraften mellem samfund, borgere og kirke:

- Hjemmeplejepsræsten - Favrskov Kommune og Provsti

- Rebellens Kor – Langeland Kommune og Provsti
- Skolekirketjenesten – en succes der kan kopieres?
- Det grønne samarbejde – et nyt samarbejdsområde?
- Alternativ brug af kirken og kommunens bygninger?
- Kulturelt Samråd – et bindeled med helikopter perspektiv

4.4 Afsluttende bemærkning

Det var ikke muligt på baggrund af de valgte aktører at udlede, hvorvidt kommunalreformen havde haft nogen betydning for relationen, idet hovedparten af aktørerne var kommet til efter reformens indtræden, og som følge deraf kun havde erfaringer med relationen efter reformen. De få der havde erfaringer fra før reformen gav udtryk for, at de ikke anså problematikken for relevant mere. Derfor valgte vi at have fokus på praksis og potentialet i relationen, og spørgsmålet er, om resultatet af undersøgelsen ville have set anderledes ud, hvis man alene havde valgt aktører, der kunne have belyst dette "før og efter reformen"? Nutidens praksis er måske mere interessant og peger under alle omstændigheder fremad mod en tid, hvor dagsordenen fra såvel provsti som kommune sættes af nogle aktører, der ønsker at styrke deres indbyrdes relation. Med undersøgelsen findes der nu også inspiration til, hvordan dette kan realiseres på relevante områder.

4.5 Materiale til inspiration

- Provstiet og kommunen. Minirapport: Tendenser i forholdet mellem provsti og kommune og idékatalog: Vil du arbejde med forholdet mellem provsti og kommune. cand.mag. Camilla Henriksen i 2019.
- Samarbejde mellem menighedsråd i Folkekirkens provstier. Endelige resultater fra "provsti/provstiudvalg på jeres måde"- undersøgelsen. Ved Nete Helene Enggaard og Peter Lüchau. 2016
- Hvordan kan kirken på landet, med provstiet som katalysator, udvikle sig inden for den kommende 10-års periode. Studieorlovsrapport af provst Susan Aaen. 2016
- Samarbejdsfladerne mellem kommunale institutioner og Den danske Folkekirke. Et casestudie af Haderslev kommune og Haderslev Domprovsti. Et produktspeciale udarbejdet af cand.mag Camilla Henriksen. 2019

5. Kirken og civilsamfundet

Lokalrådenes betydning og potentiale som fælles platform for foreninger/organisationer og menighedsrådenes relation hertil.

Indledning:

Forholdet og samvirket mellem folkekirken og civilsamfundet i landdistrikter er endnu ét af de områder, projektet har haft fokus på. Der er udarbejdet en særskilt projektbeskrivelse for området, der beskriver, hvorfor og hvordan man vil undersøge forholdet mellem lokalråd og menighedsråd i 6 udvalgte case-områder²⁹. Forud for undersøgelsen blev der afholdt en række møder med henholdsvis Landsforeningen af Menighedsråd og Landdistrikternes Fællesråd med henblik på at præsentere intentionen bag undersøgelsen og etablere en dialog om undersøgelsens mange aspekter. Der er efterfølgende udarbejdet en rapport med titlen: Kirken på Landet – Menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde³⁰. Hensigten med undersøgelsen er, at den skal kunne inspirere til udbygning af fremtidigt samarbejde rundt omkring i landet. Altså sætte fokus på hvilke styrker hhv. lokalråd og menighedsråd besidder, og hvad udviklingspotentialet er i at bringe de to enheder tættere sammen. Rapportens resultater blev præsenteret ved en velbesøgt konference i efteråret 2018.

5.1 Undersøgelsen

De 6 case-områder³¹ blev valgt, idet det er områder, hvor der er etableret en form for lokalrådsorganisering, som tager sig af den overordnede udvikling i området. De spørgsmål man ønskede svar på var: Hvilken rolle menighedsrådet spiller i forhold til de øvrige foreninger i et lokalråd? Hvad byder menighedsrådene ind med? Hvad giver samarbejdet til menighedsrådenes arbejde? Og sidst men ikke mindst hvilket udviklingspotentiale, der kan identificeres?

---

²⁹ Se projektbeskrivelsen i bilag 6

³⁰ Udarbejdet af Syddansk Universitet ved Helle Rotbøll Randlev, Egon Noe og Annette Aagaard Thuesen

³¹ De 6 caseområder er Gjerrild, Klinkby, Næsbjerg, Søllested, Sørbyområdet og Vester Hæsing

5.2 Hovedtendenser fra rapporten

Diversitet i den lokale organisering

Undersøgelsen viser, at lokale, historiske og kulturelle faktorer spiller ind i forhold til, hvor den koordinerende funktion for samarbejdet er placeret. Lokalrådet er ikke nødvendigvis platform for det lokale koordinerende samarbejde, men alle seks lokalområder, der har deltaget i undersøgelsen, samarbejder på kryds og tværs af foreningerne. I nogle områder foregår der en høj grad af tværgående samarbejde, andre steder er samarbejdet mere bygget op omkring bilaterale relationer. Fælles for alle seks lokalområder er, at de har valgt at handle i forhold til strukturelle og demografiske forandringer, og de har været i stand til at udvikle og forandre sig; fx hvor menighedsråd ligges sammen, koordinerende funktioner flyttes rundt mellem de lokale aktører, og nye samlingssteder bygges op.

Dynamiske og handlekraftige

Særligt tre lokalområder i undersøgelsen viser sig dynamiske i deres organisering og fremstår med et fælles fokus på lokalområdets udvikling. Det, der kendetegner disse områder, er dels, at det er de mest udfordrede i forhold til udvikling, og at man har magtet at etablere en meget stærk fælles forståelse om, at "Vi" må stå sammen om at bevare et levedygtigt sogn. Her har man evnet at forandre sine foreninger. Folk engagerer sig på tværs af foreningerne, og man ændrer og sammenfletter funktioner for bedst at kunne udnytte sine ressourcer. Der skabes nye tiltag til aktiviteter, og man skiftes til at tage ansvar for koordineringen af det lokale samarbejde. Alt sammen med henblik på at være bedst muligt rustet til at agere i den nuværende rammesætning, fx med henblik på hvem der har kontakten til kommunen. Der er en høj grad af diversitet i, hvorledes kontakten til kommunen er organiseret, og hvilken lokalforening der har rollen som bindeled.

Fysiske faciliteter og fælles arrangementer

Hvad er så de primære omdrejningspunkter for samarbejdet? Der er stor variation i graden af samarbejde i de forskellige områder. Gode fysiske rammer som mødesteder, som lokalsamfundet har adgang til, er vigtige for at opnå samarbejde omkring de fælles aktiviteter og arrangementer og gøre det mere oplagt at samarbejde.

Men det at skabe gode fysiske rammer er i sig selv også en meget vigtig katalysator for samarbejde. Vi ser det både i form af, at man går sammen om at danne et fælles mødested, og i form af at de enkelte foreninger stiller deres lokaler til rådighed for andre foreninger. Der er også eksempler på, at større fælles arrangementer, der involverer mange foreninger, fungerer som katalysator for at øge samarbejdet mellem foreningerne. Både i forhold til de fælles faciliteter og i forhold til arrangementer er det en udfordring med det fælles medejerskab for de forskellige foreninger, da det ofte vil være en af foreningerne, der står for den overordnede organisering.

Herudover er der 2 eksempler på, at man arrangerer store events, der tiltrækker mange deltagere udefra og herved skaber økonomi og synlighed, men som også kræver mange frivillige kræfter og dermed samarbejde.

Menighedsrådenes rolle varierer fra passiv støttende til aktiv initiativtager

Alle seks menighedsråd er opmærksomme på at åbne kirken op mod lokalbefolkningens hverdagsliv, ved fx at lægge sociale og kirkelige aktiviteter i forbindelse med andre lokale arrangementer, og de indgår således i og støtter op om det fælles sociale liv. I forhold til det tværgående samarbejde opleves de fleste menighedsråd dog i en mere passiv støttende rolle. Det er kun i et lokalområde, vi har mødt et menighedsråd, der har påtaget sig en aktiv rolle og har taget førertrøjen på i forhold til det lokale udviklingsarbejde. De fem øvrige menighedsråd bakker op om og støtter det lokale samarbejde, som er initieret af det øvrige foreningsliv eller af præsten.

Menighedsrådene er positive og åbner op

Alle menighedsråd i denne undersøgelse er åbne overfor, at andre kan lave sociale aktiviteter i deres lokaler, og de byder ind med aktiviteter i forbindelse med lokalsamfundets øvrige arrangementer og rykker gerne ud i naturen, på markedspladsen, i ølteltet m.m. De byder ind med samarbejde omkring koncert- og teateroplevelser og foredrag, hvor de også bidrager med økonomi, og herved skaber mulighed for at få nogle større navne på programmet.

Præstens involvering i det lokale sociale liv kan være bidragende til den sociale sammenhængskraft i lokalområdet. Herudover byder man ind med frigivne arealer bl.a. fra kirkegårde, der er blevet for store.

Samarbejde skaber kontakt til flere

At deltage i et tværgående samarbejde lokalt skaber kontakt til flere grupper af borgere, der måske ikke kommer af sig selv til kirken, og kendskabet kan skabe nye bånd. Menighedsrådsarbejdet bliver mere synligt for den øvrige del af lokalområdet, og det ser ud til at gøre det nemmere at involvere nye frivillige til menighedsrådsudvalgene. Herudover skaber det tværgående samarbejde liv og variation i opgaverne, der skal løses, og et område har opnået at få ros og anerkendelse af biskoppen for deres samarbejde med det øvrige foreningsliv. Samarbejdet kan desuden skabe en relevant berøringsflade for præster, der ikke længere selv har børn i skolealderen,

Udviklingspotentiale, kompleksitet og udfordringer

Tværgående samarbejde er komplekst og udfordrer både foreninger og enkeltpersoners positionering i lokalsamfundet. Uenigheder internt i en forening kan besværliggøre samarbejde med andre og kan stå i vejen for den lokale handlekraft. For at kunne agere som et dynamisk lokalsamfund er der behov for både intern pleje af sammenhold: 'bonding' og at række sig ud mod andre: 'bridging'. Når begge disse kapaciteter bliver sat i spil, kan der skabes et stærkt og dynamisk samarbejde, der kan genere en fælles 'Vi' følelse, som ruster lokalområdet til at agere handlekraftigt og fleksibelt i de nuværende strukturelle rammer.

Der er meget at vinde ved, at menighedsråd indgår i det lokale samarbejde, men som det er nævnt, løber den lokale samarbejdsdynamik ikke efter en ensartet skabelon, men tager udgangspunkt i den lokale kultur. Menighedsråd vil kunne finde inspiration hos hinanden, og det vil være forskelligt, hvilke tiltag man nemt vil kunne implementere, og hvilke der vil kræve en lidt længere bane, igen afhængig af den lokale samarbejdskultur og historik.

Ønsker kirken involvering?

De rammer, som menighedsrådene fungerer under, spiller en stor rolle for samarbejdet. Lige såvel som der er vidnesbyrd om, at anerkendelse fra provstiet kan være stærkt motiverende for menighedsrådene til at indgå i et samarbejde, lige så vel kan regler, bureaukrati og manglende opbakning være en stærk hæmsko for at indgå i samarbejde. Hvis man ønsker, at kirken på landet skal gentænke sig selv, så må man også gentænke de rammer, som kirken på landet er kirke under.

5.3 Svar på undersøgelsesspørgsmålene

Hvilken rolle spiller menighedsrådet i forhold til de øvrige foreninger?

Menighedsrådet kan skabe bro mellem lokalsamfundet og kirken og på den måde styrke den lokale "vi-følelse". Undersøgelsen peger på, at de steder, hvor menighedsrådene har slået sig sammen, tilføres der energi og mod til at indgå i samarbejde med de lokale foreninger, og at det kan styrke sammenhængskraften i lokalområdet.

Hvad byder menighedsrådene ind med?

Menighedsrådene stiller gerne lokaler til rådighed, også til ikke-kirkelige arrangementer. Der er generelt stort fokus fra menighedsrådenes side på at deltage og støtte op om de arrangementer, der er i lokalområdet. Man flytter også gerne kirken ud af kirken forstået sådan, at man for eksempel afvikler minikonfirmandundervisning på den lokale skole eller afholder kirkelige arrangementer i forbindelse med lokale arrangementer. Menighedsrådene tilbyder også at medfinansiere kulturelle arrangementer, og sidst men ikke mindst inviterer menighedsrådene ind til en dialog om, hvordan kirkens jord kan anvendes bedst muligt i lokalt øjemed.

Hvad giver samarbejdet til menighedsrådenes arbejde?

Samarbejdet giver energi og inspiration til menighedsrådenes arbejde. Det giver også kontakt til sognebørn, der ikke ellers kommer til kirkelige arrangementer. Menighedsrådets arbejde synliggøres gennem samarbejdet, og det skaber variation og åbner op for nye muligheder.

På den måde styrker det menighedsrådets arbejde og har fjernet udfordringer med at rekruttere til menighedsrådene: alle pladser i rådene kan sagtens fyldes op.

Hvilket udviklingspotentiale kan identificeres i samarbejdet?

Sammenfattende peger undersøgelsen på, at der er et stort potentiale i tværgående samarbejde. Udviklingspotentialet udnyttes bedst, når samarbejdet tager udgangspunkt i den specifikke lokale kultur.

5.4 Gode spørgsmål at arbejde videre med lokalt

Hvad kan man overveje som menighedsråd, der gerne vil i gang med at samarbejde? Hvis man er blevet inspireret til at prioritere et lokalt samarbejde, kan de efterfølgende spørgsmål være værd at overveje:

Hvad vil et samarbejde bringe af værdi til jeres lokalområde?

- Er der enighed internt i menighedsrådet i forhold til at indgå i samarbejde med andre foreninger?
- Er det en menighedsrådsopgave at indgå i samarbejdet, eller er det præstens opgave?

Hvem er der at samarbejde med?

- Findes der en fælles kultur eller tradition, man kan bygge samarbejdet op omkring?
- Er der noget samarbejde i lokalområdet, man kan være med til?
- Hvilke aktiviteter kunne vi tænke os at foreslå?

Hvordan kommer vi videre?

- Hvem fra menighedsrådet kan agere brobygger?
- Vil og kan vi bidrage med økonomi?

Sammenholdt med viden om kompleksitet samt 'bonding' og 'bridging' dynamikker er herunder listet en række spørgsmål, man med fordel kan stille, hvis et tværgående samarbejde er på ønskesedlen:

- Har vi før haft samarbejde, der fungerede godt? Kan vi trække på erfaringer derfra?
- Hvilke strategier kan vi blive enige om?

- Har vi de organisationer, der kan håndtere vores nuværende behov? Er der behov for nye konstellationer?
- Har vi et forum, der rummer hele lokalområdet?
- Hvis der er uenigheder, hvordan kan disse håndteres?
- Kan der bygges bro mellem de forskellige interesser?
- Hvordan kan vi skabe sammenhold internt i området?
- Hvem kan være ansvarlige for den brobyggende kontakt til andre områder?

5.5 Konferencen

Professor Egon Noe og sociolog Helle Randlev fremlagde undersøgelsens resultater for de 45 deltagere ved konferencen, der blev afviklet i Middelfart. Efterfølgende var der korte replikker til resultaterne fra Steffen Damsgaard, Landdistrikternes Fællesråd, og Ketty Sørensen, som repræsenterede Landsforeningen af Menighedsråd. Derefter var der gruppedrøftelser og casearbejde blandt deltagerne, hvor der blev sat fokus på konkrete spørgsmål til overvejelse, og afslutningsvist var der mulighed for at lægge en konkret plan for, hvordan man kan tage dialogen med sig hjem og arbejde videre med det lokalt.

5.6. Materiale til inspiration

- Kirken på Landet – menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde. Rapport udarbejdet af Syddansk Universitet ved Helle Rotbøll Randlev, Egon Noe og Annette Aagaard Thuesen, 2018
- Samarbejde mellem menighedsråd i Folkekirkens provstier. Endelige resultater fra ”provsti/provstiudvalg på jeres måde” - undersøgelsen. Ved Nete Helene Enggaard og Peter Lüchau. 2016
- Kirken på Landet: Lokale samarbejds muligheder og frivillighed. En studieorlovsrapport af sognepræst Birgitte Haahr Callesen. 2016
- Mols i udvikling: En rapport om landsbyklynger. 2016
- Fælles landsbyløft: En artikel om hvordan man i Nr. Kongerslev har givet landsbyen et løft ved et samarbejde mellem menighedsråd, landsbyråd, borgerforening og kommune. Bragt i Menighedsrådenes blad i 2017.

- Man samarbejder da på landet: Marie Hedegaard Thomsen i: Rasmussen, Steen Marqvard: Forskellige vilkår for folkekirken på landet, FUV 2015
- Oversigt over landdistriktsudvalg i Danmark. Udarbejdet af studentermedhjælp Victor Haugaard.

6. Kirken i sommerlandet

Indledning:

Indsatsområdet har ændret navn fra "De ikke-fastboendes (sommerlandsfolket) betydning for den fastboende menighed" til "Kirken i Sommerlandet", idet det er mere mundret, og idet rapporten og idekataloget af samme navn har været målet for indsatsen på området. Der er tale om et unikt samarbejde mellem tre stifter, nemlig Aalborg, Viborg og Ribe stifter, der alle er karakteriseret ved, at langt hovedparten af sognene i stifterne er landsogne. Samarbejdet, der tog sin begyndelse i 2016, har til formål at understøtte kirkerne på landet i de tre stifter ved at udarbejde redskaber, som kan bruges i arbejdet med at udvikle det lokale kirkeliv. Udgangspunktet er at understøtte kirkens tilstedeværelse overalt³².

Som følge heraf besluttede en arbejdsgruppe med repræsentanter fra de tre stifter og FUV at undersøge kirkens rolle i sommerlandet – især i relation til sommerhusområderne. Disse områder udfordrer kirken ved at være befolkningstunge i ferietidspæren men befolkningslette resten af året. Hvad stiller det af krav til kirken? Hvilke ønsker og behov har feriefolket til kirken? Formålet med undersøgelsen er at generere viden om menigheden i sommerhus- og turistområder, og at denne viden skal kunne anvendes i menighedsrådene til at tilpasse kirkelivet til den aktuelle situation. Derudover skal undersøgelsen bidrage til øget strategisk opmærksomhed på sogne-, provsti-, og stiftsniveau med henblik på at fastholde og udvikle kirken lokalt.

6.1 Undersøgelsen

Undersøgelsen er en antropologisk undersøgelse af udfordringer og muligheder for kirker i sommerhusområder³³. De tre stifter valgte hver 4 sogne, der har fungeret som fokusområder. Undersøgelsen har haft to perspektiver nemlig *kirkens*, der er belyst gennem 47 interviews med præster, menighedsråd, ansatte og frivillige ved kirkerne og *sommerhusgæsternes*, der er belyst gennem 32 interviews med sommerhusejere, turister og ansatte ved turistbureauer og udlejningsbureauer.

---

³² Se projektbeskrivelsen i bilag 7

³³ Undersøgelsen, rapporten og idekataloget er udarbejdet af Cand.scient.anth. Marianne Houmøller-Jørgensen

6.2 Hovedtendenser fra undersøgelsen

Sommerlandet

Sommerhuse og turisme hører sammen i Danmark. Feriehuse er den foretrukne overnatningsform for udenlandske sommergæster i Danmark, men sommerhusene har også en særlig betydning for de danske ejere. Det er et sted, hvor man slapper af, hjælper hinanden med de praktiske opgaver, og det er ofte et sted, som bruges sammen med familien. Det at være i naturen er vigtigt for sommergæsterne, og det er et af de vigtigste motiver for at tage på ferie.

Kirken i sommerlandet

Præsterne i sommerlandet er pressede, og mange føler, at sommerlandsopgaverne kommer oven i det almindelige præstearbejde, og det opleves som vanskeligt at følge med alle disse opgaver. Flere præster giver derudover udtryk for, at de er i tvivl, om de løfter opgaverne godt nok, som for eksempel annoncering af aktiviteter eller samtaler med gæster såvel som lokale sognebørn. Præsterne oplever, at de ud over de almindelige præstekompetencer, skal kunne begå sig sprogligt og have kompetencer indenfor markedsføring og annoncering. Flere præster udtrykker, at en klar udmelding fra deres foresatte om, hvad de skal prioritere, vil være værdsat. Både forkyndelsen og sjælesorgsarbejdet påvirkes af sommerlands-konteksten. Adskillige præster beskriver en erfaring af, at feriestemningen gør det muligt at nå en anden målgruppe end til hverdag. Der er behov for en opmærksomhed på det administrative arbejde, der følger med sommerlandet eksempelvis i forbindelse med kirkelige handlinger for udenlandske gæster. Det administrative arbejde kan lattes ved tydelige anvisninger for, hvilke procedurer der skal følges. Det opleves, at der er ressourcemæssige udfordringer både ift. ansatte og ift. økonomi til at afholde arrangementer og annoncering.

For præster, menighedsråd og ansatte udtrykkes der flere steder en opdeling mellem de lokale i sognet og sommermenigheden. Det opleves dog, at denne opdeling mest er på det sproglige plan. De fleste steder indgår sommergæsterne på lige vilkår med de lokale og danner en fælles menighed. Der udtrykkes et ønske om og et behov for, at sommerlandet ikke betyder en ensretning af måden, man er kirke på, men at sognene kan bevare deres identitet og måde at være kirke på.

Det er ikke alle præster og menighedsrådsmedlemmer, der ser deres sogn som et sommersogn. Og selvom mange peger på udfordringer og travlhed ved sommerlandet, udtrykkes der også en stor glæde og mange muligheder ved at have sommergæster og være kirke i sommerlandet.

Sommerlandets befolkning

Om end nogle sommergæster gør det klart, at de ikke er i sommerhus for at gå i kirke, giver sommergæsterne generelt et indtryk af, at sommerkirken har betydning. De bruger den gerne især til arrangementer med musik og sang.

Sommergæsterne sætter også kirken højt i deres overvejelser, når det gælder kirkelige handlinger. Adskillige sommergæster peger på, at sommerkirken skaber nogle gode rammer, om den kirkelige handling de ønsker at få foretaget eller har fået foretaget. I forhold til de kirkelige handlinger er de også med til at skabe emotionel geografi omkring sommerhuskirken. For flere er sommerhuskirken omdannet til deres kirke igennem en kirkelig handling.

Sommergæsterne oplever, at det i udgangspunktet er let at skaffe informationer om kirkens aktiviteter, hvis man er interesseret i disse. Dog peger en del på, at adgangen til information om aktiviteter bør gøres endnu mere tilgængelig og let, hvis man ønsker at få fat i flere sommergæster.

Der udtrykkes både ønsker om at gøre brug af kirken og deltage i aktiviteter ved kirken. Og der udtrykkes ønsker om, at flere gæster kan få mulighed for og lyst til at opleve kirkens aktiviteter.

Kirken i sommerlandet – for hvem og hvordan?

Der er god sammenhæng mellem de aktiviteter, der allerede udbydes mange steder og ønskerne om aktiviteter i naturen samt sang- og musikaktiviteter. Flere peger også på, at aktiviteter i naturen kan være en lettere måde at møde kirken på for folk, der ikke er vant til at komme i kirken. Både gæster, præster, ansatte og menighedsrådsmedlemmer peger på, at aktiviteter i sommerkirken kan nå andre mennesker, fordi feriestemningen kan åbne gæster op for et møde med kirken. Der peges på, at kirken i sommerlandet måske kan sænke tærsklen til folkekirken generelt.

Kirken i sommerlandet bruges både som sightseeing og mødested, samt som en rasteplads og et helle. Dette gør, at kirkebygningerne skal rumme mange forskellige behov og brug af kirkerne. Det kan give udfordringer for præster og menighedsråd, at kirkerne bruges så forskelligt.

Der er både ideer til afhjælpning af udfordringerne og til samarbejdsmuligheder for kirkerne i sommerlandet. Især det at skabe et netværk og samarbejde om opgaver peges der på som en nødvendighed for kirkerne i sommerlandet.

6.3 Rapportens konklusioner

Kirken i sommerlandet bruges af sommergæster på forskellig vis, især til sightseeing og koncerter, men også som et sted med mulighed for ro og fordybelse. Igennem feltobservationerne og interviews fremgår det tydeligt, at kirken i sommerlandet bliver brugt, og at sommergæsterne oplever et behov for kirken og et ønske om dens tilstedeværelse i sommerlandet. En del af sommergæsterne udtrykker glæde over, at de har mulighed for at gå til gudstjeneste, når de er på ferie. Derudover sætter sommergæsterne pris på, når kirken arrangerer aktiviteter i naturen samt aktiviteter, som indeholder musik, såsom koncerter eller aftensang.

Sommergæsterne har en interesse i at få foretaget kirkelige handlinger ved sommerkirken. Det er især vielser, der er stor interesse for. Dog peger flere præster og ansatte ved kirkerne på, at interessen for at blive stedt til hvile ved sommerhuset er stigende. Der er mange forskellige årsager til, at sommergæsterne vælger at få udført kirkelige handlinger i sommerkirken. Den primære årsag er, at personerne føler sig knyttet til sommerhuset eller området. I nogle tilfælde foreligger der også en tilknytning til kirken, men det vurderes, at det oftere er stedet eller sommerhuset, der er tilknytning til. Idet den kirkelige handling er foretaget, sker der en forandring i opfattelsen af kirken. Igennem den kirkelige handling forandres kirken fra at være en kirke til at blive "min" eller "vores" kirke. Dette skaber en tilknytning til kirken, som kan få betydning for kirken i sommerlandet. Herudover beskriver flere sommergæster også, at de oplever, at sommerkirken skaber mere afslappede rammer om den kirkelige handling. Dette beskrives som udgangspunkt positivt.

Kirken i sommerlandet har mange udfordringer. Flere præster og menighedsrådsmedlemmer oplever, at det er udfordrende at have en stor befolkningsgruppe, som kun er i sognet periodevis, da disse ikke tæller med i normeringer med mere. Præsterne beskriver desuden en oplevelse af at have anderledes præsteopgaver i sommerlandet, såsom at begå sig på forskellige sprog, de administrative opgaver og markedsføring af aktiviteter, skaber også udfordringer for kirkerne.

Samtidigt giver sommerlandet nye muligheder. For små landsogne giver det anderledes muligheder, når sognet om sommeren transformeres af de mange gæster. Hovedparten af præsterne beskriver det som positivt at have sommergæsterne og opleve sommergæsternes interesse for kirken. At være præst i et sogn med tre tusinde indbyggere om vinteren og tredive tusinde om sommeren skaber fornemmelsen af at arbejde i både en landsby og en storby, hvilket giver variation og kan give arbejdsglæde. De mange gæster kan også give præster, menighedsråd og ansatte mulighed for at afprøve nye aktiviteter og få nye inputs fra gæster fra andre steder.

Sommerlandsembederne er vigtige. Kirkerne bliver brugt af sommergæsterne. Flere gæster beskriver et behov for at deltage i aktiviteter i kirkerne og et ønske om kontakt med kirkens personale, især præsten. Sognepræsten i sommerlandet er på papiret præst for langt færre, end præsten er i praksis. Selvom en sommerhusgæst kun opholder sig deltids i sommerlandet, kan gæsten godt have en personlig relation til sommerhuspræsten og benytte sig af denne. Præsterne kan imidlertid godt køres trætte af de yderligere opgaver.

Feriestemningen har en betydning for kirken i sommerlandet. Det, at være væk fra sin hverdag, fra arbejdet og det man plejer, giver tid til eftertanke og for nogle gæster også en lyst til at prøve nye ting. Kirken i sommerlandet kan ses som mindre farlig at besøge end kirken hjemme, da man i sommerlandet er mere anonym end ved hverdagsboligen. Flere påpeger derudover, at sommerlandskirken kan være med til at skabe et nyt forhold til folkekirken generelt og give gæster et positivt møde med kirken.

Naturen er vigtig for sommergæsterne. Dette ses både i forholdet til sommerhuset, i de aktiviteter som sommerhusgæsterne ønsker at deltage i og i de ønsker, der fremsættes til kirken. Kirkelige arrangementer i naturen er et ønske fra mange. Både fordi naturen anses for et indbydende sted at være til gudstjeneste i, her kan man bedre komme og gå som man vil, og fordi flere sommergæster peger på, at de oplever en anderledes relation mellem natur og tro.

Der er udviklingsmuligheder i sommerlandet, men de kan være svære for den enkelte præst at realisere. Derfor efterspørger nogle af præsterne og menighedsrådene sparringspartnere og samarbejde om eksempelvis markedsføring af arrangementer. Der er en velvillighed til og et ønske om at samarbejde bredt, og der er flere muligheder for forskellige samarbejdskonstellationer.

Hvis kirken i sommerlandet skal fortsætte med at blomstre og varetage hensynet til de mange gæsters religiøse og kulturelle interesser, kræver det en opmærksomhed på ressourcerne, både de menneskelige og de økonomiske ressourcer.

6.4 Idekataloget

Et vigtigt sigte med undersøgelsen var at bidrage med konkrete redskaber til udvikling af kirkelivet i sommerlandet. Derfor har man udarbejdet et idekatalog, der tager fat i 7 udvalgte temaer, der er tænkt som inspiration for de sogne, der ønsker at arbejde med deres muligheder og udfordringer lokalt. Hvert tema er fulgt op af en kort refleksion, der beskriver temaet og dets relevans. Herefter præsenteres ideer til, hvordan ønsket kan imødekommes på sogne-, menighedsråds-, provsti- eller stiftsplan.

6.5 Implementering af sommerlandsprojektet lokalt

En stående udfordring med udarbejdelse af rapporter i en folkekirkelig kontekst er at få den indsamlede viden til at gøre en forskel for menighedslivet derude i det kirkelige landskab. I dette tilfælde har man udarbejdet et idekatalog, der netop kan danne ramme og udgangspunkt for det lokale arbejde som kirke i sommerlandet. Det er desværre ikke altid nok, idet kataloget hurtigt kan få plads i reolen ved siden af rapporten.

Derfor har man i Ribe stift udarbejdet en implementeringsstrategi, der skal sætte undersøgelsens resultater i spil i stiftets sogne. Man vil sikre sig: at menighedsrådene får drøftet emnet og får forholdt sig til, hvorvidt de vil arbejde videre med det, at provstiuvalgene overvejer om det skal have betydning for fordelingen af ligningsmidlerne, at biskoppen forholder sig til opgaven via præstenormeringen. Der er udarbejdet en lokal handleplan og planlagt en række møder mellem forskellige interessenter og aktører med henblik på at få rapportens resultater til at arbejde videre.

Vi har også arbejdet videre med idekataloget i præstenetværket for kirken på landet, hvor hvert tema blev behandlet og fremlagt i grupper. Der kom det også til udtryk, at mange havde modtaget idekataloget, men at det i en travl præstehverdag hurtigt blev lagt væk igen. En times tid med temaerne gav ny energi til at tage ideerne med hjem og få dem til at blive til ny folkekirkelig hverdag. Som følge heraf har Landsnetværket for Kirken på Landet valgt at gøre Kirken i Sommerlandet til særligt hovedfokusområde for deres arbejde lokalt i stifterne i 2020.

6.6 Materiale til inspiration:

- Kirken i sommerlandet. Rapport udarbejdet af Cand.scient.anth. Marianne Houmøller-Jørgensen, 2019
- Idekatalog til "Kirken i sommerlandet"
- Læsøordningen. Den præstelige betjening af et ø-samfund. Af provst Winnie Nørholm Rischel, Hjørring Nordre provsti

7. Huset og haven

Udarbejdelse af håndbog/vejledning i brug af landsbykirker og andre kirkelige bygninger. Potentiale i forhold til turisme, alternativ lokal benyttelse af lokaler og sakrale hensyn (eks. pilgrimsvandringer, ”små gudstjenester” og huset som kontemplativt rum).

Indledning ³⁴

Man taler, og med rette, om Guds Hus og De Dødes Have, når det gælder kirkebygningen og kirkegården. I Danmark findes der alene i landsognene henved 2.000 kirker, hvoraf knap 1.700 er fra middelalderen, det vil sige ofte mere end 800 år gamle. Så længe har de været brugt til samme formål, men spørgsmålet er nu, hvor længe endnu. Debatten om kirkenedlæggelser med udgangspunkt i bykirkerne er i gang, og der er næppe tvivl om, at også mange landsogne får forandringerne ind på livet.

Mange sogne har ganske få indbyggere og dermed kirkegængere, og det stærkt faldende antal kistebegravelse har betydet omfattende omlægninger af kirkegården til fordel for urnegrave. Spørgsmålet er, hvad man kan eller skal gøre? Kirkerne og kirkegårdene er i kraft af deres vedvarende brug og den omfattende beskyttelse, de nyder under den kirkelige lovgivning, det helt uden tvivl mest markante danske bidrag til kulturarven. Kalkmalerierne i mere end 600 landsbykirker og en overdådighed af inventar samt gravminder har ikke noget sidestykke.

Nytænkning er nødvendig i rette tid. Bogen vil skildre den nødvendige balance mellem brugen af kirker og kirkegårde, så de fortsat tjener menighedernes gudstjenester og lokale interesser. Samtidig skal de være rum for refleksion og for mindet om de døde, men også indgå i turismens interesser for kirkerne som oplagte historiske og kulturelle besøgsmaal. Det er hensigten, at bogen skal tjene til debat og inspiration for kirken i landdistrikter.

---

³⁴ Indledningen er et let bearbejdet uddrag fra tekster til fondsansøgningerne.

7.1 Projektet bag indsatsområdet

I maj 2017 samledes 12 forskellige fagfolk og den tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen til en konference i Løgumkloster.³⁵ Her blev fundamentet for et unikt samarbejde mellem Nationalmuseet og folkekirken lagt, og ideen om en fælles udgivelse blev til.

"Huset & Haven" er altså både et redaktionelt og et relationelt anliggende. Nemlig at lade forskellige aktører med ansvar for- og interesse i kirker og kirkegårdes fremtid ytre sig. Dels i en fælles publikation, dels i form af møder mellem fagfolk og interessenter. Indsatsområdet er i sin helhed varetaget af den tidligere projektleder og er beskrevet i en projektbeskrivelse.³⁶ I projektbeskrivelsen sættes der fokus på landsbykirken og kirkegården i kryds- og spændingsfeltet mellem sognekirke, lejlighedskirke, sakralt rum og kulturelle interesser. Hvordan tegner fremtiden sig for husene og haverne?

De tankefulde steder, hvor brugen af dem skal balancere mellem menighedens gudstjenester og lokale interesser, de kontemplative rum både inden- og udendørs, mindsteder og samtidig også en overvejelse af hensynet til turister og andre potentielle brugere/besøgende.

Bidragyderne til bogen er en kreds af fagfolk: kirke, kunst- og kulturhistorikere, (landskabs) arkitekter, teologer, turistfolk, formidlere

Målgruppen beskrives i projektbeskrivelsen som:

1. Kirkefolket, dvs. menighedsråd, præster og lægfolk.
2. Men også fagfolk, der gerne vil (være med til) gøre noget for og ved kirkerne og kirkegårdene. En brugs- og inspirationsbog, der både angiver rammer og samtidig peger på disses spændstighed i tid og rum – også i fremtiden.

Bogen skrives for den interesserede læser, der ikke nødvendigvis har særlig specialviden på området.

---

³⁶ Se projektbeskrivelsen i bilag 8

Kirken på landet

Udgivelsen finansieres ved hjælp af midler fra Louis Hansen fonden, Farumgaard fonden og fra projektet "Kirken på Landet".

"Huset og haven" forventes udgivet i første kvartal 2020 og i forbindelse med udgivelsen, er der planlagt en konference på Nationalmuseet.

7.2 Materiale til inspiration

- Landsbykirken som et aktiv - idékatalog, udgivet i 2016 af Kirkefondet
- Rapport fra arbejdsgruppen om folkekirkens kirker, der helt eller delvis tages ud af brug. Ministeriet for ligestilling og Kirke, april 2013

E. Opsamling og perspektivering

Indledning

Formålet med projektet er som tidligere beskrevet, at der ved projektets afslutning er etableret et folkekirkeligt beredskab til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces for kirken på landet. De midler det blev besluttet, at man ville bruge til at nå det mål, er blevet brugt, idet der er indsamlet og formidlet resultater af relevante vidensundersøgelser, der er faciliteret aktørnetværk, der er gennemført udviklingsarbejde, projektet har været tilknyttet aktuelle udviklingsprojekter, og der er tilbudt kurser i FUV-regi.

Beredskabet beskrives separat i næste kapitel, men spørgsmålet i denne sammenhæng er, hvorvidt de 7 udvalgte indsatsområder har bidraget til at gøre kirken på landet mere omstillingsparat? Som det fremgår af gennemgangen af arbejdet med indsatsområderne, er der blandt meget andet afviklet flere konferencer og en del netværksmøder, der netop har sat fokus på relevante temaer for kirker i landdistriktsområder. Det er min opfattelse, at konferencerne og netværksmøderne står tilbage som mere end enkeltbegivenheder, der har bidraget til at deltagerne fik ny viden og mulighed for ny refleksion, men at konferencer og netværksmøder netop har givet nye redskaber til håndtering af en omstillingsproces for kirker på landet.

Der er foretaget fire store undersøgelser i projektperioden; storpastoratsundersøgelsen, forholdet mellem provsti og kommune, menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde og sommerlandsrapporten. Undersøgelserne har hver især bidraget til at kirken på landet har fået ny viden, der kan danne basis for en ny måde at agere på for såvel præster som menighedsråd og for kirkens ledelse.

Det primære fokus i dette kapitel er altså, hvad hvert enkelt indsatsområde har bidraget med, men også at sætte fokus på, hvordan der kan arbejdes videre med området.

Om indsatsområdet: Hvilken retning

Der er ingen bundlinje i forhold til, hvorvidt de kirkelige retninger har betydning for folkekirkens fremtid på landet.

Konferencen, der rettede sig mod problemstillingen, kan med fordel følges op, hvis der er menighedsråd, provster eller biskopper, som mener, at det har en betydning hos dem. Der kunne også udarbejdes en decideret undersøgelse af feltet, hvor man screener det kirkelige landskab med henblik på at lokalisere sogne, hvor der er tydeligt retningspræg med henblik på at analysere, hvorvidt de kirkelige retninger har betydning for folkekirkens fremtid på landet.

De to konferencer med titlen "Vi af samme sind" har beriget interesserede i de to projekter "Kirken i byen" og "Kirken på landet" med den nyeste viden på de to felter. Konferencerne har været netværksskabende og skabt en indsigt i ligheder og forskelle for kirken i byen og på landet. Hermed er det blevet tydeligt, at der på trods af store demografiske forskelle også er fælles udfordringer på tværs af demografi, geografi og teologi.

I præsentationsteksten for indsatsområdet peges der på, at indsatsområdet også retter sig mod strategier for lokal kirkeudvikling i landsogne. Der er kommet forslag til konkrete strategier frem på konferencerne, og man kunne med fordel arbejde videre med at få dem formidlet ud til de sogne, der ønsker at arbejde mere udviklingsorienteret. Dette vil kræve, at man får udarbejdet enkle handlingsorienterede forslag til strategier, sådan at menighedsråd og præster har noget konkret at tage udgangspunkt i. Idekatalogerne og samtalehæftet, der er udarbejdet i forbindelse med såvel sommerlandsprojektet, forholdet mellem provsti og kommune som storpastoratsundersøgelsen, er gode eksempler på materialer, der kan bruges lokalt til udvikling af arbejdet med kirken i landsogne. Derudover er der indsamlet en del relevant materiale om lokal kirkeudvikling i vidensbanken, og som det fremgår af næste kapitel, vil den viden også fremadrettet kunne bruges af interesserede.

Om indsatsområdet: Præst på landet

Undersøgelsen af storpastoratet som ramme for præsters arbejde på landet er den første undersøgelse, der retter sig mod den forholdsvist nye organisering af landpastorater i det, vi kalder storpastorater. I øjeblikket hvor præstemangelen sætter sit præg på folkekirken som sådan, er kirken på landet udfordret til det yderste for at skabe attraktive embeder, der kan tiltrække ansøgere til ledige præstestillinger. Derfor er det gode nyheder, at undersøgelsen peger på, at storpastoratet opleves som en positiv ramme om præsters arbejde på landet.

Undersøgelsen kunne med fordel følges op, sådan at der også bliver fokuseret på tiden, før man beslutter sig for et storpastorat, med henblik på at klæde kirkens ledelse bedst muligt på til at skabe det bedste afsæt for tilblivelsen af et storpastorat. Derudover ser jeg også muligheder i at finde formler for, hvordan der følges op på etableringen af et storpastorat, sådan at man undgår eller i hvert fald kan forberede sig på de udfordringer, der også er ved at organisere sig som storpastorat.

Såvel møderne med præstenetværket som artiklen om præsters arbejdsforhold på landet peger på, at der er brug for erfaringsudveksling men også konkrete værktøjer for præster på landet. Der efterspørges en forståelse for de særlige vilkår, man er præst under på landet men også værktøjer til at håndtere vilkårene.

Det er oplagt, at man har fokus på disse problematikker på stiftsniveau, sådan at dette fokus også kan være med til at gøre fremtidens præsteembede på landet attraktivt og bæredygtigt. I forhold til konkret inspiration fra udlandet kan den måde Church of England bruger præsteressourcerne på landet være interessant for folkekirken. Store dele af det vi traditionelt betragter som præstearbejde udføres i Church of England af frivillige, og lægfolk uddannes til at varetage lægmandsgudstjenester, stå for børnegudstjenester og sociale arrangementer. I forlængelse heraf bruges præstegårdene som en slags betaling for hjælpen og udlånes til dem, der giver en hånd med. På den måde frigives præsternes ressourcer til de opgaver, der kun kan løftes af præster.

Om indsatsområdet: Diakoni

De to fyraftensmøder har været med til at sætte fokus på, at kirken på landet kan gøre en forskel og sætte sig selv på dagsorden, når der handler om at udføre diakonalt arbejde. Særligt valgte jeg i min beskrivelse af området at pege på konkrete og brugbare ideer til at få organiseret og finansieret diakonale tiltag på landet. Der er nemlig ingen tvivl om, at folk forventer, at kirken går i front, når det handler om at hjælpe medmennesket, men der er heller ingen tvivl om, at man netop i landdistrikterne kan have vanskeligt ved at organisere arbejdet og finde ressourcerne til at udføre det.

Man kunne arbejde videre med diakonien på landet ved at inspirere til diakonale tiltag på provstiniveau i provstier, der primært er præget af landsogne, så indsatsen kan gøres på tværs af sognegrænser og på den måde få en større volumen og få flere hænder, der kan løfte opgaverne. Undersøgelsen af forholdet mellem provsti og kommune gav netop et billede af, at der hvor kommune og kirke går sammen om at løfte diakonale opgaver, giver det allerbedst mening både for den enkelte borger, der har hjælp behov men også for kirken i området.

Om indsatsområdet: Provstiet og kommunen

Undersøgelsen af forholdet mellem provsti og kommune viste, at der er masser af uudnyttet potentiale i relationen. Idekataloget er udarbejdet med det formål at give inspiration til det videre arbejde, men det er samtidig min erfaring, at såfremt et sådant materiale skal sætte aftryk i det kirkelige landskab, så er det nødvendigt at undersøgelsens resultater og idekataloget bliver præsenteret lokalt. Det har ikke været muligt indenfor projektperioden, idet de sidste interviews blev afviklet i juni 2019, og rapporten udkom i efteråret samme år. Men det er igen en opgave, man med fordel kunne løfte op på stiftsniveau, sådan at undersøgelsens resultater og idekataloget for alvor kan komme i spil.

Om indsatsområdet: Kirken og civilsamfundet

Jævnfør projekt "Kirken på Landet"s projektbeskrivelse er et af hovedmålene med projektet at inspirere sognekirker til at samarbejde med andre kirkelige og ikke-kirkelige aktører i lokalområdet, og det er netop fokus for den undersøgelse, der har båret arbejdet med indsatsområdet. Indarbejdet i rapporten om undersøgelsen er konkrete bud på, hvordan man kan udvikle samarbejdet lokalt, og budene kan fungere som udviklingsværktøj i ethvert landsogn.

Rapporten peger flere gange på, at kirken med fordel kan sætte fokus på de rammer, som menighedsrådene fungerer under, idet rammerne spiller en stor rolle i forhold til samarbejdet.³⁷

---

³⁷ Menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde. Helle Rotbøll Randlev, Egon Noe og Annette Aagaard Thuesen, 2018, s.77 og s.82

Rammerne kan både være befordrende og hæmmende for samarbejdet mellem sogn og lokalsamfund. Når rammerne spænder ben for samarbejdet, beskrives de som regler, bureaukrati og manglende opbakning. Det kunne være interessant fremadrettet at sætte fokus på disse rammer, sådan at man måske kunne fjerne nogle af stenene på vejen mod et frugtbart samarbejde med såvel kirkelige som ikke-kirkelige aktører.

Om indsatsområdet: Kirken i sommerlandet

Det helt særlige ved dette indsatsområde er, at Aalborg, Viborg og Ribe stifter stod bag den undersøgelse, der er kommet ud af at have fokus på indsatsområdet. Det er et eksemplarisk samarbejde, der måske kan overføres til andre samarbejdsprojekter på tværs af stiftsgrænser fremover. Derudover er der signifikante resultater i undersøgelsen, der peger på konkrete muligheder og udfordringer for såvel kirkeliv, som menighedsråds og præsters arbejde i sommerlandet.

Idekataloget kan danne basis for mange relevante samtaler i de enkelte sommerlandssogne, men det er igen på dette område afgørende, at undersøgelsen bliver formidlet og idekataloget bliver præsenteret for præster og menighedsråd, så de kan arbejde videre med opgaven. Ribe stift har som tidligere nævnt udarbejdet en implementeringsstrategi, der med fordel kan inspirere andre stifter.

Om indsatsområdet: Huset og haven

Dette indsatsområde er særdeles relevant, og efterhånden som økonomien i landprovstierne bliver mere og mere presset, står det klart, at der er brug for en strategi i forhold til de landprovstier, der har mange kirkebygninger at vedligeholde. Udgivelsen af bogen bliver en stemme ind i den debat, der må finde sted, når folkekirken for alvor skal beslutte, hvordan man vil forholde sig til vedligehold og brug af kirkebygninger i landsogne med meget få indbyggere. Der tales i tiden om et forslag om differentieret vedligehold, sådan at ikke alle kirker vedligeholdes på samme niveau. Der er endnu ikke taget en beslutning om en sådan mulighed. Derudover bliver det interessant at se resultaterne af den afhandling ph.d. cand.arch. Maj Bjerre Dalsgaard er ved at færdiggøre om Middelalderkirkens bygning: betydning, udvikling og transformation.

Afhandlingens formål er at skabe viden om og definere transformationsstrategier, som kan bidrage til en fremtidig udvikling af landbeliggende middelalderkirker. En udvikling som sikrer, at bygningerne – trods inklusion af eller transformation til andre funktioner end kirkelige – vil genvinde, opretholde eller øge deres status som fællesskabsskabende bygninger i de lokale samfund. Samtidig med at man sikrer deres arkitektoniske og kulturhistoriske værdier. Dette opnås dels gennem et studie af udviklingen af den middelalderlige landsbykirke som arkitektonisk ikon, og en undersøgelse af befolkningens værditilskrivning af kirken som bygning og som kulturarv. Og dels gennem casestudier af udførte transformationer i udenlandsk kontekst, samt casestudier af danske landsogne. Det er projektets hypotese, at det er muligt at øge de landbeliggende, middelalderlige kirkers potentiale som aktiver i lokalområderne gennem addition af nye funktioner, hvis gode strategier frembringes.

Det vil også være relevant at vende blikket fra huset til haven, for den kan måske også bruges på nye måder. Kirkegårdene er mange steder landsbyernes eneste grønne områder, og de kan gøres til genstand for en undersøgelse af, hvordan man kan bruge dem på nye måder, når antallet af gravsteder falder. Der bruges mange ressourcer på kirkegårdene på landet, og det vil blive nødvendigt at se på, hvordan man bruger ressourcerne bedst. Såvel kirken som kirkegården på landet vil også naturligt skulle sætte den grønne omstilling på dagsordenen. Mange steder i landet har menighedsråd allerede fokus på energiforbruget i kirkens bygninger, men der er også stadig steder, hvor det vil være hensigtsmæssigt at arbejde videre med opgaven.

Afsluttende bemærkning

Sammenfattende har indsatsområderne på hver deres måde bidraget til at gøre kirken i landdistrikter mere omstillingsparat. Der er initieret netværk, iværksat gode praksisnære undersøgelser samt skabt ny viden på flere områder. Kirken på landet er blevet sat ind i et større perspektiv, hvor det ikke alene handler om de økonomiske og demografiske udfordringer, om end de er væsentlige. Præster og menighedsråd har fået nye redskaber til at håndtere de mange udfordringer. Der er både blevet peget på nye udfordringer men også på nye veje at gå, når folkekirken fremover skal drøfte og forholde sig til problematikkerne omkring kirkens liv i landdistriktssogne.

F. Fremtidens kirke på landet

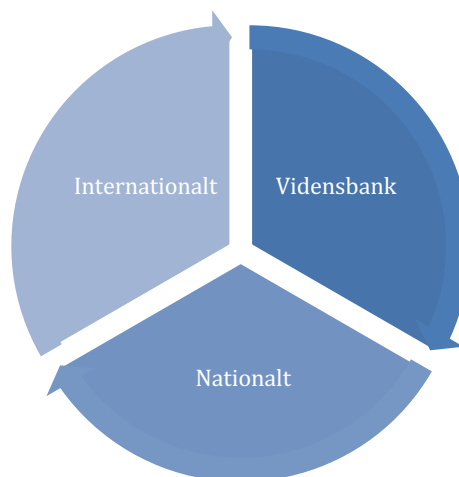
Indledning

Projektet "Kirken på Landet" afsluttes den 31.januar 2020, men arbejdet med og for kirken på landet trækker tråde ind i fremtiden, for kirken på landet forsvinder jo ikke, fordi projektet afsluttes - men den forsvinder måske af sig selv, hvis der ikke er nogen, som arbejder videre med de problemstillinger, der knytter sig til at være kirke på landet. Formålet med projektet er netop, at der ved projektets afslutning er etableret et folkekirkeligt beredskab til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces for kirken på landet.

Valget af ordet "beredskab" i projektbeskrivelsen har i hele projektperioden givet anledning til mange drøftelser om, hvordan beredskabet skal forstås. Er der tale om et kriseberedskab, der er parat til at rykke ud som en form for akut kirkeligt beredskabsteam, når krisen kradser for kirken på landet? Man kan godt definere landdistrikternes vilkår som en krisetilstand, men man kan også definere vilkårene alene som grundvilkår, der er affødt af, at mennesker flytter – og det har de altid gjort. Kirken er også altid flyttet med, men den er også blevet tilbage i en ny og måske anden form i de områder, hvor der trods alt stadig boede mennesker, der så sig selv som en del af kirken. Derfor må definitionen på ordet beredskab i denne kontekst betyde, at beredskabet skal sikre, at kirken på landet er beredt i forhold til de opgaver, den står overfor. Sådan forstået er det en forberedelse til at imødekomme og svare på de vilkår, kirken er underlagt på landet og på den baggrund sikre en konstruktiv omstillingsproces.

Som beskrevet i kapitlet om projektet, blev beredskabet for kirken på landet allerede tidligt i projektperioden defineret som en treleddet størrelse bestående af et internationalt beredskab, et nationalt beredskab og en vidensbank.

Beredskabets tre platforme:

Der har i hele projektperioden været et tæt samarbejde med følgegruppen med henblik på at få de tre platforme indholdsbestemt. Processen med at definere beredskabets tre platforme og resultatet af arbejdet med en konkretisering af, hvad beredskabets fremtidige rolle og opgaver er, beskrives i dette kapitel.

Det internationale beredskab

I løbet af vinteren 2017-2018 modtog projektet en invitation fra EKD Nordkirche og C.J.Kolleg Breklum om at være med til at etablere et europæisk forum for kirker i landdistrikter.³⁸ Arbejdstitlen var "Landkirchen in Europa", og forummet skulle primært henvende sig til kirker, som projektet "Kirken på Landet" og EKD Nordkirche i forvejen havde kontakter til, nemlig kirker i Holland, England, Norge og Sverige. Det var hensigten at danne et forum for udveksling af erfaringer og drøftelse af omstillingsprocesser om den kirkelige struktur i de involverede, vesteuropæiske lande. Invitationen medførte et tæt samarbejde om at skabe dette forum og udmøntede sig konkret i en europæisk konference, der løb af stablen i foråret 2019 med repræsentanter fra kirker i Sverige, England, Tyskland og Danmark. Der var god inspiration at hente fra vore europæiske kolleger, der også arbejder målrettet med vilkårene for kirker i landdistrikter.

Det er hensigten, at konferencen skal følges op af endnu en europæisk konference i 2021 i FUV-regi, og det er planlagt, at den afvikles i Løgumkloster. Der er også nedsat en planlægningsgruppe, hvor FUV er repræsenteret ved rektor for FUV, Hans Vium Mikkelsen, og der indkaldes til møde i foråret 2020, sådan at planlægningen af konferencen kan iværksættes. Der skal afslutningsvist nævnes, at der i følgegruppen har været udtrykt forbehold for, om arbejdet med det internationale beredskab, i form af et europæisk forum for erfaringsudveksling, er levedygtigt på sigt, idet det måske alene har interesse for de stifter, der grænser op til Tyskland. De andre stifter har i forvejen internationale relationer, som de bruger tid og ressourcer på at pleje.

---

³⁸ Processen er beskrevet med udgangspunkt i beretninger til FUV's bestyrelse om status på projektet og referater fra møder i følgegruppen udarbejdet af tidligere projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen.

Det nationale beredskab

Arbejdet med etablering af et nationalt beredskab har været hovedfokus for projektet siden marts 2019, idet det nationale beredskab er det bærende element i det fortsatte arbejde med muligheder og udfordringer for fremtidens kirke på landet.

Det har været en proces at finde ud af, hvem der skulle være medlemmer af beredskabet, idet det ville være i tråd med grundtanken i projektet at række ud over kirkens egne rækker, men efter mange drøftelser i følgegruppen blev det besluttet at rekruttere til beredskabet i det præstenetværk, der var oparbejdet i projektperioden. Med henblik på at give medlemmerne af netværket mandat og sikre forankring af deres arbejde i stifterne, blev landets biskopper allerede i april måned opfordret til at udpege en præst fra hvert stift til at indgå i det nationale beredskab. Samtidig blev der planlagt et kursus i forbindelse med et præstenetværksmøde i efteråret 2019, sådan at beredskabet selv kunne være med til at definere, hvilken rolle de skal have og hvilke opgaver, de finder det relevant at arbejde videre med.

Da kurset løb af stablen havde 8 ud af 10 stifter udpeget en repræsentant, og det blev tydeligt, at vi var nødt til at udvide medlemsantallet, såfremt vi ville sikre arbejdet i det nationale beredskab fremover. Derfor blev biskopperne endnu en gang anmodet om at udpege et medlem til beredskabet, gerne en provst. I skrivende stund har alle stifter mindst et medlem af det nationale beredskab, og for de fleste stifters vedkommende er der tale om en sognepræst og en provst.

Landsnetværkets medlemmer er i skrivende stund:

Københavns Stift:	Sognepræst Lise Dürr Nielsen og provst Johannes Gregers Jensen
Aalborg Stift:	Sognepræst Lea Hoff Ringgaard Lauridsen og provst Line Skovgaard Pedersen
Århus Stift:	Sognepræst Kåre Schelde Busk og provst Lars Seeberg
Fyns Stift	Stiftspræst for KPL Vita Andreasen og provst Keld Balmer Hansen
Haderslev Stift	Sognepræst Ulrik Dige og provst Kirsten Kruchov Sønderby
Helsingør Stift	Sognepræst Mikkel Højholt og provst Finn Bruno Edvardsen

Lolland-Falster Stift	Sognepræst Rebekka Maria Brandt Kristensen og sognepræst Anne-Lene N. Frederickson
Ribe Stift:	Provst Christina Rygaard Christiansen
Roskilde Stift:	Sognepræst Gitte Marie Rasmussen og provst Karin Bundgaard Nielsen
Viborg Stift:	Provst Susan Aaen og provst Ole Rasmussen

Kurset kom også til at pege på, at der var brug for en konkretisering af, hvordan beredskabet skulle organiseres, hvilken rolle beredskabet skulle have for fremtiden og hvilke arbejdsområder, der kunne være relevante. Derudover blev man hurtigt enige om en navneændring, så det nationale beredskab fremover hedder "Landsnetværket for kirken på landet". Som følge af kurset blev der i samarbejde med medlemmerne udarbejdet en definition på hvem, hvad og hvordan landsnetværket skal fungere fremover. Definitionen blev efterfølgende bearbejdet og godkendt af følgegruppen, og den endelige konkretisering kom til at se ud som følger.

Medlemmer af landsnetværket:

Landsnetværket for Kirken på Landet består, så vidt muligt og hensigtsmæssigt, af en præst og en provst fra hvert stift, begge udpeget af Biskoppen, idet det forpligter og giver netværksmedlemmerne mandat. De to medlemmer udgør et partnerskab, og mindst én af de to medlemmer deltager i det årlige FUV-kursus.

Kvalificering af Landsnetværket for KPL:

Der tilbydes et årligt kursus af FUV på tre dages varighed i Løgumkloster, hvor landsnetværket klædes på til at inspirere til at arbejde med kirken på landet lokalt i stifterne.

Organisering af landsnetværket:

National organisering: Det årlige kursus i FUV-regi er rygraden i landsnetværkets nationale organisering. Kursusleder for kurset er Yvonne Nielsen Alstrup, der har fungeret som projektleder for projekt "Kirken på Landet", da landsnetværket blev etableret. Der er ikke en national tovholder efter projektets afslutning.

Lokal organisering: Der vil være tale om differentieret organisering fra stift til stift. I nogle stifter vil det være hensigtsmæssigt med et stiftsudvalg, men der opfordres til, at der som minimum afholdes et årligt møde mellem KPL-partnerskabet, Biskoppen, Stiftets kontorchef og stiftsrådsformand i de enkelte stifter. I nogle områder vil det være hensigtsmæssigt at KPL-partnerskaberne arbejder på tværs af stiftsgrænser.

Såfremt der etableres lokale "Kirken på landet udvalg" anbefales det at inddrage såvel kirkelige som ikke-kirkelige interessenter i arbejdet. Der peges på følgende mulige medlemmer af kommende stiftsudvalg:

- Stiftskontorchefer
- Dem der er i "Kirken på Landets" præstenetværk
- Kommunal repræsentant
- Menighedsrådsmedlemmer
- Skole-kirkekonsulenter
- Landdistriktsrepræsentanter
- Repræsentant fra Stiftsrådet
- administrationschefer

KPL partnerskabets rolle:

Stiftsfacilitator. KPL-influenser, leder af indsatsen for KPL i hvert stift.

Arbejdsområder:

KPL-partnerskabets opgaver:

Mindst én af partnerskabets medlemmer skal deltage på det årlige FUV-kursus.

Derudover er der følgende muligheder:

- Initiere relevante møder for præster og menighedsråd på stiftsniveau.
- Sætte fokus på etablering af erfagrunder på stiftsniveau.

- Være biskoppens sparringspartner i forhold til landsogdenes konkrete udfordringer.
- Sørge for at Vidensbankens indhold videreformidles på stiftsniveau.
- Inspirere til projektudvikling.
- Være KPL match-makere, altså skabe kontakt mellem parter, der kan drage nytte af hinandens udfordringer og erfaringer. Herunder også kontakt til parter udenfor folkekirken som f.eks. Landdistrikternes fællesråd, Røde kors etc.

5-års planen:

Der er udarbejdet en vejledende femårsplan for arbejdet med kirken på landet i landsnetværket. Det årlige kursus vil rette sig mod det kommende års tema.

år	Tema
2020	Kirken i sommerlandet
2021	Storpastorater herunder samarbejdskultur
2022	Diakoni i landdistrikter
2023	Alternative brug af kirken
2024	Status og fremtid for landsnetværket

Afslutningsvist skal det nævnes, at der kun er afsat en kvote til varetagelse af de opgaver, der knytter sig til arbejdet i landsnetværket, i en enkelt af landsnetværkets medlemmers stilling. Det er klart, at såfremt der afsættes tid og ressourcer til at løfte opgaverne, så vil landsnetværkets arbejde kunne sætte et større aftryk og få mere indflydelse på kirkens liv på landet. Derfor opfordres der både til, at partnerskabet tildeles ensartet honorering i form af et funktionstillæg, såfremt funktionen ikke i forvejen er en del af den enkeltes stilling men også til, at arbejdet med kirken på landet bliver prioriteret med tid og ressourcer i de enkelte stifter.

Vidensbanken

Indsamling af relevant viden og iværksættelse af undersøgelser har i hele projektperioden været et vigtigt fokusområde, og derfor blev der umiddelbart efter projektstart etableret en vidensbank på projektets hjemmeside.

Vidensbanken har fungeret som god inspiration for såvel kirkelige som ikke-kirkelige aktører i arbejdet med kirken i landsogne, og derfor besluttedes det at finde en model, hvor vidensbanken kunne fortsætte også efter, at projektet er afsluttet.

Spørgsmålet om hvordan vidensbanken skulle vedligeholdes og opdateres efter projektets afslutning mandede primo 2019 ud i en treårig samarbejdsaftale mellem Landdistrikternes Fællesråd og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter. Formålet med samarbejdsaftalen er at styrke videndelingen af udfordringerne for kirkelivet i landdistrikter, herunder udvikling af samarbejdet mellem kirkelige og ikke-kirkelige aktører. Vidensbanken skal indeholde relevant forskning og viden om kirken på landet. Landdistrikternes Fællesråd ansætter en medarbejder, og FUV bidrager økonomisk til den løbende drift med et beløb svarende til 6 ugers arbejde årligt i tre år. Medarbejderen forventes at deltage i det årlige kursus for Landsnetværket for kirken på landet med henblik på at opdatere landsnetværket om den nyeste viden på området.

Der er oprettet et advisory board i tilknytning til vidensbanken, hvor FUV deltager. I øvrigt deltager Erhvervsstyrelsen, Center for regional- og turismeforskning, Danmarks Statistik, Center for landdistriktsforskning (SDU), Center for forskning i regional dynamik og ulighed (AAU), Det nationale forskningscenter for velfærd (VIVE) og institut for geovidenskab og naturforvaltning (KU).

Det er hensigten, at de dokumenter fra den gamle vidensbank, der ikke egner sig til ovennævnte vidensplatform stadig vil være at finde på FUV's egen hjemmeside, sådan at alt materialet fortsat er tilgængeligt for eftertiden.

Afsluttende bemærkninger

Arbejdet med fremtidens kirke på landet vil være præget af de udfordringer, kirkerne på landet står over for i øjeblikket, og det er primært præstemangelen, men også svag økonomi i landprovstier, hvor man har mange kirker at vedligeholde. I den sammenhæng vil der være brug for at se på, ikke bare hvordan vi finansierer vedligeholdet af de mange kirker men også på, hvordan vi bruger vore kirkebygningerne. Da vi foretog undersøgelsen af forholdet mellem provsti og kommune, blev der fra flere borgmestre udtrykt ønske om en større åbenhed fra kirkens side til at bruge kirkernes rum mere bredt i landdistrikterne. Rapporten om menighedsrådenes muligheder for at indgå i lokale samarbejder peger på, at man flere steder samarbejder om at bruge andre bygninger i fællesskab, og måske kan kirkebygningen også bruges i fællesskab til andre aktiviteter, end dem vi hidtil har set. Det bliver i den sammenhæng interessant at se resultaterne af samarbejdet mellem FUV og Arkitektskolen, hvor Maj Bjerre Dalsgaard i sin afhandling, som tidligere beskrevet, netop har fokus på anderledes brug af vore middelalderkirker på landet.

Der vil sandsynligvis også være et øget fokus på kirken på landets diakonale arbejde i fremtiden, idet nye undersøgelser af befolkningens livskvalitet og sundhedstilstand på landet peger på, at der blandt andet er en ringere sundhedstilstand for befolkningen på landet³⁹. Mange steder vil kirken kunne stille sig til rådighed med både rum og fællesskaber, der kan være med til at afhjælpe udfordringerne. På dette område har projektet i høj grad bidraget til, at det er blevet tydeligt, at når kirken rækker ud over egne rækker mod civilsamfundet men også mod kommunerne, så kan der skabes en synergieffekt, der gavner alle.

Den store indvandring af østeuropæere i landdistrikterne udgør en positiv udfordring, der også kan være et fremtidigt fokusområde. Kirken har meget at tilbyde denne befolkningsgruppe, og der er allerede fokus på, hvad man kan gøre i både Ribe, Haderslev og Viborg Stifter.

---

³⁹ Forsknings- og konsulenthuset Defactum har undersøgt sundhedstilstanden på landet i Region Midtjylland i 2019, og undersøgelsens resultater kan findes på deres hjemmeside. Derudover er der indtil januar 2020 aktuelt et stort forskningsprojekt "Livskvalitet i yderområder og landdistrikter". Projektet foregår i et samarbejde mellem Syddansk Universitet, Aalborg Universitet og Københavns Universitet.

Kirken på landet

Endelig har landets biskopper netop meldt ud, at kirken fremover skal have fokus på en grøn omstilling, og det vil være relevant at vurdere, hvorvidt kirker og kirkegårde på landet kan gå forrest i det arbejde.

Epilog

Først skal der lyde en tak til den oprindelige "Kirken på Landet"-arbejdsgruppe fra 2012, der med stort engagement fik sat temaet på dagsordenen.

Der skal også lyde en stor tak til alle menighedsråd, præster, provster, biskopper og andet godtfolk, der har været involveret i projektet.

Dernæst en tak til følgegruppen for det store arbejde med at holde projektet på rette kurs og give sparring og feedback.

Både projektsekretær Lotte Hansen og administrationen og bibliotekar for FUV i

Løgumkloster har utrætteligt bistået mig i min søgen efter dokumentation – tusind tak for det.

Cand.theol Anders Damtoft Kaufmann, som i en 4 ugers erhvervspraktik fik sat struktur på vidensbanken og dens indhold, skal også have en tak, idet arbejdet har været til stor hjælp i forhold til tilblivelsen af rapporten.

Sidst men ikke mindst skal der lyde en stor tak til cand.mag. Camilla Henriksen, som har bidraget med utallige, forskellige opgaver i projektperioden. Camilla har været en uvurderlig sparringspartner og arbejdskraft og har løbende bistået mig med sit kendskab til projektets historie.

Yvonne Nielsen Alstrup

Løgumkloster, januar 2020

Bilagsliste

Bilag 1 Beskrivelsen af projektet til fællesfonden - 2015

Bilag 2 Projektbeskrivelsen for projekt "Kirken på Landet"

Bilag 3 Resultataftale vedrørende Kirken på Landet for 2019

Bilag 4 Projektbeskrivelsen for undersøgelsen af præsters arbejde med storpastoratet som ramme: Præster på tværs.

Bilag 5 Projektbeskrivelse for undersøgelsen af forholdet mellem provsti og kommune

Bilag 6 Projektbeskrivelsen for undersøgelsen af menighedsrådenes muligheder for at indgå i det lokale samarbejde

Bilag 7 Projektbeskrivelsen for Sommerlandsprojektet

Bilag 8 Projektbeskrivelsen for Huset og Haven

Bilag 1

til Fællesfonden - 2015				
Stift/institution/tilskudmodtager		Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter		
Navn til forslag/ønske		Kirken på Landet		
Økonomiske konsekvenser 1.000 kr. - 2015 p/l				
Bevillingstype	2015	2016	2017	2018
<i>Løn</i>	550	700	700	700
<i>Øvrig produktion/drift/anlæg/overhead</i>	287	512	262	192
I alt	837	1.212	962	962
Bevillingsperiode	☐ Et-årig	☒ Flerårig	4 år	☐ Permanent
<i>En et-årig udgift anføres med beløb i 2015 priser. En tidsbegrænset udgift anføres i de relevante år. Hvis udgiften er periodiseret ud over overslagsårene (2019 og frem) angives periodiseringen under Beskrivelse af forslaget. Hvis udgiften er permanent, så udfyldes 2015-2018.</i>				
Evt. anden/med finansiering (lån, eget budget, fonde e.l.)	Div. endnu ikke specificerede omkostninger til udvidelse af projektet, lokale pilotprojekter m.v. forventes finansieret af andre offentlige puljer, EU eller private fonde			
Evt. afledte driftsomk./besparelser				
Beskrivelse af forslaget				
Formål Kirken på landet står mange steder overfor ændrede vilkår som følge af urbaniseringen og deraf ændret demografi. Måden at leve på landet på har undergået store forandringer på grund af lukning af skoler, butikker, busruter m.m. Udfordringen for kirken på landet er at gennemføre en omstilling af kirkens arbejde således, at den forholder sig til de ændrede vilkår og kan være aktiv medspiller i arbejdet med at gøre landområderne til et godt sted at leve for dem, der bor der. Både lokalt og nationalt sker det alt for ofte, at kirken ikke tænkes med, da den ikke ses som en reel samarbejdspartner, når det drejer sig om at udvikle lokalsamfund. Der er brug for i folkekirken at sætte realistisk fokus på kirken på landet netop med henblik på denne omstillingsproces, der må finde sted i en vekselvirkning mellem lokalt engagement, erfaringsudveksling og koordinering på landsplan. Projektet tager sigte på at finde pejlemærker for en udvikling af kirken på landet, så man i fremtiden kan sikre en relevant tilstedeværelse også i landområder. Mål <i>Hovedmål:</i> Der er efter fire år etableret et folkekirkeligt beredskab til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces for kirken på landet, herunder en nytænkning af kirkens rolle i lokal- og civilsamfund. • <i>Delmål</i> • Med afsæt i de to videnskabelige undersøgelser "kirken på landet" og "hvad forventer folket af folkekirken?" (finansieret af Videnspuljen og forventes afsluttet i løbet af 2015) iværksættes et udviklingsarbejde, der på dette grundlag, øvrige kontekstuelle forhold og med inspiration fra internationale erfaringer, tager sigte på udvikling og igangsætning af udvalgte lokale pilotprojekter. • Indsamling, bearbejdning og formidling af viden til de forskellige folkekirkelige aktører på alle niveauer fra biskop og ansatte i kirken til menighedsrådsmedlem og andre lægfolk. Der skal være fokus på inspiration og anvendelsesmuligheder. • Etablering af et bredt netværk af tværgående interessenter, der kan stille sig til rådighed for lokale initiativer for kirken på landet • Etablering af ressourcepersoner, -grupper, -netværk der i samarbejde med biskopper og stiftsråd eller provster og provsttudvalg skal fremme nye lokale tiltag. • Tydeliggørelse af Kirken på landets muligheder for at indgå i et positivt samvirke med kommuner og andre civilsamfundsaktører. Formålet hermed er at inspirere til lokale samarbejdsmodeller.				

Der søges om budgetmidler til følgende aktiviteter:

Oprettelse af en tidsbegrænset projektlederstilling i FUV-regi (4 år) med henblik på facilitering og ledelse af omstillingsprocessen.

Projektlederen skal varetage følgende opgaver:

- a. Samle og formidle viden om kirken på landets særlige forhold og funktionalitet, herunder etablere en åben ressourcebase med arbejdsmaterialer etc.
- b. Være tovholder og inspirere netværk af interessenter i og omkring kirken på landet
- c. Inspirere og kvalificere til lokalt arbejde i stifter og provstier

Begrundelse for ansøgningen

I forlængelse af arbejdsgruppen Kirken på Landet, som bl.a. stod bag konferencen om samme tema i marts 2014, er der skabt positiv opmærksomhed omkring de særlige forhold for kirken på landet. Tillige er der p.t. undersøgelser i gang finansieret af Folkekirkens Videnspulje, samt en række lokale initiativer. Der er bred konsensus om, at der skal ske noget, der er et momentum, som det er vigtigt at videreføre. Det er afgørende, at denne opmærksomhed omsættes konkret til gavn for kirken på landet. Indhentede erfaringer og viden må ikke gå tabt. Derfor er netværksdannelse, formidling og koordinering afgørende. Det er vigtigt, at projektlederen kommer på plads så hurtigt som muligt med henblik på en vedholdende og systematisk indsats.

Samarbejdspartnere

Projektet forankres i Folkekirkens Uddannelses og videnscenter som en del af aktiviteterne i Videns- og udviklingscenterets base i Århus og projektlederen vil referere til lederen heraf. Projektet vil hermed bl.a. bidrage til uddannelsesaktiviteterne i regi af FUV og benytte alle FUVs kanaler for formidling af viden og inspiration gennem bl.a. kurser, uddannelse og efteruddannelse af præster. Ved at organisere projektet i FUV-regi vil der endvidere blive mulighed for løbende faglig udveksling med de øvrige ansatte i FUV, herunder særligt Videnscenterets medarbejdere.

Projektleder vil fungere som bindeled/koordinator mellem de aktører, der viser interesse for at bidrage med projekter og processer med fokus på kirken på landet (fx Landsforeningens af Menighedsråd, Præsteforeningen, Kirkefonden, diakonale organisationer m.v.).

Projektets ultimative sigte er stifts-, provsti-, pastorats- og sognebaserede initiativer og har som hovedsigte at være ressource og netværk for aktører i folkekirken nedefra. Samarbejdende stiftsbaserede enheder er afgørende for omsætning af viden til handling.

Organisation

Projektlederen vil blive ansat af FUV og indgå i FUVs medarbejderstab Den tidligere nedsatte arbejdsgruppe Kirken på landet, der var nedsat i et samarbejde mellem Lolland Falster Stift, FUV (tidligere TPC) og Grundtvigsk Forum, vil i en ny konstituering fungere som faglig følgegruppe for den videre udvikling af projektet.

Projektbudget

Der ansøges om tidsbegrænset udvidelse af FUVs budgetramme for 2015-2019 med følgende beløb

	2015	2016	2017	2018
Netværk og ressource-præster				
Løn, projektleder (special-/chefkonsulent-niveau)	450.000 ¹	600.000	600.000	600.000
Sekretærbistand	100.000	100.000	100.000	100.000
Rejser	40.000	40.000	40.000	40.000
Div. netværksmøder/seminarer	30.000	30.000	30.000	30.000
Seminardag, forår/efterår 2015	50.000			
Kirken på Landet 2-stormøde (2 døgn)		200.000		
Overhead (FUV-norm 25 %)	167.000	242.000	192.000	192.000
I ALT	837.000	1.212.000	962.000	962.000

I budgettet er ikke indregnet udgifter til udvikling af tilstødende aktiviteter, pilotprojekter m.v., der er en følge af projektets igangsættende udviklingskarakter. I udgangspunktet forudsættes sådanne projekter finansieret på stifts-/provsti-/sogne-niveau eller gennem støttemidler fra kommunale eller statslige puljer, EU eller private fonde.

¹ 9 måneder

Bilag 2

Projektbeskrivelse

Det fireårige videns- og udviklingsprojekt (1. februar 2016-31. januar 2020) er forankret i Centeret for Viden og Udvikling i Aarhus. Projektet er finansieret via en bevilling fra Fællesfonden.

Der sigtes mod at inspirere sognekirker til at samarbejde med andre kirkelige og ikke-kirkelige aktører i lokalområder i landdistrikterne (ofte benævnt "udkantsproblematikker").

Hovedmål:

At der ved projektets afslutning er etableret et folkekirkeligt BEREDSKAB til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces af KPL. Herunder en nytænkning af kirkens rolle i lokal- og civilsamfund.

Projektet har til opgave at:

- Indsamle, vurdere og formidle resultater af relevante vidensundersøgelser i såvel faglig som folkelig sammenhæng.
- Facilitere aktørnetværk (kirkelige såvel som ikke-kirkelige). Strategisk udvikling og lokal implementering af modeller for KPL
- Initiere og gennemføre udviklingsarbejde
- Tilknyttes aktuelle og fremtidige udviklingsprojekter (eks. "Kirken og kommunen" – Rådet for frivilligt socialt arbejde)
- Tilbyde FUV-kurser (første gang sept. 2016 "Pastoralteologi" med særlig henblik på KPL

Bilag 3

Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter

2.1.2 Hovedområde 2: Videns- og udviklingscentret

Side 8
Dokument nr. xxx/xx

2.1.2.1 Mål: Etablering af folkekirkeligt beredskab ifm. Kirken på Landet

Resultatmål: Etablering af et folkekirkeligt beredskab til håndtering af en konstruktiv omstillingsproces for kirken på landet, herunder en nytænkning af kirkens rolle i lokal- og civilsamfund Behov og formål: Arbejdet med Kirken på Landet samles efter de hidtidige erfaringer og indsigter i et fremtidigt, fælles folkekirkeligt beredskab. Formålet er at nytænke kirkens rolle under de ændrede samfundsmæssige vilkår som følge af urbanisering og en deraf gradvis ændret demografi i forhold til tidligere. De store forandringer for kirken på landet pga. lukning af skoler, butikker, busruter m.m. har ført kirken igennem en omstillingsproces og giver den både nye muligheder og udfordringer i forhold til at være en aktiv medspiller i arbejdet med at gøre landsogne til et godt sted at leve. Projektet bidrager til, at kirken tænkes med som en reel samarbejdspartner, når det gælder lokal udvikling i landdistrikterne. For at kunne imødekomme de nye behov, der er opstået på landet gennem de senere år, og for at kunne indfri formålet med FUV.s landsdækkende Kirken på Landet projekt, faciliteres beredskabet på følgende tre områder: 1. internationalt i form af samarbejde med EKD/Nordkirche 2. nationalt i form af kvalificering af ressourcepersoner i hvert stift med særligt ansvar for og viden om Kirken på Landet 3. nationalt i form af videndeling gennem ny vidensbank inden for området.	
Resultatkrav 2019 1. kvartal 2019 1. To samlinger i KPL-præstenetværket (Øst- og Vestdanmark). 2. kvartal 2019 2. Bogudgivelse i samarbejde med Nationalmuseet under titlen "Huset og Haven". Konference på Nationalmuseet. 3. Delprojekt i Videnscentret: "KPL-embedet i narrativt perspektiv". 4. Udfoldelse af beredskabets internationale del i form af samarbejdet med	Målepunkter og skalering 2019 • Målet er opfyldt, hvis alle delmål er opfyldt rettidigt. • Målet er delvist opfyldt, hvis alle delmål er opfyldt ved udgangen af året. • Målet er ikke opfyldt, hvis ét eller flere delmål ikke er opfyldt ved udgangen af 2019.

Resultataftale 2019

"Landkirchen in Europa" / "Rural Church in Europe", konference i Breklum. 3. kvartal 2019 5. To samlinger i KPL-præstenetværket (Øst- og Vestdanmark) 6. Præsentation af "Provstiet og kommunen". 7. Udfoldelse af beredskabets anden del i form af kursus for stifternes resourcepersoner. 8. Påbegyndelse af delprojekt i Videnscentret: "Storpastorater". 4. kvartal 2019 9. Udbud af to temadage/kurser i forlængelse af udgivelse af "Huset og Haven" i "Øst-" og i "Vest-Danmark" i samarbejde med Nationalmuseet - og forventeligt med LMR. Disse kurser lægger op til en fortsat og øget dialog mellem Nationalmuseet og menighedsrådene/stiftsøvrighederne - også efter 2019. KPL danner hermed platform for nye vinkler på brug af kirker i fremtidens landdistrikter. 10. Klargørelse af beredskabets tredje del i form af struktur og drift af KPL Vidensbanken i samarbejde med Landdistrikternes fællesråd. Vidensbanken iværksættes primo 2020 og forventes finansieret vha. eksterne midler, med en bindingsperiode på max 3. år. Herefter skal bestyrelsen tage stilling til, om samarbejdet skal fortsætte. 11. Planlægning af en europæisk KPL konference hvert andet år, skiftevis i Breklum og Løgumkloster i samarbejde med CJK og de nord- og sydslesvigske stifter. Umiddelbart efter kon-	Side 9 Dokument nr. xxxxxx

ferencen er afholdt i 2021, skal bestyrelsen beslutte, om samarbejdet forsat er relevant. 12. Planlægning af kurser for stifternes KPL ressourcepersoner med det formål at gøre stifterne til et bærende led i det fremtidige arbejde efter projektperiodens ophør. Antallet af kurser skal bero på bestyrelsens løbende vurdering af behovet for kurserne.		Side 10 Dokument nr. xxxxxx

Bilag 4

Præst på tværs

Storpastorater som organisationsform for præstens arbejde i landområder

Baggrund og formål:

En relativt ny organisationsform vinder i disse år i stigende grad udbredelse i folkekirken. Det drejer sig om storpastoratet, som er en formaliseret sammenlægning af flere (mindre) sogne eller pastorater, der hidtil har været betjent af en enkelt præst, til større enheder, som betjenes af flere præster i fællesskab. Det juridiske grundlag er beskrevet i Kirkeministeriets cirkulære nr 9894 af 23/10/2006, som giver biskopperne myndighed til at oprette, ændre og nedlægge pastorater, fastsætte pastoratsnavne og oprette og nedlægge præstestillinger efter høring af de berørte menighedsråd. Baggrunden for stigningen i antallet af storpastorater skal formentlig søges i flere forhold. Oprettelse af storpastorater kan ses som svar på de udfordringer, der er forbundet med at antallet af ansøgere til ledige præstestillinger er faldende, samtidig med at det kan være vanskeligt at opretholde såkaldt bæredygtige og attraktive præstestillinger i landområder præget af affolkning⁴⁰. Et andet motiv kan være hensynet til præstens trivsel, hvor tiltag til oprettelse af storpastorater skal modvirke den strukturelle ensomhed i arbejdet og øge mulighederne for kollegialt samarbejde i større enheder⁴¹. Oprettelsen af storpastorater udgør én model blandt flere af flere mulige måder til at håndtere omorganisering af den kirkelige betjening i landområderne. En anden model for omorganisering kan være at nedsætte den stedlige sognepræsts kvote i pastoratet og supplere med en deltids specialfunktion eller bistandspligt til et større sogn. Eller storpastoratet kan udgøre et alternativ til en model, hvor pastoratet nedlægges som selvstændig enhed, og de berørte sogne lægges til et eller flere andre pastorater. Sidstnævnte model kan samtidig indgå i omprioritering af den pastorale betjening i et større område, således at sammenlægningen af pastorater samtidig indebærer flytning af præsteandele fra landområder til områder med befolkningstilvækst. Uanset hvilke motiver og hensyn, der ligger bag, udgør storpastoratet en nyskabelse i den måde, hvorpå folkekirken hidtil har været organiseret i landområderne. På den baggrund er det ikke kun relevant at kortlægge forekomsten af storpastorater, men også at undersøge hvad det som organisationsform betyder for præsternes måde at arbejde på og for den præstelige betjening i storpastorater mere generelt.

Undersøgelsen *Hvad vil det sige at være præst?* pegede på, at præster fortrinsvist opfatter samarbejde som arbejdsdeling og gensidig afløsning, henholdsvis som sparring om den personlige opgaveløsning. Har indførelsen af storpastorater medført nye eller andre former for samarbejde mellem de implicerede præster, og i så fald hvordan og på hvilke områder? Følges oprettelsen af storpastorater af nytænkning, når det gælder udnyttelse af de pastorale ressourcer, sådan at sammenlægningen fører til nye samarbejdsformer, vagtordninger eller funktionsdeling? Eller fortsætter præsterne den traditionelle arbejdsform, nu blot i storpastoratets ramme? Hvordan opleves storpastoratet som ramme om præstearbejdet af de implicerede menighedsråd? På hvilke områder opleves samarbejde

---

⁴⁰ Bæredygtighed er ikke et præcist begreb, men anvendes som betegnelse for en situation, hvor stillingens normering er tilfredsstillende i forhold til befolkningsgrundlag og/eller det psykiske arbejdsmiljø (se f.eks <https://aalborgstift.dk/til-praester/arbejdsmiljoe/arbejdsmiljoemaal-2018>). Udtrykket "det attraktive embede" kan anvendes delvist synonymt hermed, og betegner det attraktive embede de arbejdsmæssige (og andre) kvaliteter, der tiltrækker og fastholder arbejdskraft i en situation, hvor der er præstemangel (se f.eks. <https://kalundborgprovsti.dk/wp-content/uploads/2017/08/Pr%C3%A6st-Menighedsra%C3%A8Ad.pdf>) I begge tilfælde er der tale om, at præstestillinger på landet ses som forbundet med særlige udfordringer.

⁴¹ Rapporten "Hvad vil det sige at være præst?" (Felter 2016) dokumenterer, at præstearbejdet er kendetegnet af strukturel ensomhed, dvs. at den måde, hvorpå opgaverne er organiseret, ikke lægger op til samarbejde.

mellem storpastoratets præster som en gevinst, og hvor opleves formen som uhensigtsmæssig? Og hvad afgør kriterierne for vurdering af, om storpastoratet fungerer som arbejdsmæssig ramme for præsterne eller ej?

Som led i *Kirken på Landet* - indsatsområdet "Præst på landet" skal projektet dels kortlægge udbredelsen af storpastorater på landsplan og forskellige modeller for organisering og samarbejde mellem præster inden for storpastoraterne.

Storpastorater defineres i denne sammenhæng som **en formaliseret sammenlægning af flere (mindre) sogne eller pastorater, som hidtil har været betjent af en enkelt præst, til større enheder, som betjenes af flere præster i fællesskab og hvori der indgår landsogne**. Det centrale i denne definition er, at der fokuseres på en ny, **formaliseret** organisationsform for præstearbejdet, der involverer en **sammenlægning** af pastorater, som medfører overgang fra betjening ved én præst til betjening ved **flere præster i fællesskab**⁴². Et andet centralt træk er, at **landsogne** skal indgå. Definitionen er bevidst gjort bred for at kunne opfange så mange variationer over dette tema som muligt.

En hurtig søgning på nettet antyder, at der primært er tale om et jysk fænomen, som er udbredt i stifter med mange landsogne, f.eks. Aarhus (Odder, Horsens, Favrskov, Norddjurs, Syddjurs, Randers Nordre og Silkeborg provstier), Viborg (Herning Nordre og Salling provstier) og Aalborg (Hjørring Nordre og Sønder provstier) stifter⁴³. Et første skridt vil derfor være at undersøge forekomsten i landet som helhed, herunder variationer i organiseringen af præsternes arbejde inden for storpastoratets rammer.

Dels skal projektet indsamle og analysere de erfaringer, der hidtil er gjort med storpastoratet som ramme om præstens arbejde/den præstelige betjening i landområder, set fra såvel præsternes som menighedsrådenes perspektiv⁴⁴. Hvilke muligheder, hhv problemer/udfordringer, ser de for præstens arbejde i storpastoratet? Hvordan fungerer storpastoratet som organisationsform set fra præsternes synspunkt? Fra menighedsrådenes? Oplever de, at afstanden til præsten er blevet større eller mindre i forbindelse med sammenlægningen, og i så fald på hvilke måder?⁴⁵ Og mere generelt: Hvilke faktorer har betydning for, om storpastoratet som ramme om den kirkelige betjening opleves overvejende positivt eller negativt - af præsterne selv og af de implicerede menighedsråd?

Den primære målgruppe for undersøgelsen er de kirkelige beslutningstagere, dvs biskopper og ministerium, som har ansvaret for den præstelige betjening i landområderne. Sekundært vil undersøgelsen være relevant for såvel administratorer af den præstelige betjening, dvs. provster, som for de grupper, der berøres direkte af sognesammenlægninger, dvs præster og menighedsråd. Ved at afdække storpastoraternes funktionsmåde som ramme om organisering af præsternes arbejde og den kirkelige betjening i landområder vil undersøgelsen kunne bidrage til at kvalificere arbejdet med udvikling af folkekirken i landområder med særligt henblik på storpastoratet som en ny form for organisering eller rammesætning af den præstelige betjening.

---

⁴² Som følge af stifternes indberetninger bør det præciseres, at der i udgangspunktet skal være tale om hele præstestillinger, til forskel fra den hidtil eksisterende ordning, hvor en præst i et andet pastorat yder bistandspligt.

⁴³ Aktuelle eksempler kan ses i Præsteforeningens Blad 2018/32, som omtaler oprettelsen af tre storpastorater i Aarhus Stift pr 01.08.2018: Fausing-Auning-Øster Alling-Vester Alling-Ørsted-Rougsø Nord-Vivild-Vejlby-Gjesing-Nørager Pastorat (5 præster); Grenaa-Hammelev-Enslev-Thorsø Høje-Rimsø-Kastbjerg-Gjerrild-Hemmed (5 præster), og Ørum-Ginnerup-Stenvad-Ålsø-Hoed-Vejlby-Homå-Lyngby-Albøge-Fjellerup-Glesborg (4 præster)

⁴⁴ Sammenlægning af sogne i storpastorater udgør en omorganisering, der selvsagt ikke kun medfører ændringer for præstens arbejde, men også for andre grupper af ansatte, f.eks. gravere, som får nye kolleger og evt arbejdsområder. Af hensyn til undersøgelsens omfang fokuserer denne undersøgelse alene på konsekvenserne for præstens arbejde.

⁴⁵ Undersøgelsen *Hvad forventer folket af kirken?* pegede på, at den oplevede nærhed til præsten er vigtig, særligt på landet.

Projektets mål:

- 1) at kortlægge forekomsten af storpastorater på landsplan, herunder forskellige modeller for organisering af opgavefordeling og samarbejde mellem præster på tværs af sognegrænser inden for pastoratets rammer
- 2) at dokumentere og analysere såvel positive som negative erfaringer med storpastoratet som organisationsform for præstearbejdet og den kirkelige betjening set fra de implicerede præsters og menighedsråds perspektiv.
- 3) at formidle denne viden til kirkelige myndigheder og beslutningstagere som led i udviklingen af et folkekirkeligt beredskab for omstilling af kirken på landet.

Projektets forskningsspørgsmål:

- Hvilke storpastorater findes der på landsplan, som involverer sogne i landområder, og hvilke modeller og variationer kan identificeres?
- Hvordan er den pastorale betjening organiseret, og hvilke modeller er der for samarbejde og fordeling af opgaver mellem præsterne indbyrdes inden for storpastoratets grænser?
- Hvordan oplever præsterne storpastoratet og hvilke muligheder/vanskeligheder/udfordringer ser de i forhold til storpastoratet som organisationsform for deres arbejde?
- Hvordan oplever menighedsrådene storpastoratet, og hvilke muligheder/vanskeligheder/udfordringer ser de i forhold til storpastoratet som organisationsform for den præstelige betjening?
- Hvilke faktorer har betydning for, hvorvidt storpastoratet som organisationsform for præstelig betjening lykkes eller ej, set fra præsternes og menighedsrådenes perspektiv?

Projektets succeskriterier:

Det er et succeskriterium, at projektets resultater formidles til relevante aktører og beslutningstagere

- løbende gennem deltagelse i relevante arbejds møder/workshops i regi af KPL indsatsområdet "Præst på landet", og
- afslutningsvist gennem udarbejdelse af rapport til ledelsen af KPL i en form, der kan indgå i et folkekirkeligt beredskab til at håndtere en konstruktiv omstilling af kirken på landet.

Design og metode:

Projektet sigter dels på kortlægning og beskrivelse af eksisterende variationer af storpastorater, dels på forståelse af, hvordan storpastoratet opleves af de implicerede aktører. På denne baggrund indgår følgende metoder til dataindsamling:

- skriftlig henvendelse til stifter mhp kortlægning af forekomst (biskop/stiftskontorchef)
- dokumentanalyse (samarbejdsaftaler, regulativer, stillingsopslag, referater m.v.)
- spørgeskemaundersøgelse (telefonisk kontakt til præster/menighedsråd i alle storpastorater)
- individuelle og fokusgruppeinterviews (præster, menighedsråd i udvalgte storpastorater)
- individuelle interviews (provster og biskopper, evt. til supplerung af dokumentanalyser)

I spørgeskemaundersøgelsen indgår alle storpastorater i undersøgelsespopulationen.

I interviewundersøgelsen indgår udvalgte storpastorater, som har eksisteret i 3 år eller mere. Dette sker for at få et mere reelt billede af funktionsmåde, som kræver en periode med tilvænning, og desuden at undgå involvering i eventuelle konflikter i forbindelse med sammenlægninger. De præcise kriterier for udvælgelse af cases til interviews (3-5 storpastorater) fastlægges på baggrund af de organisationsformer, som afdækkes gennem spørgeskemaundersøgelse.

Projektplan

4. kvartal 2018:

- Henvendelse til folkekirkens biskopper med orientering om undersøgelsen og hjælp til kortlægning af forekomsten på landsplan
- Nedsættelse af baggrundsgruppe med henblik på udarbejdelse af spørgeskema til præster og menighedsråd (e

1. kvartal 2019:

- Indgåelse af aftale med projektmedarbejder
- Kategorisering af indkomne svar fra stifter
- Udarbejdelse af spørgeskema
- Møde i baggrundsgruppe mhp indkredsning af vidensbehov (marts)

2. kvartal 2019:

- Test på spørgeskema, udvalgte respondenter
- Udsendelse af spørgeskema, gennemførelse af telefoninterviews
- Bearbejdelse/analyse af spørgeskemamateriale
- Udvælgelse af cases til interviewundersøgelse på basis af spørgeskemaanalyser

3. kvartal 2019

- Interviews med udvalgte præster, menighedsråd og provster
- Bearbejdelse/analyse af interviewmateriale
- Møde i baggrundsgruppe

4. kvartal 2019:

- Analyse af interviewmateriale, fortsat
- Udarbejdelse af rapport
- Evt deltagelse i møder med KPL baggrunds-/præstegrupper
- Deltagelse i KPL konference

Beskrivelse af mulige risici, som kan modvirke projektets succes

- Vanskeligheder med fremskaffelse af data fra kirkelige myndigheder og aktører til dokumentanalyse. Imødegås ved at beregne ekstra tid til indhentning (E'18)
- Manglende interesse i medvirken fra præster og menighedsrådsmedlemmer i forbindelse med spørgeskemaudsendelse. Imødegås gennem personlig kontakt til de pågældende.
- Interne/lokale konflikter, som gør undersøgelsen ømtålelig. Imødegås ved information om anonymitet; fravalg af belastede cases i forbindelse med interviews.

Organisering af projektet:

Projektet indgår som delprojekt i *Kirken på Landet* under indsatsområdet *Præst på landet* og relaterer til Hasse N. Jørgensen, subsidiært Yvonne Alstrup som leder af dette, sekundært til KPL projektets følgegruppe, præstenetværkene Øst og Vest, samt gruppen af præster som arbejder med stillingsopslag.

I forbindelse med udformning af spørgeskemaundersøgelse (og evt interviewundersøgelse) nedsættes en baggrundsgruppe mhp indhentning af sparring fra relevante ressourcepersoner (præsteforening, menighedsrådsforening, provsteforening, kirkeforskning).

Der indlægges løbende fremlæggelse og drøftelse af undersøgelsens fund i relevante fora med henblik på at sikre synergi i forhold til PPL og KPL som helhed.

Bemanding:

Projektleder: Kirsten Donskov Felter; 2 måneder (aug-nov 2019)

Projektmedarbejder: Marie Hedegaard Thomsen; 1+3 måneder (mar-jun, hhv aug-nov)

Teknisk sparring: Bjarke Schönwandt Mortensen (mar 2019)

Baggrundsgruppe:

Flemming Vium Nielsen, LMR

Signe Kølbæk Høg, Prf.

Lars Seeberg, Provsteforeningen

Marie Vejrup Nielsen, AU

Yvonne Alstrup, KPL

Formidlingsplan:

Projektets resultater indgår i formidlingsplan for *Kirken på Landet*. Særlige interessenter vil være stifterne, Landsforeningen af Menighedsråd og Den danske Præsteforening.

Opfølgning og evaluering:

Evalueres som led i *Kirken på Landet* og koordineres med dette i forhold til opfølgning.

KFE, 05.03.2019

Bilag 5

Projektbeskrivelse for: Provstiet OG kommunen/ Provstiet I kommunen

I 2007 blev den seneste kommunalreform gennemført i Danmark. Landet gik fra 271 kommuner og 13 amter til 98 kommuner og 5 regioner. I forlængelse her af blev næsten alle provstigrænser og kirkelige ligningsområder gjort identiske med kommunens grænser. Indsatsområdet "Provstiet OG kommunen/ Provstiet I kommunen" undersøger den nu over ti år gamle kommunalreform og hvorvidt dens ændringer har haft nogen betydning for relationen mellem kirken og kommunen: administrativt, relationelt, operationelt?

Indsatsområdet "Provstiet OG kommunen/ provstiet I kommunen" indgår som en del af Kirken på landets projektets overordnede formål, om at nytænke kirkens rolle i både lokal- og civilsamfund med det mål, at kunne etablere et folkekirkeligt beredskab til kirken på landet.

Problemformuleringen og opsætningen er udarbejdet på baggrund af drøftelser med Den danske Provsteforening.

Formål

Undersøgelsen har til formål er at dokumentere og belyse på hvilke områder og i hvilket omfang kommunalreformen har haft betydning for forholdet mellem provsti og kommune. Og i denne sammenhæng, om muligt, udpege områder, hvor der er mulighed og potentiale for nytænkning og udvikling i forholdet mellem kommune og provsti (provst, PU og provstiets sogne).

Fokusområderne:

- Hvordan kan sognets interesser varetages og formidles af provstiet i forhold til kommunen?
- Kan man identificere potentiale omkring koordinering/samarbejde af fælles interesser mellem provsti og kommune?
- Kan man pege på "gråzoner" hvor forskelligheden i lokal konsensus og traditioner i forhold og praksis mellem provsti/kommune afspejles uden at der (nødvendigvis) er lovgivet om disse? Har provstiet og kommunen eksempelvis et lokalt samarbejde vedrørende koordinering af den lokale infrastruktur eller er der udviklet en lokal praksis for samarbejde på det kulturelle eller diakonale område (hertil refereres bla. til Center for frivilligt Socialt Arbejde og FUVs undersøgelse "Jeg tror simpelthen, at barriererne ligger mellem ørerne" fra 2017).
- En identifikation af aktørerne i forhold til at aktivere/bremse samarbejdet/samspelet.

Herved udforske områderne:

- **Kommunestrukturen/kommunalreformen:** med indføringen af kommunalreformen skete der en ændring af forholdet og den direkte berøringsflade mellem kommune og kirke. Kommunalreformen indebar en ændring af de forskellige kommunale sektorer (sundhed, kultur, skole). Disse kommunale ændringer havde konsekvenser for lokalsamfundene, hvor mange lokale institutioner blev nedlagt og lagt sammen til større enheder. Hermed ændres karakteren af associationsfladerne mellem kirke, sogn og kommune.
- **Det sociale arbejde/diakoni:** både kirke og kommune er aktive aktører inde for det sociale område. Kirkens diakonale arbejde og kommunens sociale arbejde udgør en potentiel kontaktoverflade for gensidig inspiration og samarbejde. Med kommunalreformen skete der en centralisering af kommunen og dets institutioner, og i dette kan der opleves en distance mellem kommunen/borgere. Kirken er her modsat kommunen stærkt forankret i lokalsamfundene og har en stor lokal berøringsflade.
- **Kultur:** både kirken og kommune har interesser i at skabe en attraktiv kommune og herunder lokalliv. Et samarbejde mellem Folkekirken og kommunen kan åbne op for adgang til hinandens ressourcer og netværk, og kan være med til at skabe et lokalliv fyldt med kulturelle og sociale arrangementer.
- **Folkeskolen:** Konfirmationsforberedelse er en folkekirkelig kerneopgave og udgør et mødested for: kirken og dets unge medlemmer og for kirken og kommunen. Med den nye skolereform i 2014 blev vilkårene for konfirmationsforberedelse ændret, og derved også kontakten og forholdet mellem kirke/kommune/folkeskole.

Metode

Undersøgelsens design bygger på to hovedelementer:

- **Indledende desk-research:** Den indledende desk-research er et internt redskab, som anvendes med det formål at skabe sig et overblik over indsatsområdet og den tilhørende litteratur.
- **Kvalitative personinterviews:** Semistrukturerede interviews med en tematiseret interviewguide med borgmester og kommunaldirektør, og provst og provstiforand fra seks udvalgte case-kommuner:
  - o Seks provstier/kommuner (tre jyske, et fynsk, et sjællandsk og et fra Lolland-Falster)

- Interviews med provster og/eller formand for provstiudvalg
- Interviews med borgmestre og/eller kommunaldirektører evt. suppleret med forvaltningschefer

Borgmester, kommunaldirektør, provst og provstiformand er udvalgt som primære repræsentanter for den formelle relation: provsti/kommune/ligningsområde. I udvælgelsen af de seks case-kommuner er der søgt at sikre en geografiske spredning, således at både forskellige stifter og landsdele er repræsenteret.

Udvælgelsen af de seks case-kommuner har til formål at tilvejebringe en praksisafdækning omkring forholdet mellem provstiet og kommunen. Herunder relateres der til kommunalreformen og dens strukturelle ændringer.

Kildemateriale

Det er begrænset hvad der findes af tilgængelige litterære undersøgelser om dette emne: forholdet mellem kommune og kirke. Derfor anlægges der et bredt og udforskende perspektiv i forhold til materialet til undersøgelsen. Der vil blive søgt og samlet forskningslitteratur og rapporter fra VIVE, Kommunernes Landsforening, Folkekirkens Uddannelse- og Videnscenter, Landdistriktsforskningscentret, Universiteter og ved diverse nyhedsmedier. Udover dette vil der blive indsamlet faktuel viden om de medvirkende: kommuner og provstier.

Målsætning

Målsætningen for denne undersøgelse er udarbejdelsen af en rapport som belyser forholdet mellem provsti og kommune, som videre kan danne grundlaget for et udviklingsperspektiv i relationen mellem parterne.

Målsætningen for Kirken på landet projektet er at arbejde med og belyse forskellige områder og problemstillinger i forhold til kirken på landet, hvortil der er udvalgt syv indsatsområder. Alle indsatsområder arbejder med projektets overordnede mål og belyser derved forskellige aspekter af udvalgte områder: Hvor "Provstiet OG kommunen/ provstiet I kommunen" har fokus på det relationelle forhold mellem provstiet og kommunen, så arbejder indsatsområdet "Kirken og lokalrådet" med et fokus på lokalrådene og erfaringerne derfra, med henblik på at belyse civilsamfundets og borgernes interesser med kirken som medaktør.

Bilag 6

Projektbeskrivelse

Undersøgelse af lokalråds betydning og potentiale som fælles platform for lokale foreninger og organisationer og menighedsrådenes relation hertil

Indledning

Kirken er den ældste og mest konstante institution i danske landsogne. I dag er det dog en institution, som, omend den er meget fysisk synlig, lever en lidt afgrænset tilværelse i landsognene til trods for eksistensen af lokalt forankrede menighedsråd. Samtidig er kirken under pres, og der sker en langsom udvikling henimod flere fælles menighedsråd, hvor især mindre sogne slår sig sammen. Der er lavet forskellige mindre undersøgelser af kirkens betydning og rolle i lokalsamfundet (Christensen, 2013; Thomsen, 2016), eller undersøgelser, hvor kirken indgår som et lille element (Nielsen og Thuesen, 2002; Thuesen og Rasmussen, 2015). Endnu har ingen imidlertid taget lokalsamfundets samlede organisering som indgang til studiet af kirkens rolle lokalt og belyst udviklingspotentialet i, at menighedsrådene engagerer sig i det øvrige lokale foreningsliv. Dette projekt beskæftiger sig netop med lokalrådenes eller lignende organiserings betydning og potentiale som platform eller paraplyorganisation og med et specifikt fokus på menighedsrådenes relation hertil. Det er hensigten med undersøgelsen, at den skal kunne inspirere til udbygning af fremtidigt samarbejde rundt omkring i landet.

Baggrund

Tidligere tiders landsbyorganisering har efterladt sig kulturelle og økonomiske spor i vore dages lokalsamfund (Tanvig et al., 2016). For perioden fra 1850-1950, gjaldt, at en lang række frivillige, sociale/kulturelle/politiske foreninger og økonomiske/erhvervs-mæssige sammenslutninger, herunder andelsselskaber, sparekasser og forsikrings-sammenslutninger, så dagens lys. Perioden efter 1950 var kendetegnet ved et fald i lokaløkonomisk aktivitet, blandt andet i kraft af industrialiseringen af landbruget. Der kom dog også ny aktivitet til sognene med spredningen af den oprindelige fremstillingssektor og udviklingen af velfærdsstaten decentralt. Hvad angik foreningslivet handlede det i denne periode om organiserede fritidsaktiviteter blandt andet målrettet opbygningen afidræts- og svømmehaller lokalt. Efter strukturreformen i 2007 var der i kommunerne fokus på stordrift og effektivisering, som medførte frygt for service lukninger lokalt og manglende indflydelse fra de mindre lokalsamfunds side. I mange kommuner blev der dannet lokalråd som hørings- og dialogpart for at reducere demokratitabet. Nogle steder skete det på initiativ fra kommunen, mens det andre steder tog sit udgangspunkt i lokalsamfundene selv. Alligevel er der i den korte periode siden reformen sket mange centraliseringer af både skoler, biblioteker, ældrepleje og børnepasning. Det er altså ikke alene inden for kirkens område, men også i lokalsamfundet bredere set, at der sker en stadig ændring henimod større enheder.

Der foreligger ikke noget opdateret overblik over hvor mange lokalråd, der er blevet etableret siden kommunalreformen (Thuesen, 2017). En spørgeskemaundersøgelse fra 2009 viste dog, at ud af 50 kommuner, som havde besvaret spørgeskemaet, var der etableret lokalråd i 35 kommuner, svarende til 70

% af kommunerne (Kromann og Just, 2009). Lokalrådene efter 2007 reformen er generelt dannet ved frivillighed, og organiseret som foreninger med en årlig

generalforsamling, et sæt regler og en bestyrelse. Ressourcerne i lokalrådene er i de fleste tilfælde begrænset til midler til mødeaktiviteter, som kommunen stiller til rådighed eller muligheder for at søge puljemidler (Thuesen og Ditlevsen, 2014; Knudsen, 2012). Oftest dækker lokalrådene et eller flere sogne fordi de lokale foreninger og fritidslivet - til trods for deres oftest ikke-kirkelige fokus - er fortsat med at være stærkt koncentreret omkring denne kirkerelaterede, geografisk og indbyggermæssigt lille enhed. Kommunerne er ikke forpligtede til at etablere lokalråd, men sikrer sig via lokalrådene, at lokalområdernes perspektiver bringes ind i den kommunale forvaltning og politik (KL, 2010). Lokalrådene fungerer således både som høringspart og som talerør for landsby- og landdistriktsborgerne i kommunen.

Formål

Brennan Flint og Luloff (2008) er i deres studier af landlige lokalsamfund nået frem til, at det der adskiller områdets udvikling fra hinanden er deres handlekraft og åbenhed mellem flere sociale felter og det deraf skabte fællesskabsagentur og fællesskabsfelt. De skriver, at: *"Lokalsamfundshandlekraft afspejles i folks egenskab til at styre, udnytte og styrke de ressourcer, der er til rådighed for dem (...). Dens vigtigste bestanddel findes i oprettelsen og vedligeholdelsen af forbindelser og kanaler for samspil blandt lokale sociale områder, som ellers er røvet mod mere begrænsede interesser."* I et sådant perspektiv vil samarbejde mellem menighedsråd og mere alment orienterede sammenslutninger som lokalråd altså blive antaget som positivt. Men hvad er det for nogle spillebaner de to typer af sammenslutninger spiller på, hvad er det for nogle styrker, de hver især besidder, og hvad er udviklingspotentialet i at bringe dem sammen? Det er dette, som undersøgelsen vil sætte fokus på gennem dybdegående undersøgelser af en række lokalsamfund, hvor samarbejdet på tværs af kirke og øvrige sammenslutninger allerede er etableret i forskellig form og intensitet.

Forsknings spørgsmål

Undersøgelsen vil mere præcist besvare følgende forsknings spørgsmål, hvor det ene afdækker eksisterende forhold og det andet vedrører udviklingsperspektivet:

Lokalråd/landsbyråd har fået rollen som fælles platform for foreninger/organisationer i landsbyerne i dag, men hvilken rolle spiller menighedsrådene i relation til de øvrige foreninger?

Hvad byder menighedsrådene ind med, når de indgår i samarbejde med de øvrige foreninger og sammenslutninger lokalt?

Hvad giver samarbejdet tilbage til menighedsrådets arbejde?

Hvilket udviklingspotentiale kan identificeres i yderligere samarbejde mellem lokalråd/landsbyråd og menighedsråd?

Metode

Metodisk vil undersøgelsen gøre brug af litteraturstudier, dokumentstudier af kirkeblade, lokale hjemmesider mv. Ved hjælp af kontakt til relevante eksisterende netværk vil der blive udvalgt 6 cases, som skal være ligeligt fordelt på geografiske områder. Der vil indgå landdistriktsprægede lokalområder i Jylland, på Fyn, på Sjælland og på Lolland Falster. Afgørende for udvælgelsen af caseområderne er, at der skal være etableret en form for lokalrådsorganisering, som tager sig af den overordnede udvikling af området. Der vil efterfølgende blive afholdt fokusgrupper med repræsentanter for lokalråd og menighedsråd i de udvalgte caseområder. Undersøgelsen tager sit udgangspunkt i den konkrete empiri, ud fra hvilken der vil blive identificeret mønstre i datamaterialet for besvarelse af forsknings spørgsmålene.

Milepæle for projektet

Marts - april 2018: Litteraturstudie og udvælgelse af cases, herunder skrivning af udkast til rapportindlednings- og litteraturlist.

April – maj 2018: Kontakt til caseområder, dokumentstudier og indgåelse af aftaler om besøg for interview.

Maj-juni 2018: Indsamling af interviewdata og begyndende analyse. August – september 2018: Færdigskrivning og redigering af rapport og inspirationskatalog.

6. oktober 2018: Præsentation af rapportens resultater ved relevant seminar/konference.

Formidlingsplan

Center for Landdistriktsforskning vil formidle projektets resultater ved, at rapporten gøres tilgængelig på centerets hjemmeside www.sdu.dk/clf. Herudover vil projektet blive omtalt i centerets nyhedsbrev, som kommer ud til mere end 600 abonnenter i lokalområder og kommuner. Egon Noe stiller sig ligeledes til rådighed for formidling af resultaterne på et seminar eller en konference efter projektets afslutning.

Organisering

Center for Landdistriktsforskning ved Syddansk Universitet i Esbjerg er ansvarlig for projektets fremdrift i henhold til opgaverne beskrevet i dette undersøgelsesdesign. Projektansvarlig fra Center for Landdistriktsforskning er professor Egon Noe Landdistriktsforskning, som gennemfører projektet i samarbejde med en forskningsassistent.

Den færdige undersøgelse beskrevet i designet samles til en rapport, som sættes op til tryk og sendes elektronisk til Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter in casu projektet Kirken på landet ved projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen. SDU har herudover ret til at anvende fremkomne data i forsknings-, og/eller uddannelsesøjemed samt til videnskabelige publikationer.

Referencer

- Brennan, M. A., Flint, C. G. og Luloff, A. E. (2008): Bringing together local culture and rural development: Findings from Ireland, Pennsylvania and Alaska. *Sociologia Ruralis*, 49(1), side 97-112.
- Christensen, L. F. (2013). En undersøgelse af samspillet mellem kirker og foreningsliv i danske landsogne - Et pilotstudie med Malt Provsti som case, IFUL Report 24/2013.
- KL (2010). Lokaråd - Erfaringer og gode råd. Kommunernes Landsforening.
- Knudsen, M. (2012). Nærdemokrati og Lokaråd i 8 Danske Kommuner 2007 - 11. EnviroConsult.
- Kromann, D.S. og Just, F. (2009). Kommunalreformen og landdistriktspolitikken - en spørgeskemaundersøgelse. IFUL Report 10/2009.
- Nielsen, M. B. og Thuesen, A. Aa. (2002). Foreningslivets betydning i en landkommune- Helle Kommune. Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter.
- Tanvig, H. W., Andersen, I. N., Bech, U. (2016). Organisering af lokalsamfunds udviklingsarbejde: Lokal strategisk kapacitet i landdistrikter. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.
- Thomsen, M. H. (2016). Man samarbejder da på landet! - en undersøgelse af samarbejdet mellem foreninger, institutioner og kirker på landet, samt sognekirken som lokal aktør. I: Rasmussen, S. M. (2016) Forskellige vilkår for folkekirken på landet. Landsforeningen af Menighedsråd.
- Thuesen, A. Aa. (2017). Local democracy in large municipalities - Co-creating democracy and rural development through multi-level participation structures and local development plans. *Town Planning Review*, 88(3), forthcoming.
- Thuesen, A. Aa. og Ditlevsen, S. E. (2015). Lokale udviklingsplaner for landdistrikterne- eksempler fra to kommuner. Center for Landdistriktsforskning og LandLabDK.
- Thuesen, A. Aa. og Rasmussen, H. B. (2015). Danish rural areas' readiness for joint action as a proxy for the potential for co-production. *Journal of Rural and Community Development*, 10(1).

Bilag 7

*Kirken på landet
Et samarbejde mellem
Aalborg, Ribe og Viborg Stifter*

Projektbeskrivelse

Undersøgelse af kirkens rolle og udviklingspotentialer i sommerlandet

---

Baggrund og udgangspunkt

Aalborg, Viborg og Ribe Stifter er alle stifter, der er karakteriseret ved at være stifter, hvor langt hovedparten af sognene er landsogne. De tre stifter har derfor indledt et samarbejde under overskriften "Kirken på landet". Samarbejdet, der tog sin begyndelse i 2016, har til formål at understøtte kirkerne på landet i de tre stifter ved at udarbejde redskaber, som kan bruges i arbejdet med at udvikle det lokale kirkeliv.¹ Udgangspunktet er at understøtte kirkens tilstedeværelse overalt.

Samarbejdet er forankret i stiftsrådene. Arbejdsgruppen, der består af de 3 biskopper, repræsentanter for stiftsrådene, præster med særlige opgaver knyttet til "kirken på landet", de 3 stiftskontorchefer og suppleret ad hoc med repræsentanter fra FUV - Videnscentret, mødes 2 gange årligt.

Samarbejdet står på 2 ben: Det ene ben skal sikre videndeling mellem stifterne og de øvrige tiltag omkring det landsdækkende initiativ FUV-projekt "Kirken på landet" og skal munde ud i et såkaldt beredskab, der blandt andet skal indeholde et fælles idekatalog med initiativer, der skal give de lokale kirker inspiration til det daglige arbejde. Det andet ben handler om at skabe ny viden, som kan bidrage til menighedsrådenes beslutningsgrundlag, når de skal træffe beslutninger om det lokale kirkeliv.

I relation til sidstnævnte indgik Viborg og Ribe Stifter en aftale om, at 4 studieorlovsprojekter for sognepræster i 2016 skulle øremærkes til "Kirken på landet". I samarbejde med FUV blev der etableret et samarbejde mellem præsterne og FUV, som skulle understøtte den enkeltes studieorlov og sikre videreformidlingen af resultaterne fra orlovsrapporterne.²

Arbejdsgruppen har som det næste skridt på vejen til at opnå ny viden på området, besluttet at sætte et særligt fokus på kirkens rolle i sommerlandet – især i relation til sommerhusområderne. Disse områder udfordrer kirken ved umiddelbart at være befolkningstunge i sommerhalvåret og befolkningslette i vinterhalvåret. Spørgsmålet er, hvad det kræver af den lokale kirkelige tilstedeværelse? Vi kender ikke ret meget til de behov og ønsker, som "sommerhusfolket" har til den lokale kirke og ej heller udviklingen i bosætningen på dette område.

Der er udarbejdet enkelte undersøgelser, der har fokus på sommerhusejernes tilknytning til deres bolig og hvordan deres adfærd og indstilling ændres, når de flytter ind i den sekundære bolig. Hvorvidt og i hvilket

---

¹ Se bilag 1 referat af møde i Arbejdsgruppen vedr. Kirken på landet den 13. december 2016

² Se Præsteforeningens blad nr. 50 af 16. december 2016, hvor der er en artikel om samarbejdet og resultaterne af studieorlovsprojekterne. På www.kirkenpa landet.fkuv.dk kan resultaterne af studieorlovsprojekterne ses.

omfang dette har betydning for kirkens rolle og muligheder, er ikke beskrevet. På trods af at kirken ofte er den sidste institution, der er tilbage i disse områder, tænkes kirken meget sjældent ind i undersøgelser af lokalsamfundenes udvikling.³

Turister og sommerhusejere med fast bopæl i det enkelte landsogn må formodes at rumme et ikke-erkendt potentiale for det lokale kirkeliv.

Formål

Formålet med projektet er at generere en viden om menigheden i sommerhus- og turistområder, som kan anvendes i de enkelte menighedsråd til at tilpasse kirkelivet til den aktuelle situation og som kan bidrage til øget strategisk opmærksomhed på sogne-, provsti- og stiftsniveau med henblik på at fastholde og udvikle kirken lokalt.

Mål

Målet med projektet er at få udarbejdet en analyse, der

- Kortlægger sommerhusområdernes demografiske profil og variation set over et år og indflydelsen herfra på det lokale kirkeliv.
- Beskriver sommerhusområdernes udvikling fremadrettet – hvordan vil befolkningssammensætningen i sommerhusområderne udvikle sig over de kommende 10 år?(Ref. Planloven o.a.)
- Analyserer sommerhusboeres og turisternes forventninger til den lokale kirke i forhold til den lokale menigheds profil i relation til den lokale kirke.
- På baggrund af ovenstående mål at bidrage med viden til brug for menighedsrådenes tilrettelæggelse og understøttelse af det lokale kirkeliv.
- En undersøgelse, der bidrager til øget refleksion og responsivitet i den lokale kirke i forhold til den lokale udvikling i såvel befolkningsstørrelse, sammensætning og behov og forventninger til kirken, samt
- En analyse, der kvalificerer provstiudvalgenes beslutningsgrundlag for tildeling af ligningsmidler og stifternes normering af præstestillinger mv.

Succeskriterier

Der skal udarbejdes en analyse, der indeholder følgende:

- Kortlægning af befolkningsgrupperne i sommerhusområderne i de 3 stifter med hensyn til
  - Alder
  - Køn
  - Social baggrund
  - Nationalitet
  - Ægteskabelig stilling

³ Sommerhusejere inddeles i fire grupper (Andersen/Vacher): "Flygtninge fra hverdagens stress", "De indfødte med arvegodset", "Parcelhuserstatterne" og "Investorerne".

○ Fastboende, sommerhusejere, turister

- En analyse af forventninger til kirken i sommerhusområder
- Beskrivelse af de væsentligste udfordringer og muligheder for de lokale kirker
- En "læselet" udgave af resultaterne målrettet til menighedsråd og lokale aktører i sommerhusområderne.
- At der udarbejdes en kommunikationsstrategi for undersøgelsens resultater i såvel de 3 stifter som i de øvrige 7 stifter.
- At undersøgelsens resultater drøftes på 75% af alle menighedsråd i sommerhusområderne.

Organisering af projektet

Projektet er forankret i Arbejdsgruppen "Kirken på landet", som fungerer som styregruppe, etableret i et samarbejde mellem Aalborg, Ribe og Viborg.

Arbejdsgruppen for "Kirken på landet" i de 3 stifter, Aalborg, Ribe og Viborg indgår et samarbejde med FUV, der skal skabe rammen for ansættelse af en projektmedarbejder, der skal forestå analyse og rapport-skrivning.

Herunder etableres 2 under-grupper.

Den ene er en **følgegruppe**, der består af 3 repræsentanter fra Arbejdsgruppen, der repræsenterer de 3 stifter. Der ud over tilknyttes en sognepræst fra hvert af de 3 stifter, som arbejder med de udfordringer, der knytter sig til kirkens arbejde i sommerlandet samt 2 turistchefer. Der ud over tilbydes 2 af de øvrige stifter repræsentation i følgegruppen.

Følgegruppens opgaver består i sparring med projektmedarbejderen samt med FUV, der skal stå for undersøgelsen. Opgaven består ydermere i at sikre forankring og videreformidling af undersøgelsens resultater.

Den anden gruppe er en **kommunikationsgruppe** og består af en kommunikationsmedarbejder fra hvert af de tre stifter. Kommunikationsgruppen skal sammen med følgegruppen sikre udbredelsen og anvendelsen af analysens resultater dels i de 3 stifter dels på landsplan.

FUV's rolle

Der indgås en kontrakt om undersøgelsens gennemførelse mellem de tre stifter og FUV. Organisatorisk og fagligt forankres projektet i FUV. FUV har således det faglige ansvar for undersøgelsens gennemførelse.

Projektmedarbejderen refererer til projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen på FUV/KPL-projektet. Hasse Neldeberg Jørgensen fungerer som faglig vejleder for projektmedarbejderen.

Risikoanalyse

Vi ser de centrale interessenter som følgende:

- Menighedsråd
- Præster
- Kirkens ansatte

- Provstiudvalg
- Stifterne
- Lokale foreninger
- Det lokale erhvervsliv
- Sommerhusejere
- Lokalbefolkning
- Kommuner
- Turister
- Turistbranchen

Forud for projektstart gennemfører styregruppen en interessant- og risikoanalyse.

Metode

Projektet består i en selvstændig analyse af behov, muligheder og forventninger til kirken i udvalgte sommerhusområder med inddragelse af eksisterende relevante studier og statistiske data på området. De opdragsgivende stifter sørger inden projektstart for, at der foreligger relevant lokalt materiale på området.

Undersøgelsesdesignet i forhold til det forannævnte, formuleres i samarbejde med projektmedarbejderen, der ansættes i projektet. Der kan enten være tale om kvalitative interviews eller om en spørgeskemaundersøgelse – eller en kombination af disse. Det centrale i forhold til valg af metode er, at undersøgelsen skal være repræsentativ, besvare de spørgsmål, der er stillet til analysen og resultaterne skal kunne anvendes af menighedsråd i sommerhus- og turistområderne i hele landet.

Formidlingsplan

Som beskrevet ovenfor nedsættes en følgegruppe, der består af kommunikationsmedarbejdere fra de 3 stifter, der sideløbende med undersøgelsen skal udarbejde en kommunikationsplan, der kan sikre, at projektets resultater formidles til relevante aktører. Centrale aktører er i denne sammenhæng de menighedsråd i de 3 stifter, som er kendetegnet ved at være "sommerhusområder" samt de provstier, der har disse områder som en del af deres provsti. Tilsvarende gælder for resten af landet.

Derudover er det vigtigt, at undersøgelsens resultater drøftes i stiftsrådene i de 3 stifter – og måske også på landsplan.

Ydermere er det vigtigt at have øje for centrale lokale aktører, der kan vise sig at være vigtige samarbejdspartnere og som derfor bør inddrages i forbindelse med formidlingen af undersøgelsens resultater og i effektiviteten af dens anbefalinger. Da disse først vil synliggøres i løbet af projektet, er det netop centralt, at kommunikationsgruppen kobles på projektet allerede fra begyndelsen af projektet.

Opfølgning og evaluering

Projektet evalueres i juni 2018 på et fællesmøde mellem styregruppen ("Arbejdsgruppen vedrørende Kirken på landet"), følgegruppen og kommunikationsgruppen.

*Kirken på landet
Et samarbejde mellem
Aalborg, Ribe og Viborg Stifter*

Opdragsgiverne vil efter projektafslutning løbende følge udviklingen på området via de sognepræster, som arbejder i sommerlandet.

Bilag 8

KIRKEN PÅ LANDET

"HUSET og HAVEN"

Publikationen sætter fokus på landsbykirken og kirkegården i kryds- og spændingsfeltet mellem sognekirke, lejlighedskirke, sakralt rum og kulturelle interesser. Hvordan tegner fremtiden sig for husene og haverne?

De tankefulde steder, hvor brugen af dem skal balancere mellem menighedens gudstjenester og lokale interesser, de kontemplative rum både inden- og udendørs, mindesteder og samtidig også en overvejelse af hensynet til turister og andre potentielle brugere/besøgende.

Medvirkende er en kreds af fagfolk: kirke, kunst- og kulturhistorikere, (landskabs) arkitekter, teologer, turistfolk, formidlere

Målgruppe: 1. Kirkefolket, dvs. menighedsråd, præster og lægfolk.

2. Men også fagfolk, der gerne vil (være med til) gøre noget for og ved kirkerne og kirkegårdene.

En brugs- og inspirationsbog, der både angiver rammer og samtidig peger på disses spændstighed i tid og rum – også i fremtiden. Bogen skal skrives for den interesserede læser, der ikke nødvendigvis har særlig specialviden på området.

Kirkeminister Mette Bock: Forord

Projektleder/provst Hasse Neldeberg Jørgensen: Kirken i landdistrikterne

Redaktør Jakob Kieffer-Olsen: Om oprindelsen af kirkestederne, sognestrukturen og altings foranderlighed på området

Museumsinspektør Per Kristian Madsen: Husene de byggede, ændrede på og kom i

Museumsinspektør Ulla Kjær: "Genius Loci og Locus Dei" - forholdet mellem kultur og kristendom"

Forsknings- og samlingschef Michael Andersen: Hvordan er forvaltningen af kirkerne som kulturmindesmærker skruet sammen, og hvad kan man, og hvad skal man lade være med

FOLKEKIRKEN

KIRKEALLÉ 2 • DK-5240 LØGUMKLOSTER • TÅS 5658 3000 • FUY@PM.DK
WWW.KIRKEN.PÅLANDET.FKJ.V.DK • EAN.NR. 5708 000 84 23 42 • CVR.NR. 25 96 18 38

Redaktør Martin Wangsgaard Jürgensen: Hvorfor står kirkens inventar dér, hvor det står? Kan det være anderledes? Skal vi altid sidde og hænge, og kan præsten ikke flyttes?

Arkitekt/ph.d. stud. Maj Dalsgaard: Transformation af kirkehuset til anden brug?

Arkitekt Anna Mette Exner: "Lad Gud lægge hus til"

Lektor Benny Grey Schuster: "Det pyntede hus og den kalkede grav". En betragtning over kirkerum, kirkekunst og modernitet

Sognepræst Jørgen Demant: "Gudstjenestefejringen og rummet". Liturgiske krav før, nu og fremover"

NN: Om planer for og forvaltning af kirkegårde

Museumsinspektør Tenna Kristensen: Gravminder

Landskabsarkitekt Anne Galmer: "Den kirkelige have – det gode meditationsrum"

Teolog, ph.d., post.doc. Anne Kjærsgaard: "Kirkegården – hvad bruger vi den til?"

Museumsinspektør Ulla Kjær: Hvad gør de i det sammenlignelige udland? Norden, England, Nederlandene Kan vi lære noget af deres måde at bruge kirker på?

Projektmedarbejder Mette Wessel Fyhn: Kirketurister og andre på besøg. Hvad vil de, hvad gør vi, og hvad skal vi gøre?

Sognepræst Thue Raakjær Jensen: Landliggerkirker og tilknytningen til dem

Estimeret udgivelse: november 2018

Udgives i et samarbejde mellem:

Nationalmuseet

FOLKEKIRKEN

KIRKEALLÉ 2 • DK-5240 LØGJVÆKLOSTER • +45 5658 3000 • FUY@DKM.DK
WWW.KIRKEN.PÅLANDET.FRUV.DK • EAN.NR. 5798 000 84 23 42 • CVR.NR. 25 96 18 98

Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter /KPL

225 sider indb. 1 spalte, ca 25% ill.

Forlag: Syddansk Universitet

Tilrettelæggelse og redaktion: Per Kristian Madsen og Hasse Neldeberg Jørgensen

